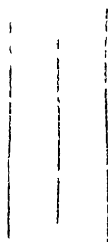
KA KOLSHOR

U

KHASI

1983

KHASI CULTURE

Papers read out at the Seminar on 10th and 11th September 1982

ORGANISED BY

THE INSTITUTE OF ART & CULTURE
GOVT. OF MEGHALAYA

AND

THE KHASI AUTHORS' SOCIETY

Ka Lamkhmat

Kane ka kot ka long ka Ryngkap ka Kolshor u Khasi ha kaba phin shem ia ki khadlai tylli ki jingthoh bapher bapher ia kiba la lah pule bad iakren ha ka Seminar kaba la pynlong da ka Institute of Art and Culture, Meghalaya bad ka Seng ki Nongthohkot Khasi (Khasi Author's Society) ha Khasi National Durbar Hall ha ka shiphew bad khadwei tarik u 'Naiwieng' (September) 1982.

Ka Institute of Art and Culture ka la jied khadhynriew tylli ki bynta bapher-bapher jong ka Kolshor u Khasi hynrei lai ngut na ki nongthoh bad nongkren ha katei ka Seminar ba la pynbeit kim shym la lah ban ia shim bynta.

Ka jingthmu jong katei ka Seminar ka long ban iarap ia ki Samla shongskul ban tip shaphang la ka jong ka Kolshor lyngba kine ki jingthoh kiba ki nongthoh ki la lum bad wad, ban wallam ia kiei-kiei ki jingtip ba kordor bad pynioh paitbah ia ki lyngba kine ki jingthoh. Khnang ba kine ki jingthoh kin neh, la buh ryntih biang ia ki ha kane ka kot kum ki khnam ha ka ryngkap bad yn sa phah ia kine ki kot sha ki ingbuh-kot ha ki skul.

Na ka bynta ka Institute of Art and Culture, Meghalaya nga pynpaw ia ka jing-sngewburom eh ia kine ki rangbah harum kiba la pule bad ai ia ki jingthoh jingtar na ka bynta ka jingmyntoi ki Samla shongskul bad khamtam eh ia ka Seng ki Nongthohkot Khasi kaba la iakit shitom naduh kaba pynlong ia ka Seminar haduh ban da mih kane ka kot.

1. Rangbah R.T. Rymbai.
2. Rangbah I M. Simon.
3. Rangbah (Dr) B. R. Kharluki.
4. Rangbah H S Nongbri.
5. Rangbah B C. Jyrwa.
6. Rangbah T.Mawthoh Pongroop.
7. Rangbah M G. Lyngdoh.
8. Rangbah D T. Laloo.
9. Rangbah Phrangsngi Kharlukhi
10. Rangbah C. Khongwir.
11. Rangbah F. Weston Dkhar
12. Kong A D. Tham.

Nga pynpaw ruh ia ka jingsngewburom eh ia u Rangbah Dr B. Pakem, Minister of Education, Meghalaya uba la plie ia ka Seminar bad u ba la pynshlur ba I ai mynsiem ia ki nongthoh kot Khasi ban nang iaithoh na ki bynta ka burom ka Ri bad ka jaidbynriew.

Dated Shillong,
The 13th January 1983

Khublei

(E. Webstar Davies)
Director,
State Institute of Art and Culture,
Meghalaya, Shillong.

Shikyntien

Ka long kaei kaei kaba sngewtynnad bad kaba dei iaroh ban iohi ba kane ka kot Khasi shaphang ka Kolshor ki Khasi-Jaintia ka la mih pyrthei ban ia pule. Kane ka long ka kot kaba nyngkong ha kane ka phang ba la pynmih da ka Sorkar Jylla Meghalaya bad ka long ka kot kaba kordor shibun bad ka ban ai jingiarap ia kito ki samla lashai lashisngi kiba kwah ban leh Research ban ioh ia ki kyrdan Doctorate bad kiwei kiwei.

Nyngkong eh nga dei ban pynpaw ia ka jingsngewburom jongnga ia ki nongthoh-kot Khasi baroh kiba don shisha ka jingieit ia la ka Ri bad ka Jaidbynriew bad ban da pynpaw ia kata da kaba pynshitom ialade ban wad bad lum ki jingtip ia ki rukom im ki Khasi-Jaintia, ki jinglehniam, ka put ka tem, ka shad ka sngewbha, ki khana tang u barim bajah, ki lum ki wah bad ki maw ki dieng kiba don eiei ban kren ha ngi kI long-dien bad ban ai ha ngi ia kine ki jingtip ba ki la lum lyngba ki kot ba ki thoh. Lada ka Ri kam shym la pynmih kum kine ki Rangbah ieit Ri bashisha lehse kiba hadien habud jongngi kin shitom ban tip ia la ka tynrai bad kine kiei kiei kin shu jah noh bad ngin sa klet noh jynduh ia la ka Kolshor.

Da ka jingiatrei lang ka State Institute of Arts and Culture, Meghalaya bad ka Seng ki Nongthohkot Khasi (Khasi Authors Society) la lah ban pynmih pyrthei ia kane ka Kot.

Kane ka kot ka don khadlai tylli ki jingthoh bapher bapher ha katei ka phang ba la thoh da ki khadlai ngut ki nongthoh. Nga la iohsngap ia ki katto katne ki jingpule ia kine ki jingthoh ha ka Saminar kaba la ppnlong kyrpang ha ka shiphew bad khadwei tarik u September 1982 ha kaba la khot sngewbha ianga ban plie ia ka Seminar. Ha ka jingialang nga la lah pynpaw ia ka jingsngewburom jongnga ia ki Nong-thoh Khasi baroh bad nga la ai khublei ia ki baroh.

Sa shisien pat nga ai khublei ia ki khamtam shuh shuh namar ka jingai sngewbha jongki ia ki jingthoh jong ki khnang ban lah ban sam ia kine ki jingthoh da kane ka kot sha ki iingbuhkot (Libraries) ha ki skul kum ka jingplie lad plie lynti ia ki khynnah skul ban ia pule bad tip ia la ka jong ka Kolshor naduh ki dang khynnah.

Nga kyrmen ba ka Institute of Art and Culture kan dang lah ban pynmih shuh shuh kum kine ki kot hadien habud khnang ba ka Ri hi baroh kawei kan tip ia la ka jong ka Kolshor bad ka Ri kaba dang don la ka jong ka Kolshor ka long ka Ri kaba im.

Khublei.

Dated-Shillong,
The 14th.January, 1983.

Sd/- Dr. B. Pakem
Minister - in - charge Education
Meghalaya.

Ki Khung

* * * *

Ki Rukom Jingshad Khasi - Pnar Bapher Bapher

—U Dr. Bajubon R. Kharlukhi.

Kiba bun na ki hima bad ki raid jong ka rilum Khasi-Pnar ki dón la ki rukom jingshad bapher-bapher. Don na kine ki jingshad kiba ia iaid ryngkat-ryngkat bad ka niam - ka rukom, bad ki don pat ruh ki jingshad kiba ki briew ki pynlong ban pynpaw ia ka jingkmen-jingsngewbha haba la bet ia u symbai u rnai ne haba la dep lum la dep kynshew ia u kba-u khaw. Ban iathuh lut ia kine ki jingshad baroh tang hapoh ki 10/15 minit kan nymlong satia kaba lah ban leh kumta. Da kaba kyrmen ba ka Institute of Art & Culture kan dang iai bynbeit ia kiba kum kine ki jingialang, ngan pyrshang ban iathuh (lyngba kane ka jingthoh) tang shaphang ki ar tylli ki rukom jingshad kiba don ha ki raid Marngar bad Nongkharai.

Kine ki raid ki don ha ri Bhoi. Kine ki rukom jingshad kiba ki briew jong kine ki raid ki dang iai leh haduh mynta ki don ka jingiasnoh kaba jan shibun eh bad ki niam-ki rukom.

KA SHAD RAID MARNGAR : Ban shu iathuh tang shaphang ka rukom jingshad khlem da iathuh ei-ei khyrdiat-khynsoit shaphang ka rngop (background) kaba don ha lyndet jong ka Shad Raid Marngar kan long lehse kaba lymboit-lymbiang. Ki jingleh niam kiba ki briew ki pyndep ka dei ha kajuh ka por ba ki khar Assamia ki rakhe ia ka 'Rongali Bihu'. Ka niam-ka rukom ka neh haduh arphew sngi bad ki pynkut ia ka ha kajuh ka sngi ba pynkut ia ka Rongali Bihu. Kane ka jingpynjlan haduh arphew sngi ka long ban ai lad ia kita ki *musikir* lane ki samla shynrang ki bym pat shong kurim ba kin ia rung ia mih na kawei ka ïng sha kawei pat kum ka dak jong ka jingsngew ieit. Ha kane ka jingleit rung sha ki thliew ïng baroh, la ju ialam ia kine ki *musikir* da u Syiem-Raid. Ki kyntien khublei ki ba ki ai ia ki ïng-briew baroh ki long 'to da ia im tymmen shong prah'.

Hapoh jong kine ki arphew sngi, kita kiba ki khot 'ki khyndai bah ryntieh' ki ia thaw ruh ia kawei ka ïng kaba ia syriem bad ka 'morung' jong ki Naga ba la kyrshan ia ka met bah tang da ki lai tylli ki rishot. Uwei u rishot u ieng na ka bynta u Lyngdoh, uwei na ka bynta u Basan Raid Nongkseh lane u Basan Khyndai Risa (kumba ki ju khot) bad uwei pat na ka bynta u Bordoloi. Haba rung hapoh jong kane ka ïng, ym ju shah iano-iano ruh ban saham samthiah ne ban jyrhoh. Kat kiba pynkheiñ ia kine ki adong kin shah shaiñ kuna.

Ia ki jingdonkam baroh la pynkhreh bad pynbeit-pynbiang da ka syiem-sad bad ia ki jingkñia pat la pyndep da u Lyngdoh Nongkñia.

Hadien ba kane ka raid Marngar ka la don hapoh ka hima Shyllong hyndai, ia ki niam-ki rukom baroh la pynleit lut tang sha ka duwan ba la pynieng na ka bynta u 'Lei Shyllong.

Ki pynkut ia kine ki jingleh niam baroh da ka shad ka kmen. Ha kine ka jingshad (kumba ka long ka rukom ha kiwei pat ki jaka) dei tang ki samla bad rangbah lem bad ki 'thei sotti kiba lah ban ia shim bynta. Ka jingiaksoh para kti hapdeng ki kynthei bad ki shynrang ka pynphalang ia ka jingshisha ba ka bha ka miat bad ka suk-ka saiñ jong ka raid baroh kawei ka shong syngngeit ha ka jingiatrei-lang katba kum ki sap bad ki bor ba la pynphong ha ki da u Trai Kynrad Nongbuh-Nongthaw.

Kato ka rukom ksoh kti kynthei shynrang kam da ia pher shibun na ka rukom shad Lahuh ki Synteng. Lehse ka lah ban long ba ka raid Marngar ruh ka la don shi por hapoh ka jingsynshar ki Raha Jaintia namarba dang ia khana haduh mynta-mynne ia uta u Mar Synteng uba ki Syiem Shyllong ki la ioh kem mynba u wan ban ialeh ia ki bad ia uba ki Syiem Shyllong ruh ki la set ia u ha Nongpoh kaba la long shisien ka *Kalapani* jong ki.

Ka shad kynthei ka shad shynrang te katba lah ban sngewthuh na ki rangbah jong ka raid Marngar ka long ka jingshad ainguh ia U Blei Nongbuh-Nongthaw uba iai theh kyrhai ki jingkyrkhu lyngba ki saw samoi jong ka snem.

Ha kane ka shad Raid Marngar, u tiar ba donkam eh u dei u tdong rynñiaw uba ki sieh ban pynlong thuia ia u. U Sim rynñiaw u ju kynther ia uwei u tdong jong u haba u la san hapdeng lawbah bad ki briew ki da pynshitom ban shem ia u. Ki rangbah ne samla kim kham sngewtynnad ban paw ha lympung shad kum u rynñiaw khlem tdong.

Ha Marngar, ki briew ki ju pynlong ruh ia kawei pat ka rukom shad kaba ki khot ka shad krud kba kaba lah ban ia syriem bad ka shad kylla mohkhiew ki briew na Patharkhmah. Shuwa ban sdang ia kane ka jingshad, u nongkñia u da suit da shor na u klong u skaw bad u da duwai-phirat ban bha ka rep-ka riang bad ban roi kyrhai u kba-u khaw. Ki ia shad ryngkat ka rwai ryngkat ka kmen ban pynpaw lehse sha ka pyrthei ba kim salia ban shah ia ka lyer, ia ka sngi bad ia u slap.

Ngin ia wan pat mynta sha —

KA SHAD NONGKHARAI : Kumba la kynthoh sha khmat, kane ka rukom shad ruh ka ia iaid ryngkat bad ki jingleh niam leh rukom. Ym lah, namarkata, ban shu iaid lait khlem da iathuh shaphang jong ki. Lymda kumta, ka jingtip jongnga jongphi kan long kaba lymboi lymbiang.

Ki jingleh niam kiba don ka jingiasnoh bad ka Shad Nongkharai ki neh san sngi lynter. Ban shu kren pathar ia ki ktien ha kiba kum kita ki sngi, ka don ka jingma. Shisien uwei u Nongkñia Tymmen u ud thait ha ka por ba u dei ban pyndep ia ka jingkñia. U blang ruh u dem hajuh bad um treh ban iaid. Dei tang hadien ba uta u Nongkñia u la pynbeit ia la ki ktien ba u la kum kren ba uta u blang ruh u sa ieng ban iaid.

Ka sngi nyngkong : Kane ka dei ka sngi *Kñia Pomblang*. Ia ki blang baroh la pynleit kum ka nguh-ka dem bad ka kyrpad-kyrpon ha u 'Lei Shillong. Ka jingdon jong u Basan Khyndai Risa ha kane ka jingleh niam ka long kaba donkam namar dei ban don u ban mihkhmat ia u 'Lei Shillong bad ia ki syiem Shillong.

Ka sngi ba ar : Ha kane ka sngi ki pyndep ia ka *Kñia Pyrhut*. Ka ktien Pyrhut' ka thew ia ki bor barieh jong ka mariang. Ha kane ka jingleh niam, ki duwai ha ki ryngkew-basa ba kin da kin ker ia ka raid na ka eriong, na u phria, na u pyrthat, ka leilieh bad kiwei pat ki bor kiba lah ban pynjulor ia ka rep-ka riang ne kiba lah ban pynsumor ia ka longrynieng jong ki brrew.

Ka sngi balai : Ka dei ka sngi ba ki pyndep sa ia ka *Kñia Mawker*. Ki leh ia kane ka jingkñia da ka jingthmu ban kyrpad ia ki blei ba kin ker ia ki briew jong ka raid baroh kawei na kino-kino ki jinglong kiba lah ban ktah ia ka bha ka miat jong ki.

Ha ka sngi basaw : Ki leh ia ka *Kñia Pynsum Masi*. Ha kane ka jingleh niam, ki don arngut ki rangbah kiba ia ieng mar shiliang ka wah. Kine ki rangbah ki ia bat ha la ki kti ia ka kynja belsha ba la thaw da ki siej. Katba ki masi ki pyrshang ban jam na shiliang sha shiliang jong ka wah, kita ki rangbah ki ia pashat um ha ka met jong ki masi. Ym shym la ioh lad ban tohkit ia ka jingthmu jong kane ka jing-leh niam. Tang kawei kaba ngi lah ban ring jingmut ka long kane : kumba ki masi ki long ka jingiarap bakhraw ia ki briew jong ka raid, khamtam eh ha ka rep-ka riang, kumta kane ka jinglehniam ka pynpyrkhat ba ka jingthmu jongka ka long ba ki masi bad ki jingri jingdup kin roi kin par kyrhai.

Ka sngi basan : Ha kane ka sngi, ki pynlong ia ka kñia shoh dohkha. Ki leh ia kane ha ka wah Umran. Shuwa ban sdang shoh ia ki dohkha, u Lyngdoh Nongkñia un lympat ia ka pylleng, un ot ia u syiar na ka ryndang bad un bret ia u sha kane ka wah. Ki leh ia kane ban ai jingkñia ia ka 'Lei Ñiangriang ba kan pynroi ia ki dohkha ki dohpnat. Na ki dohkha kiba ki ioh da kaba shoh da u khariew, khyndai tylli na kita kin buh kyrpang na ka bynta ka *Kñia Lyngdoh* bad ia kiba tam, ki ia bam sngewbha ki paidbah baroh. Kine ki khyndai tylli ki dohkha ki ieng na ka bynta u Basan Khyndai Risa jong ka Raid Nongksch.

Note :- Ka Ñiangriang ka dei ka kynja blei kaba shong ha ki krem-ki kroh jong ka thwei. Ki riewtymmen ki ong ba kane ka Ñiangriang ka ju buh dak ha ki mawsiang kiba don harud wah bad kata ka dak ka iathuh ba ha kata ka snem ka um kan nym lah ban shlei palat ia kata ka dak. Lehse, ngi la lah mynta ban ong ba ka ktien Khasi na ka bynta ka ktien Phareng 'Maximum level' ka long 'ka dak ka ñiangriang !

Ryngkat-ryngkat bad kitei ki jingleh niam, ka don ruh ka shad-ka kmen ha kaba tang ki shynrang bad ki 'thei sotti ki lah ban ia shim bynta. Ki briew jong ka raid Nongkharai ruh ki don ia ka shad ksoh kti kynthei shynrang ka bym da ia pher na ka rukom kaba don ha ka raid Marngar bad ka shad mastieh.

Ka riam-ka beit ka kham phuh kham phieng ha ka raid Marngar. Ka rukom tied ia ka bom ha ka shad mastieh ka iaid ha ka *2 pules measure* kat kum ka *Solfa Notation* bad ki sur tangmuri ki kham sngewmyllung ban ia ki sur ba ngi iohsngew ha ka Shad Suk Mynsiem ne ka Shad Nongkrem. Ka jingdawa jong ki briew ka long ba kine ki sur tangmuri ki dei ki sur barim tam kiba la don ha kine ki lum Khasi hynrei, ngim pat lah ban ia rai kut lada kaba kum kane ka jingdawa ka long ne em kaba shong nia bad kaba ngi lah ban pdiang.

Ka jingkylli kaba donkam ban ia jubab shuwa ban pynkut ia kane ka jingthoh ka long kane—Hato kine ki jingshad niam jong ki raid Marngar bad Nongkharai ki long ki jingshad kiba la san hi hapdeng ki briew ynda haba ki

la shem ia ka jaka shong baneh ne kaba la shimkylliang na ki rukom shad kiba la don lypa ha kine ki lum ? Kat kum ka jingiathuh jong u parad Dren Syngkli (bam kwai-ha duwar u Blei) kiba kham bun na kito kiba shong mynta ha Marngar bad Nongkharai ki dei ki jaidbynriew Rabha kiba la wan kiew sha kine ki lum la bun hajar snem mynta. Haba ki wan sha kine ki lum, ki wan ryngkat bad la ki rukom, ki dustur bad ki niam ki rukom jong ki. Ki don hangne hangtai ki rukom leh niam kiba iasyriem bad ki khar Ahom. Ka jaka bakyrpang kaba uta u Bardoloi u don ha ka jinglehniam ki Marngar ka pynphalang ia ka syrngiew jong ka jingsngew ba shongnia. Ka jingring nia kaba ngi lah, ia mynta hi ban ai ka long ba kine ki jingshad niam jong kine ki raid ki long kiba la duh noh ia ka jinglong tynrai banylla jongki bad ka jingprong lynti jong ki rukom Khasi ka la pynlong ia ki ka bynta bym lah ban pynkhlad jong ka Khasi Culture.

* * * * * * * *

Ka Bynta ka Nongpateng Ha ka Thoh-ka Tar

— I. M. Simon.

Ka Thoh-ka Tar ka kynthup bun jait ki jingthoh, ka kynthup ia kita ki ba ki Phareng ki ong ki *belles letters* kum ki poitri, ki drama ne ki jingiathuhkhana pynbyrngia kum ki *novels* bad *short stories*. Nalor kine don sa kiwei pat, kynthup ia ki *travelogues* ki ba iadei bad ka shangpyrthei, ne ki *biographies*. Ha kane ka jingthoh ngan shim ha ka ktien 'Ka Thoh-Ka Tar' tang ia kito ki jait jingthoh ha ki ba ka bor mutdur *(imagination)* bad ka sap ba'n pynmih ia kiei-kiei kiba thymmai *(creativeness)* ki kham ia ioh bynta.

Ha kine ki khynd'at snem kiba la dep, ngi la iohi shibun ki jingthoh ha ka ktien Khasi ki ba long ki soh iong kitei ki artylli ki bor ki ba ktik ia ka jingmut-jingpyrkhat ki nongthoh. Ngi la nang kham bun ki poitri bad ki drama; ngi la ioh ruh ia ki *short stories* bad ki *novels*. La jan baroh ki sakhi shai kdar ia ka jingiohbynta ka Nongpateng ha ka ba thoh ia ki, namar lyngba jong ki, ki nongthoh ki ialeh shisha ba'n pynpaw ia ka pyrthei Khasi ha ki nongpule. Da kumno pat u nongthoh u lah ba'n pynlong ia la ka jingthoh kaba im lymda u hi u la kjit pyndaptor bad ioh mynsiem na ka lyer jong ka Mynnor? Yn thoh kumno shaphang ka Pyrthei Khasi khlem da sngewthuh shuwa ia ki bynta baroh jong kane ka pyrthei, ne ia ka jingim-Khasi? Iane khlem da sngewthuh kumno u Khasi u pyrkhat katba u im? Kum u nongthoh Khasi, u nongthoh u thew nyngkong eh ba'n ai ia kata kaba u thoh ha la u para-Khasi bad, namar ba ka long kumta, kiei-kiei kiba u thoh ki dei ba'n long ki ba lah ba'n pynngeit ia u nongpule ba shisha, u da thoh shaphang ka pyrthei Khasi, ka pyrthei kaba u da tip.

Lehse dei ha ka poitri, la ka lyngkot katno-katno ruh, ba u nongthoh u kham lah ba'n ai lem ha la ki nongpule ia kito ki jingshemmynsiem ki ba ktah jur ia u, ia ka jingkmen ne ka jingpaitdohnud, ia ki jingkyrmen ne ki jingsyier bad haba u thoh shisha naduh la ka mynsiem u lah ba'n ktah jur ia ka dohnud ka jong u nongpule, ba'n ai mad ha u ia ki juh ki jingsngew. Dei ruh ha kaba thoh poitri ba u nongthoh u pynpaw ha ka dur ka ba shai ia kaei-kaei kaba hapoh jong u, kaba long ka bynta ka ba kongsan jong ka jingim ka jong u, ia kaba la pynwandur da kiei-kiei ki ba u la ioh pateng na ki longshuwa-manshuwa lyngba ki kmie-ki kpa bad ka kynhun im-lang sah-lang *(Society)* ha kaba ki la im. Kane kham bunsien ka pher na kawei ka jaitbynriew sha kawei pat.

Haba u Kipling u thoh: "For East is East and West is West/and ne'er the twain shall meet" u'm shym da pynpaw eh ba kawei ka jaitbynriew ka kham khraw ne kham poh ban ia kawei pat hynrei u mut ba'n ong ba don ka jingiapher ha ka rukom pyrkhat handeng ki jaitbynriew ki ba iapher, khamtam haba ki ia long jngai. Wat hapdeng jong ngi ki 'riewlum ki ba shong ha kine ki thaiñ bad ki bym da iashongjngai than ruh, don ki jingiapher ha ki ba bun ki liang ha ka bam ka dih, ha ka kup ka sem ne ha ka jingsngew jong ngi shaphang kane ka Jingim hi.

Ka jingsngew u Khasi shaphang ka Imhok-Imsot, shaphang ki lynti ki ba pher ha ki ba ka jingsniew ka lah ba'n wan rung; shaphang u Sohpetbneng bad u Diengiei—ka long salonsar hapoh kane ka pyrthei jong u. Bad ia kiei-kiei ki ba u sngew bad u ngeit u pynpaw ha ka kren ka khana bad ha ka thoh-ka tar ruh. Kam da pher eh ha kano ka jait-ktien u thoh. Nga ngeit ba wat la u nongthoh u pyndonkam da ka ktien nongwei, u pynpaw hangne-hangtai ha ka jingthoh jong u na kano ka kynhun-bynriew u mih. Hooid, ngi'm lah ba'n len ba hateng-hateng ki mih ki nongthoh kum u Joseph Conrad u ba, la u la heh la san ha la ka ri ka Poland, pynban u la thoh ki jingthoh kiba ioh-nam da shisha ha ka ktien English bad u la sah ruh ha England ha ka jinglong rangbah jong u. La katta ruh, ngi'm lah pat ba'n klet ba u ryngkat bad ki English, ki ia ioh bynta na ka *European Culture*. Ka'n kham jwat shibun ia u ba na shabar jong ka ba'n thoh bad pynshoh ha kajuh ka rukom.

Kumta, haba u Khasi u kwah ba'n thoh shaphang la ka jaidbynriew, u don ka atiar ka ba don bor ha la ka jong ka jong ka ktien, ka ktien ka ba u la ju pyndonkam naduh ba u dang lung bad ka ba don ka bor kaba lah ba'n pynkup ia ka dur ka ba iphuh-itynnad halor ki jingmut ki jingpyrkhat jong u kiba la iai don ryngkat bad u khlieh-ka-por naduh ba u la sdang ba'n tipbriew. Ngi'n ym bakla, namar kata, ia ka pyrthei kaba u batai na ka pyrthei ka jong kiwei pat. Ka jingshai, ne ka jingbyrngut, jong kane ka dur ka shong ha ka jingtbit jong u kum u nongpyndonkam ia la ka ktien.

Kawei ka nuksa nga'n ai - KI SNGI BARIM U HYNÑIEWTREP jong u Myllung Soso Tham. Nga hi nga da sngewskhem ba kane ka jingthoh ka pynpaw khlem bakla shuh ia ka jinglong-Khasi ba nylla jong u nongthoh; ngi lah ba'n sngewthuh

haduh katno u la kjit na ki jor-tynrai ka jaitbynriew ka jong u.

Kum ka jaitbynriew, shisha, haduh mynta ngi dang lah ba'n ri khop ia la ka sap Khasi wat hapdeng kiba bun ki jingkylla kiba la wan shoh kyrthep halor jong ngi, kham tam naduh ba ngi la hap hapoh ka jingsynshar kiwei. La ka riam- ka beit ka la lah ba'n kylla, la ka niam ka la lah ba'n pher, pynban ha ki bynta kiba long ki nongrim jong ka jaitbynriew, kum ha ka kheiñ kur - kheiñ kha, ha ka kheiñ kha-kheiñ man ha ka hiar-pateng ka ioh-pateng, dang ianeh ha ka lynti kaba u Longshuwa-u Manshuwa u la pruid-dak. Lada don kiba la klet ia la ka Thymmei, ka jingduh dei ka jong ki. Haduh katno ki jingpyrshang ba'n pynwit ia ka shongsuk-shongshngaiñ ka jaitbynriew ki ktah ia ka mynsiem u *Khasi-u-ba-shisha* dei tang ma-u hi uba lah ba'n sngewthuh. Katba kane ka mynsiem ka dangdon, ka jinglong u Khasi ne jong ka pyrthei-Khasi ka'n dang don ei-ei ba'n ai ha u nongthoh Khasi ba u'n thoh.

Nga kwah ba'n ban ba ka long kaba bakla ba'n pyrkhat bakum ka jaitbynriew ngi long kiba janai ne ba kumba ngi long ka la biang. Nga sngew ba lada ngi don ka jingsngewieit bad jingsngewsarong ia la ka jaitbynriew ngi dei ba'n long kiba nud ba'n kdew ia ki jingduna kiba don ha ka. Ka jingkitkhlieh ki nongthoh-Khasi ha kane ka bynta ka long kaba khraw shibun. Ka kabu jong ki ka long ruh ha kaba kdew ia ka lynti ka ba kham bha ba ka jaitbynriew ka donkam ia ka ba'n iaid, namar dei kane ka lynti kaba u longshuwa-u mawshuwa u la iaid ; dei kane ruh kaba la iarap ia u ba'n pynsah ia la u thning haduh kane ka pateng jong ngi. Shisien ba ka jaitbynriew ka la duh ia kata ka jingiohi ba kynja mynsiem ia kiei-kiei kiba bha ha ka longbriew-manbriew, ka la khreh ba'n hiar arsut sha ka jingjot bad jingjahkyndam. Kiei-kiei kiba bha ki dawa ia ka jingialeh kaba jur, bad kane ka jingiaksaid ka lah ba'n pynkhlaiñbor ym tang ia u briew shimet hynrei ia ka kynhun *(Society)* hi. Ba u lah ba'n ai ia kaei-kaei kaba kordor, u nongthoh u'm lah khlem da ngam sha ki par-mawkordor jong ka Mynnor bad ba'n iasam lem ia ki bad la ka Pateng.

Ka Mynnor ka long la kumno kumno kaba ngi la peiphang, namar ka la ju long ; namar ki kmie bad ki kñi tymmen jong ngi ki la mad ia ka. Ki 'tienhok-'tiensot jong ki ki dang iai sawa ha ki shkor jong ngi. Ka lawei seh ! Kaba kumno ka'n long dei tang ki snem bad ki pateng ki ba'n dang wan ki ba'n iohi. Kum ka jaidbynriew ngi la ioh shisien ba'n bat ia ka Mynnor ha la ki kti ; ka Lawei ka dang long Rngai. Lada ngi'n klet ia kane ka Mynnor kaba ngi la ju tip bad ia kiei kiei kiba kordor kiba ngi la ioh na ka, kumno te ngi lah ba'n khmih lynti ba ka lawei ka bym pat paw pyrthei ka'n ai ha ngi ia kata kaba kham bha ?

Ngi la iohi ba la don ki ri kiba la pyrshang ba'n rat dyngkhong ia ki rukom bad ki dustur kiba rim; kiba la ñiew syrdep-jot ia ka longinglongsem *(family life)* kiba la pynshlur ia ki khynnah bad ki samla ba'n peit-beiñ ia ki rangbah-rangsan, wat ia la ki kmie-ki kpa kiba la ju long ki nongaibuit-nongaibor jong ka ri mynshuwa. Mynta kine ki ri ki la sngewthuh ia la ka jingbakla, bad ki la pyrshang pat ba'n iaid na ka lynti-rim, bad kumta kito ki snem ki ba ha pdeng ki la paw long ki snem kiba suda.

Ka jingshem jong kine ki ri ka dei ba'n long ka jinghikai ia ngi ba ngi'n sngewthuh ba ym baroh ka ba phyrnai ka ba dei ka ksiar.

Hooid, kum ka jaitbynriew ngi'm lah ba'n shu sah hajuh. Kum ka met ka ba im, kaweipa-kawei ka kynhun imlang-sahlang ka dei ba'n khih-ba'n ksar ba'n pyniadei ialade bad ka juk thymmai khnang ba ka'n im. Ngi ruh ngi ia kwah ia ki jingkyrkhu kiba kiwei pat ki parabriew ki ia beh; hynrei haba ngi pyrshang ba'n jam sha khmat ngi lah ma ba'n dkhat pyndkut ia u 'sai-ksiar ba pyniasoh ia ngi bad la ki longshuwa-manshuwa ? Ba'n kheiñ dewthala ia ki nongrim ha ki ba ka jaitbynriew ka la ju bynshet ialade ? Donkam ba'n da peit shano ngi iathew ba'n iaid sha ki kliar-lum ba pyngngad jong ka Jingkular, ne sha riat. Ka nuksa jong ka Mynnor ka iarap ia ngi.

Ki nongthoh ki long kum ki nongkdewlynti, wat lada ki'm da ialam ruh. Dei ma ki ki ba'n pyni ia ka lad ka ba kham bha ba ka jaitbynriew ka'n jied, ha la ka pateng. Ki'm lah ba'n ioh ia ka nuksa da kawei pat lait na kata ka ba la ju don, ka nuksa jong ka rukom-im ia ka ba u longshuwa-manshuwa u la tynjuh bad bishar bad ka ba u la shem ba ka long ka ba biang eh na ka bynta jong u bad jong ki khun-ki ksiew ki jong u, bad jong ki pateng ki ba'n bud ia u. Ka jingbha ka sah hi ka jingbha, la ha kano-kano ka juk ruh. Aiu ba ki ba rim-kiba jah ki kheiñ kor ngi lah ba'n sngewthuh na ki jingsneng-jingkraw bad ha ki jingmut-jingpyrkhat kiba la wan hiar haduh ha ngi ha kane ka pateng. U nongthoh u ba mut ba'n pyni ia ka dur ka ba nylla jong ka jaitbynriew u'm lah ba'n klet ia kane ka jingshisha.

XXXXXX

Ki Sur Khasi Pnar

— **Webster Davies Jyrwa.**

U briew u rwai haba u sngewsih, u rwai haba u kmen u sngewbha bad u kynud sur ruh haba u bunkam ne haba u khia ka jingkit. Kane ka pynshisha ba ka jingrwai ne tang da ka sur, ka syrpai ia ka dohnud ba la mong, ka ai mynsiem ban lehkmen bad ka pynsting ia ka jingkit. Kumta ka jingrwai ka kyntiew ia ka mynsiem jong u briew sha kiwei pat ki pyrthei bymjukut bad ka pyniajan ia ka jingiadei bad la U Nongbuh U Nongthaw.

Katba ngi la lahmynta ban lum ia kine ki sur bapher bapher, ngi lah lehse ban pynlangkur ne teh song ia kita, hala i jong i jong i ïng (group), kumne harum :—

1. Ki sur ainguh ia U Trai Nongbuh Nongthaw (Devotional or thanksgiving).
2. Ki sur lum sur pangad.
3. Ki sur parom ka maryngthing, duitara ne maryngod (story songs lane ki balat).
4. Ki sur kynoi khun (Lullabys)
5. Ki sur phawar (chants)
6. Ki sur tympang ne sur sngewsynei (Melancholy songs)
7. Ki sur iam briew ne sur pangnud (Laments or Dirges).
8. Ki sur shad ka ksing ka tangmuri (Dance music).

Ki sur ainguh ia U Trai Nongbuh Nongthaw : Hangne ngi lah ban kynthup ia ki sur rwai ainguh haba thung batep ne haba la lum ia u kba u khaw, lane ki sur iaroh ia U Blei ia ki kam bakhraw jong U, kum ka jingpynlong jong U ia ka mariang, ia ki sim ki doh laiphew jait, ki syntiew ki skut lai phew rong ki wah batuid jai jai, ki kshaid ba noh rymphum bad kumta ter ter. Wat ha ki jingshad ruh ngi don ki sur ainguh ia U Blei Nongbuh Nongthaw.

Ki sur kñia ruh lah, lehse, ban pyniahap bad ki sur ainguh namar U Khasi haba u kñia u pan ia ka dak bad ka jubab na U Blei ban pynlah ia u ban khyllie ia u briew hi uba la lyndet ia U Blei.

U Khasi u dei u jaidbynriew uba tip briew tip blei bad uba ngeit ba u im ha kane ka pyrthei ban kamai ia ka hok bad ban tip kur tip kha.

Ki sur ainguh ia U Trai Nongbuh Nongthaw na ki sur duwai phirat (Devotional or thanksgiving) ki long kham bunsien ki sur ba la shna da kaba pyrkhat bha. Kum ia kine ki sur ne jingrwai ym lah ban shu thaw ruma da ki khynnah ne samla. La dei ban shna ia ki da ki briew kiba la kham rangbah kiba la iakynduh, ia ki jingeh bad ki dew ha kane ka jingim, lane ki tymmen kiba la nang bha ban kñia ban khriam bad ban iasaid bad U Trai Nongbuh Nongthaw. Hangne ruh dei ban pynbud da ki kynja ksing bala tied jem bha namar kum ia kine ki sur ngim dei ban da ai rong airup than ; ki long ki sur ne jingrwai kiba mih na ka dohnud bad kiba don ka jingiadei hapdeng u briew ban U Blei.

Ia ki sur shem mynsiem (Spirituals) ruh lah ban pyngrung ha kane ka ïng.

Ki Sur lum Sur Pangad :— Ki sur lum ki long ki sur ka mariang ; ki sur ki nong sharai masi, ki nongthoh dieng, ki nongleit kai lum kai wah kiba kdew shaphang ka jingbha bad jingitynnad jong ki jingpynlong ka mariang kum ka lyer pyngngad ba beh hir hir-ki 'erbatemon batesi, u slap ba ai um ia ki jingthung ba dang lung, ki kshaid ki ba noh rymphum, ki khlaw ki ba tap da ki dieng kiba rben, ki wah kiba sngur bad ba tuid jai jai, ki jingpah ki sim kiba rwai sngewtynnad, ki khlur bad u bnai kiba ai jingshai ia ka pyrthei ka mariang bad kumta ter ter. Kum ia kine ki sur ki pyndonkam da ki Besili ne Tangmuri bad kiwei kiwei de ki jingtem bynrap ne jingpynshoh tal.

Hangne nga kwah ban ong ba tang ka jingpyndonkam bakla ia ki jingput ne jingtem ka pynduh ia ka jingmut kine ki sur bad lam sha kiwei pat ki jaid sur. I Bah Teslet (bam kwai ha dwar U Blei) haba i iaroh ia ka jingitynnad ka kshaid Daiñthlen im lah khlem da kynud bad thoh ia kane ka jingrwai :—

Kshaid Daiñthlen ba noh rymphai,
Iapha ngam lah khlem da rwai ;
Nalor ki riat bah shapoh jong ki lhuh,
Marwei pha shu win kyrhuh

Napdeng khlaw barben rynñia,
Pha noh bad kmen shir'ta
Ban kup rong jyrngam ha ki saw aiom,
Bad sien ki syntiew bun rong.

Ha kut ki saw lyer haduh la rympei,
Iwbih hapha ki iai shlei ;
Kylleng ka Ri ki per bad ki phriang,
Bad kit la jingmut babang.

Syntiew ki rong ba kynsai;
Hapha ki phuh khlem jingrwai,
Ki dak ba sah nam naduh ki pateng,
B'la jer iapha Kshaid Daiñthlen.

Haduh ki snem hapdeng ka thmabah kaba nyngkong bad kaba ar, ka jingialeh thiatar ka dang im bha ha ka ri jong ngi khamtam ha ki thaiñ pnar bad ha ki thaiñ Marbisu, Mawsynram bad Sohra. Wat ha Shillong ruh ki don ki seng thiatar kiba ialehkai thiatar man ka por. Ki sur thiatar lah ban ong ba ki long ki sur kiba jem bad kiba iarap ban pynshoh ia ki ktien ki jingrwai kiba ia dei bad ka jingialehkai.

Kine ki sur ki lam sur dkhar namar imat ba donkam ban pyniahap bad ki tal ka tabla bad ka Harmonium, kumne :—

Iaseh baieit
Ia ngin ialeit kai;
Tang ngi arngut hi,
Sha jingkieng Mawlai,

Ka jingrwai Pnar kaba ngi dang ia kynmaw lehse ka long :

Pi wa maia,
Pi lai ioo kea
Pi ia lai cha Nonpalok,
Chawa bun syntu.

Nangta ki don sa ki jingrwai biria ne ki jingrwai sngewbha kiba ngi lah ban ong ki jingrwai pangad kum ki tei ki jingrwai thiatar lane ki light Music. Kine ruh, lehse lah ban pynrap ing bad ki sur pangad sur lum.

Ki Sur iathuhkhana ne sur parom ha ka duitara, marynthing ne maryngod : Kine ki long ki jaid sur ne jingrwai kiba imat kin sa duh namar la kham eh ban ioh ki briew kiba nang ban iathuhkhana ryngkat ki ksai muka ka duitara, ka maryngod ne ban siat ia ki ksai syiang ka maryngthing bad ka sitar. Ki parom ki dei ki jingrwai iathuhkhana ki riewtymmen kiba la lum shibun ki jingtip bad kiba don ha ka jingiohi jngai ban pyniahap ia ki jingiathuhkhana bad ki sur bad ruh ban siat pharshi ia ki nongsngap kat ban pynsaw sohshang ia ki ngab ka thei samla ne ban pynrieh sha kyndong ia u 'rangsamla. Kum ia kine ki jingrwai ne ki sur, la ju rwai ban kynud ha ka por ba la miet bha namar ki kham shoh ha ki shkor ki nongsngap kiba iashong sawdong ka lyngwiar dpei. Ki nongrwai ki iathuh ia ki jingiathuhkhana bad ki jingjia ka mynnor bad teng teng ki pynwan ia ki bad ka mynta bad ki siat ki khnam kupid ban pyniaibha bad iaieit hapdeng u samla bad ka samla kiba wan ban sngap. Ngi la duh ia ki briew kum ki jong I Bah Haridon kiba nang bha ban ai ia ki parom kiba bang ryngkat ki thymbrong kiba pnah ban siat ia ki sai muka ka Duitara bad kiwei kiwei.

Ki sur parom ne sur iathuhkhana kumba nga la ong ha neng, lah ban ong ba ki long ki sur ka duitara, ka maryngthing ne ka maryngod namar khlem kine ki jingtem, ki parom kim shoh ne sngewtynnad khamtam haba kine ki rukom iathuhkhana ne parom ki dei ki sur miet sur iong.

Ki Sur Kynoi Khun (Lullabys) : — Kine ki dei ki jingrwai ka kmie shuwa ba kan buh ia i khun ha jingthiah ne haba ka buh ia i ha jingthiah bad i iam. Ka Kmie ka thap tok tok ia i khyllung da ka kti bajem i ba ka bah shadien da kaba syngit ia i nadien da ka jaiñit bad ka sa kli ialade bad ia i khun da ka jaiñkup. Don ki jingrwai kynoi kiba pyntieng ia ki khyllung ba kin iohthiah da kaba ong ba u 'Ñi 'La u la wan bad kyrhuh sharud ing, bad kiwei pat ki jingrwai kiba khroh bad kjor da ki ktien ba jali jaum. Hangne ki rwai kumno ba u bnai balung ba itynnad u sdang mih ban shynshar ia ka miet badum bad ba ka pyrthei ka la sngap jar ne iohthiah ne ba ki sim ki doh ki la leit sha la ki jong ki jong ki skum bad ka la dei ka por ban shong thait bad thiah noh.

Thiah noh seh ieit, thiah noh,
Ka pyrthei ka la kynjah :
Ki sim ka khlaw kim rwai shuh,
U Ñi la u la kyrhuh,
Sngap ki myrsiang ki iapah.

Khaprip noh ieit khapbrip,
Ki lyoh ki la her stet ;
Bnai sa shibit un sa ngen,
Ki khlur ruh kin sa lip shen
Jingshai sha jngai kan saphet.

Oi-Oi, Oi-,
Paila baieit jongnga thiah suk ;
Angel sawdong iaphi kin ker
Sha ri jingphohsniew phin sa her
Thiah suk baieit jongnga, thiah suk.

Ki jingrwai kynoi khun ki long ki sur kiba jem bha bad kiba mih na ka dohnud ka jingieit ka kmie ia ki khun. Khambun na ki jingrwai kynoi khun ki long tang ki sur kynud bad ki kham bang haba rwai khlem ki jingput ne jingtem, lait noh lehse lada ngi lah ban pynwan tang da ka mieng bad ki ksing ba shohjem.

Ki Sur Phawar : Ngi lah ban group ne pynlong ïng ia kine ki sur kumne harum :—

1. Ki Phawar iasiat.
2. Ki Phawar ioh khiat
3. Ki Phawar ioh dngiem
4. Ki Phawar ring mawbynna
5. Ki Phawar ring dieng ne pynkieng dieng.

Haba iasiat, ka liang kaba jop ka phawar sin ia ka liang kaba rem katba mon. Ym ju don jingiabuh daw namar u nongkam ka liang bajop u la ioh ia ka daw bad kumta ki don ka hok ban phawar katba mon da kaba sin ksew, sin sñiang bad ka liang ba shah rem ka shu sngap bad shu kun ban sa ia peit pat la shem taiew. I Bah B.C. Jyrwa ha ka phawar iasiat jong i, I phawar kumne :—

A.. .... Sohphlang ia ka sikei,
Sohphlang ia ka sikei
Ba phanang ha mawshynrut ;
Wow ! ba ki leh tyrñuit,
Ba la rem u Pamsanngut.

Lang : Hui..... ....kiw
Kyroh : A.........................
Lang : Hui........................ kiw

A .....Sohphoh ha Laitniangtlong,
Sohphoh ha Laitniangtlong
Ba pashat ha Umlakud ;
Ngin dung ha u thilong,
Ban shingiam U Pamsanngut.

Lang : Hui..................... ....kiw
Kyroh : A................ ....
Lang : Hui....—..................kiw

Ki phawar iohkhiat iohskei ne ioh dngiem ruh ki long kumjuh namar u hyndai u da wad ia ka daw kaba biang bad ap ia ka dak, shuwa ba un leit behmrad. Kine khyndiat ki phawar dngiem :

Ko Mei 'ngiem lalu bam khun,
Pha la kut la i singi ;
Ia pyrthei kumba phan klun
Pha la iakynduh bad ngi,
Hoi-hoi-hoi.......... kiw
Hoi-hoi-hoi .. ... —kiw,

Pha leh beiñ ia u kisew,
Ha ka iew luri-lura ;
Pha iaid sarong pha khyllew,
Haei pat mynta ia pha,
Hoi-hoi-hoi......... ... kiw
Hoi-hoi-hoi.............. kiw

Kumba phah i mei na ïng,
Hadien ba la ioh ka daw ;
Ki 'nampliang sum ki shlei,
Phan nym lait risa khynraw,
Hoi-hoi-hoi . ...kiw
Hoi-hoi-hoi .... kiw

Hu, pha sarong,
Bad ki tyrsim banep ;
Iapha ngin thad rong,
Ha rynsan jep rynjep.
Hoi-hoi-hoi . ...kiw
Hoi-hoi-hoi .. kiw.

Ki phawar ring mawbynna bad ring dieng ki long ki phawar ban pynshit pynkhlaiñ ia u paidbah kat hadun ban pynpoi ia u mawbynna ne ka diengbah sha ka jaka ba thmu ban pynpoi. Ha kane lah ban ong ba u Khasi haba u phawar u lah wat haduh ban pynkhih pynpait ne pyniaid ia u maw ne u dieng khlem da ktah kti eiei hynrei tang da ka ktien namar u la wad bad la lap ia ka daw.

Kine ki sur phawar ki la nang jah nang jah namar lait sa tang sha nongkyndong, ym don shuh ka behmrad da ka shnong kaba da ai daw ai dak bad ki rukom ring mawbynna ruh ki jah mynta.

Ki sur phawar ki long ki sur kynhoi bad ka shad lymmuh. U Khasi u phawar ruh haba u shad sngewbha ha ki bamkhana jop ia kynjat bol bad kiwei kiwei. Ki phawar kim donkam jingtem. Kaba donkam eh hangne ka long ka jingryntih ka jingpyniahap ia ki kjat, ka jingpyniapom ia ki ryntieh bad ka jingryntih ka kynhoi. Kine ki sur phawar ruh ki la sdang jah lada ngim kloi ban pynim ia ki, katba ki dang don ha ki katto katne ki shnong.

Ki sur tympang ne sur sngewsynei kumba la pyrshang ban batai ha kaba sdang, u Khasi u long uba sngewbha ban iathuh tang ia ki khana kiba sngewsynei ne shempap. Ki sur kynud ne jingrwai jong u kiba kham bun ruh ki long ki sur tympang ne sur sngewsynei. Lehse, namar ba u Khasi u la duh noh ia ka lad ban ia leit iawan iakmen ia sngewbha bad ki khyndai ha jrong, hadien ba la klet noh ia ka jingkieng u Sohpetbneng, ki aiom ksiar, ki sngi ba la leit noh, bad kiwei kiwei bad u sa mad ia ki jingjynjar, jingpang bad jingiap bad u rwai tympang kumne.

Ki sur tympang ne sur sngewsih ki mih na ka jingshem u nong rwai ia ki jingkthang ka jingiam kum ka jingduh noh ia kiba ha ïng ne kiba leit kiba thoiñ, ka jingkynmaw tympang ia

ki por ba la leit ne ia la ka ïng haba don sha jngai ne ka jingdkhat noh ia ka jingieit bathep mynsiem. Kum ia kine ki sur dei ban pynbud da ki jingput kum ka Sharati, ka Besli, ka Duitara ne Maryngod ne ka Bela bad ki jingshoh bajem jong ki ksing.

Ha kane ka ïng, ngi lah ban kynthup ia ka sur u Manik Raitong uba la ngiah ia ka jingim raitong jongu hadien ka jingduh noh ia kiba ha ïng ha sem bad khamtam ia ka baieit jong u ka Liengmakaw. Nangta ngi lah ban pynrung ia ka jingiam pangnud ka sngi ia u Klew ne ki sur pangnud ka sohlyngem ia u rynñiaw kumba rwai i Bah Teslet Pariat :—

Ka Sohlyngngem ka thei bhabriew,
ka pang mynsiem ha la weibriew,
Jingmut ba her ha jingpohsniew,
I'u sim Rynñiaw ka ri dymmiew,
Ki 'tien 'sai-iong ki 'tien 'sai-saw,
Harud ki kshaid ba pynkynmaw ;
Hapdeng jingkmen jingphuh samrkhie,
Ha wahduid pat jingieit ka kie.

I Mei I Pa ia u kim suk,
Ki mon poikha paia baduk,
U sim Rynñiaw u khun binong.
U pait dohnud kumno un ong,
Ia ka u doh u kdup u dait,
Te slem ia ka um lah pyllait ;
Ka ruh da la dohnud ba sliang,
Ka doh khadduh ma mat kylliang.

Te soit u siang la ki sner diar,
Jar jar ki tuid ki ummat ksiar,
Wat la jingieit hi ka la biang.
Ka thud jingmut ka ring sai syiang.
Ka Sohlyngem marwei ka ud,
I'u Siem Rynñiaw ka khot pangnud ;
Shapoh lawbah sieng Tiewpathai.
Ka kut ka aiom shad bad rwai.

Hu Hu hu hu marwei ka ud,
Hu hu hu hu ka iam pangnud,
Ha law sangam shong ri bajem,
Marwei ka ud ka Sohlyngngem,
Hu hu hu hu hu hu hu hu ... hu.... .....

Ki sur iam briew ne sur pangnud (Laments ne dirges) : Ki Khasi ki burom katta katta ia ka metiap. Kim ju leit tep ne leit thang mar mar hynrei ki da pynsah ha ïng, shisngi ne kham bunsngi haba iap ki 'riewtymmen bad ban da ap haduh ynda poi kiba ha ïng hasem, ki kur ne ki kha ne ki paralok parajor. Haba la mih pat ka met iap ban leit buh ha jingtep ne ha jingthang, kiba ha ïng, kata ki kur ne kha ki iam pangnud bad ki da kynud ki sur sngewsynei. Ki nam ki tang ia ki jingbha jong u ne ka nongiap lynti lynti. Mynta kum kine ki jingiam ba la ring sur ban pynpait ia ki dohnud ki nongleit on tep ne on thang ki la nang jah suki suki. Kiba ha ïng ki da wai nong ia ki nongiam briew kiba stad ban iam bad ban kynud ki sur iam kiba sngew pangnud da kaba ki jer bad ñiewtang ia ki kam babha jong u ne ka nongiap haba ki dang im ha kane ka pyrthei. Ki Jiw ruh ki leh kumne.

Ha kane ka ïng ngi lah ban kynthup ia ki sur u 'sierlapalang. Kane ka jingrwai ka long ka jingrwai ka kmie ia la u khun uba la shah siat ha ka por ba u la mih noh na la ka ïng, pyrshah ia ka jingsneng ka kmie baieit jong u, ban leit shang sngewbha pyrthei.

I Bah Oscar Wallang haba i phawar iam briew ia u 'sier lapalang ha ka kot jongi, la thoh kumne :—

'Ko Sier Lapalang ko Syiem jong ka mei,
Nyngkong nga la khang ba phin wir pyrthei,
Phi said sur rangbah, ianga phim shym kheiñ,
Nga tem, ngam shym lah ia nga phi ieh beiñ,
Ia nga phi iehnoh lyndet bak phi khlad,
Nangno sha ngan ioh, shano shuh ngan wad ?
Kynjai phin da sah ha khap ka ri Thor,
Ngin bam la u khah ngin bam la u nor,
Shi khun shi kmie te, kam pher la ngi duk,
Kan nym long kumne ; ngin im ngin shong suk
Ko Paila ksiar ka kmie barangli,
Ia dohnud jong ka la khlong lut maphi.

"Waw ! Ah Waw ! La shet ka'tieh pongdeng,
Ia ka longrynieng u Kynrem reng ;
Waw ! Ah Waw ! Lakjit u nam sarang,
Ia ka dohnud kyntang u Lapalang,
Ko khun da kynmaw ianga ruh kylliang,
Ummat nga iai jaw shirta kin ym rkhiang ;
Ki blei bashisha ka Hok kin kyntiew,
Kin ot ka kuna b'un bujai u Briew ;
Ki Blei keiñ kin khie Bynriew la u sngap,
Jingiam jong ka Kmie ba takor ka pap.

Ngi lah ruh ban kynthup ha kane ka ïng ia ki sur iam ha ka por baphur meikha ne ka phur pakha. Kane ka phur ka kynthup ia u kpa lang ka meikha bad kiba leit phur ki dei ki khun kha kiba wan pynpaw ia la ka jingsngewnguh ia ki nongkha ki nongsei bad ruh ban wan ia duwai iakyrpad bakhmat ki nongkha ban ioh jingkyrkhu na U Blei ha kane ka pyrthei. Don kiba wan phur tang da ki shynrang hynrei kito kiba lah bor, ki wan phur meikha ryngkat ka ksing ka bom ryngkat ki shad kynthei bad

shyntang. Haba wan bun ki khun kha na ki shnong ki da don wat ka jingiatynjuh bor hato kelah ka phur jongno ?

I Kong Listrimai Syiemlieh i iathuh ba haba i iohi ia ka jingphur meikha shatai sha sepngi, ka lah shah shuh khlem da shim ia u khulom ban shna ia ka jingrwai iam Mei-kha kaba i la pynwan bha bad ktien bad sur kumne :—

Meikha ko Meikha phi pdiang ne em,
Ia ki khun ki jong phi Meikha ;
Ban wan thang ban wan phur Meikha,
Kane ka ksing jongphi Meikha
Ngi wan nguh ngi wan dem Meikha,
Ba ngin long ba ngin roi Meikha.

Meikha ko Meikha to pdiang Meikha,
Ia jingai na ki khun Meikha,
Ba hukum da ki Blei Meikha,
Masi ngi rah ia phi Meikha
Ban pynleit niam iaphi mo Meikha,
Ngi da nguh ngi da dem Meikha,
Ba ngin roi ba ngin man Meikha,

Meikha ko Meikha kitbok Meikha,
Kumba phi la buh ka rynieng ;
Ba kan sah ka long briew Meikha,
Ba kan sah ka burom Meikha,
Ba ngi leh ka niam ka rukom,
To kyrkhu to kyrdoh Meikha.

Ki Sur shad ka ksing ka dhah bad ka Tangmuri :— U briew u shad haba sngewbha lane haba u jop ha kano kano ka jingialeh. Ha kane ka phang, u Khasi u kren shaphang kata ka shad laiphewmrad. U jer ha ka put ka tem ka nakra, u myrsiang u kyrha, u Shrieh u tem ia ka sing pasiang, u diengkhied u kynruh ki shaw shaw, u Risang u padiah, u keirang u shad symphiah, u shakyllia u put ka tang muri, u Kui u shadwait, ka dkhoh ka shad kynthei.

Hangne ngi iohi ia ka bor pyrkhat u Khasi ban ring jingmut na ki jinglong ne rukom im ki mrad bad ki sim ki doh bad da kita ki jinglong jong ki ban pyniahap bad ka shad bad ka put ka tem jong u.

Imat lada iapoi shakane ka khap ngin ia hap lang ban ong ba u Khasi u nang ia ki rukom shad na ki jingthaw ki ba don la ki rukom rukom shad. Nangta u pynwan ia ki sur kat kum ki rukom pynkhih ia ka met bad pynhap ia ki kjat. Hadien kata u wad sa ki rukom jingput jingtem kum ki besli ki shaw shaw, bad ki ksing kiba u Khasi u shna da ki tiar kiba don ha la ka jong ka ri.

Ka jingpyndonkam ia ki jingshoh ne jingtied ia ki ksing rit ka batai ia kawei pakawei ka rukom shad ryngkat ka jingpynbud bad ka tangmuri, ki baje ne ki shaw shaw. Hangne ngim lah khlem da ai burom ia ki rangbah Sengkhasi kiba la trei shitom ban bat bad bikai pateng ia kine ki sur kumta ba ngi lah ban pynsah ia ki sur shad uba rim uba jah, haduh mynta.

Mynta ki la sdang mih ki jingrwai ba la pynshongnongrim ha kine ki sur shad bad don jingkyrmen ba kine ki sur shad kin khie im bad ba lah ban pynbha ia ki lada ngi wad bniah bad buh ryntih ia ki skit bapher bad pyndonkam da ki bela, ki besli ha ki rukom ring sur ka tangmuri.

Na ki jingrwai shad khasi kiba la mih bad kiba la pynshong nongrim kat kum ka skit paka u Khasi, ka jingrwai I Bah Hebres Marbaniang 'Ha la pneh jong i Mei' ka ai nuksa. Ha kane ka jingrwai I Bah Hebres Marbaniang i la pynshoh ih bha ia ka sur shad kynthei bad ki kyntien kiba bang ban batai khyndiat de ia ka niam bad ka rukom shad kynthei.

To shad pynnang shad pynnang ko khun,
Ha lapneh jong i mei ;
Shuwa ba phin san, ba phin long biriew,
Shuwa ba phin paw pyrthei,
Ha ki lympung khun Khasi.
To shad pynnang pynnang khun,
Ha la pneh i mei ;
Da pynsting la ka met khun,
Kyndoh la ki kjat ;
Ryndang da pynbeit bha ksiar,
Ban dup itynnad ;
Ki khmat da peit jylliep Syiem,
Ban kham i shongkhia,
Ynda phi la nang bha khun
Ngan pynthied nam ;
Khadu Ksiar, shanryndang,
Bad ksah tyrpeng rupa.
Sa U kynjri kisiar pat,
Uba arphew tula,
Tang shi deng u kpieng heh,
Da ka ksiar bad paila.
To shad pynnang pynnang ko khun
Ha la pneh jong imei,
Shuwa ba phin san, ba phin long biriew,
Shuwa ba phin paw pyrthei,
Ha ki lympung khun Khasi.

Ha ka shad Iong Nikhla ki Pnar ki ju rwai ia ka sur lahuh kumne :—

Huh, ahuh, ahuh,
Huh, ahuh, ahuh ;
Huh, ahuh, ahuh, ahuh,
Ahuh, ahuh, ahuh.

Dei kane ka jingrwai ne ka sur rwai ba kiba bun ki khot ia kane ka 'Shad Iong Nikhla' da ka 'Shad Lahuh.'

Kitei ki long tang katto katne ki jingpyni jingmut kum ka maitphang ha kane ka subject, kaba lehse ka long kaba donkam khnang ban pynsah pynneh ia la ki jingrwai trai ri bad ba ki nongshna jingrwai lashai la shisngi kin nang ban pyniapher kawei ka jait jingrwai na kawei pat bad ban nym khleh jaktung eh ia ki rukom shna jingrwai bad ia ki sur.

Ka Culture ka Jingdonkam ban pyn Pule ha ki Skul bad College

—Alvareen D. Tham —

Ka ktien 'Culture' ka wan na ka ktien Latin 'Cultra' kaba mut ban puh, ban thung, ban rep.

Ka 'Culture' ka kdew ia ki shibun ki syrtap kiba don ha ka, bad kumta ka long kaba shitom ban ai tang ha ka shikyntien ia ka jingmut jong ka.

Don bun ki riewstad kiba la pyrshang ban batai ia ka jingmut ka ktien culture. Napdeng kita ki khraw pyrkhat, U.E.B. Taylor u ong ba ka culture ka mut kyllum lang ia ka jingtip, ka jingngeit bad art, ka jingsneng, ki aiñ, ki rukom bad kiba kum kita kiei - kiei kiba u briew u ioh bynta na ka im lang - sah lang.

Man la kawei pa kawei ka society lane ka kynhun im lang - sah lang ka don la ka culture. Haba kren kyllum, la pynlong ia ka culture da kaba suh kpieng lang ia kita ki symboh culture na ki cultural traits. Ban ai nuksa ia kane - kaba nguh arti haba kyrpad Blei, kaba synreit um khuid hadien ba la kum khawoh ne pyndei um thet iano - iano, kaba diang ne shim ei ei da ka kti kamon - kine baroh ki long tang kita ki symboh ki ban buh pyndait lang khnang ban pynmih ne pynlong ia ka culture baroh kawei. Dei kine ki trait ne symboh kiba pyniapher ia kawei ka culture na kawei pat. Ka rukom leh ne jingngeit kaba ia dei bad kawei ka culture ka lah ban ym ia shoh ei ei ruh bad ka culture jong kawei pat ka jaidbynriew. Haba ngi phai sha ka culture kiwei pat ki briew ne society, ngi iohi ba kaba ktah ia ki kjat u riewdonburom ne riew rangbah kam don jingiadei ei ei bad ka jingleh-burom briew ha kiwei pat ki society.

Haba bishar bha, kine ki symboh culture ne 'traits' ki kham paw eh ha ka ktien ka thyllied ka bam ka dih, ka shong ka sah ka riam ka beit, ka rwai ka shad, ka niam ka rukom, ka trei ka ktah ka kheiñ kur kheiñ jaid. Nalor kine, ka culture ka paw ruh ha ki jinglehsngewbha, ka thma, ki khana parom, ka shongkha, ka iap ka im, ka die ka thied, ka suh ka thaiñ bad kumta ter-ter.

Ban tih ia ka thymmei jong kano kano ka culture ka long sha palat ka bor briew. Ki thied bad tynrai jong ka ki suh sha ka mynnor bad namar bym don ba wad ia ki naduh mynshuwa la shu btep noh kumto ia ki ha ka ri jong ka jingklet. Ki stad kiba la pyrshang ban wad bniah nangno ka culture ka sdang, ki lap pynban tang ia ki katto katne ki shyieng ki shruh bad ki tiar ki tar kiba na ka hyndai, pynban ki bym lah satia ban ai dak ei ei ia ka thymmei jong ka.

Ka culture kam ju iap ne jah rngai noh bad ka mynnor. Ka iai im bad ka san, bad ka par na kawei ka por sha kawei pat. Ka long u klongsnam ka jaidbynriew bad ha u la sdien lang ia ka mynnor, ka mynta bad ka lawei. Haba kawei ka pateng ka kit bad kawei pat ka wan, dei une u juh u klongsnam uba iai tied ha ka jaidbynriew. Ka spah bad ka jingnang-jingtip (education) ki lah ban dam noh hynrei ka culture kan iai neh katba ka jaidbynriew ka dang im bad kam pat jah satia ha ka jingiakhleh khaw lang bad u mynder shi sngi. Dei ka culture, namar kata, kaba teh song ia ka jaidbynriew bad ka iai san bad kylla katba nang iaid ki por.

Haba ngi phai sha ka culture u khasi, ngi iohi ba ka kdew ia ka rukom im bad ka pyrkhat u briew. Hynrei katba ka por ka nang iaid, ka jingiakyrsum bad kiwei pat ki jaidbynriew ka ktah ia ka im lang sah lang jong ngi kat haduh ban pynkylla suki ia ka culture jong ngi ruh. Kane ka jingkylla ka kham paw shynna ha ka niam, ka bam ka dih ka riam ka beit ka rwai ka siaw, ka put ka tem.

Ka culture ka long ka nongrim jong ka jingiaid shaphrang ka nang ka tip bad ka jingstad

ka jaidbynriew. Ki nongthohkot bunsien ki pynshong nongrim ia la ki jingthoh ha ka culture la jong. Ia ka jingpule ha ki skul bad kiwei pat ki bynta kiba iadei bad u khynnah pule (lane extra-curricular activities) ruh la pynshongnongrim ha ka culture jong u.

Ka society hi baroh kawei ka ioh pateng ia la ka jinglong tynrai na ka culture bad ka jingroi jong ka ka shong eh ha ka jingbat pyrkhing ia kita ki symboh culture kiba ka don. U briew u bym tip ia la ka culture u kylla nongwei ha la ka ri bad kum ia uta la dei ban khi-lainuid namar u la hiar sha ka kyrdan kaba poh tam jong u Ingkhong shylangmat.

Ngi im ha ka juk ka science bad Technology bad ka jingstad ruh ba la nang khie bad kiew irat hapdeng ki samla pule. Ki khun ka Ri ki dei ban ia tuid lang bad ki 'riewstad ka pyrthei. Ngim dei da lei lei ban sah dien ha ka pyrthei stad jong kane ka juk. U Trai Nongbuh Nongthaw u la pynkup ia ki khun ka ri da ki sap bad jingstad ba har rukom. Nalor kata ki lad ki lynti ki bun ia kita kiba mon ban ia beh bad ia tbeh bad kiwei pat ki 'riewstad Dei tang ka jingjaipdeh bad jingbymkit khlieh kiba pynran dien eh ia u briew ban ia beh ban jop ha ka thong. Ban kiew sha ki khar lum ka nam dei ban rat dyngkhong ia kine ki jingpynwit bad, ban tur pyrshah ia ki lyer bih ba sniew bad ba khang lynti, donkam tang ka jingkut jingmut bad ka mon kaba jwat. Kine ki artylli ki atiar kin kyrshan bor ia ki nongpule ha ki skul bad ki College ba kin ia ryngkat jingstad bad don dor lem, kum kiwei pat ki jaidbynriew. Ka jingangnud ki samla shongskul ka dei ban long ia ka jingiaid shaphrang ha ka jingstad hynrei ha kajuh ka por kim dei ban klet pat ia la ka thymmei kaba long ka culture.

Ka jaidbynriew kan ring sdot bad ia stai lada ha ka jingiabeh ia ka jingstad kane ka juk ngi klet bad lyndet noh syndon iala ka culture. Ki riew khraw ka ri India kum u Mahatma Gandhi bad kiwei pat ki iai pynkynmaw ia ngi shaphang kane. Ka khmat u Dr. Radhakrishnan uba long u khlur ka ri ka phuh da ka jingkmen haba u iohi ia ki briew na kane ka thain ba ki bat ia la ka riam ba ishongkun kata ia ka Culture kaba pyni ia ka jingdapbiang ka longrynieng ka jaidbynriew baroh kawei.

Ki samla shongskul ka Ri ki dei ban kynmaw ba dei ka culture kaba tyngkai ia ka longrynieng bad ka jingiohpateng jongngi ki khun ka ri shityllup. Khlem artatien, ki nongpule kin nang kiew sha ki lum ka nam lada ryngkat bad ka jingstad kaba ki ioh na ki skul ki nang ruh ban pynneh pynroi ia kata kaba bha tam kaba ki ioh pateng na la ki longshuwa-kum ka akor ba bha. ka tip blei tip hok bad ka bat la ka juban lak ba shongdor kaba la ju iai pynsawa ha ngi lyngba ki jingsneng Tymmen ba kordor.

Katba ngi nang ia khleh bad kiwei pat ki jaidbynriew, katta ngi nang dei ban pynkhlaiñ ia lade ban bat ia ka culture. Ka don ka jingma kaba ap ia ngi lada kum ki 'lang matlah ngi tur lymmuh bad ngi tynneng noh ia ka culture u mynder. Lada ngi shlan ban leh kumta ngin kylla long ki nongshohnoh lade bad ki nongpyniap ia la ka jaidbynriew. Ngim dei ban klet namar kata ban ri bad tyngkai burom ia la ka culture.

Ka por ka la ih ba ngin pynmih pyrthei noh ia la ka culture. Hato kam la dei ka por ba ngin shim ia ka Duitara na ki tnum ba sur pring bad tem ia ka ha ki rynsan ba iohi uba bun ba lang ? Balei ngin buhrieh bad tyngkai ia la ki tiar put tar tem ? Shano ki jah ki kam bani jong ngi kum ka thaiñ ryndia thaiñ shang. Balei ngin lehraiñ ban pynmih bad pyndonkam biang ia la ki knup, ki trop buh jaiñ bad tiar bad ki khoh kit briew ?

Ngam artatien ba ki puriskam bad ki purinam ka Ri kin bang kin thiang hi kum ki khana ka *Arabian Nights*. Kano ka ri ka pyrthei kaba lah ban pynbang ia ki nongsngap kum ki sur kynud ba shoh ktien ki Phawar u Khasi ?

Ki jingohdur bad jingairong ha u maw ha ki Ajunta Caves ki don la ki khana ban iathuh hynrei da kaba sngewsarong, ngi ruh u khun khasi shityllup ngi don ki mawbynna bad ki jingkieng maw kiba pynpaw pyrthei ia ka culture la jong.

Haba ia nujor pat ia ka knup ka sem don ma kawei pat ka riam kaban kham i shongkun bad donburom ban ia ka muga bad nara jrong ksai ki 'thei Khasi ?

Ka mariang ba ithiang bad ba kup da ki khor ki khriam ba pher ka plie ia ki dong jong ka Ri khnang ba ki Samla shongskul jong ngi kin kyndit bynriew ban phai dien trai sha la ka culture bad ban pynim thymmai pat ia ka. Ngam artatien ba ha ka mynnor ka mariang hi ka la ia sylla bad u 'riewhyndai ban pynlong ia ka ri jong ngi, ka ri kaba kmen, kaba tip Blei tip briew, tip hok tip sot bad ka ri kaba iai shlei, namar kata, da ki jingkyrkhu kiba kynsai tam kiba iai tuid na dwar ka Blei.

Ka jingthrang u barim ba jah ka paw tyngkreiñ ha ki jingrwai i Parad Soso Tham bam kwai ha ïng u Blei, kane ka jingangnud jong ki ka long ba ki khun ka Ri kin wad jingstad na kylleng ka pyrthei hynrei ba ha kajuh ka por pat kin im jingmut ban bat skhem ruh ia la ka tynrai ne culture.

La sngewdonkam eh namarkata ba ki Seng kum ka Khasi Authors' Society bad ka Department of Art and Culture ba kin mait lynti bad lum lang noh ia ki thiar jingtip kiba ia dei bad ka culture u khasi khnang ba ki lah ban pynmih shuh-shuh ki kot ki ban ai jingshai shaphang jong ka. La dei ban pynrung kum ia kita ki kot naduh ki class kiba rit eh khnang ba baroh ki khynnah bad samla pule kin tip shai ia la ka jong ka nongrim.

Dei ynda haba ngi ki khun kane ka pateng ngi la kut jingmut ban pyndep ia ka jingangnud u 'riewrim ba ngi kum ki longdien ngin sa lah ban ai jubab ia uta u 'riew'radbah '*Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep*' da ka ong kumne :—

Jingstad ngi wad sawdong pyrthei... ..hynrei
Nyngkong ngi tip ia la thymmei.

'Ki Mawbynna bad ki Jingtei-nam u Khun Khasi-Pnar'

— **U Phrangsngi Kharlukhi M.A.,**

'Ki mawbynna bad ki jingtei-nam u Khun Khasi-Pnar'-Kane ka phang ka long, ha ka jingshisha, ka pyntha kaba iar shikatdei eh bad kaba ngin ym lah ban puh ban lur tang hapdeng shikyntien bad arkyntien kwai. Hynrei namar ba kane ka Kyrshen ba la pynbeit da ka jingiasynrop lang jong ka Khasi Author's Society bad ka Institute of Art & Culture jong ka Sorkar Jylla jong ngi, ka la bthah ia nga ban kren tang hapoh shiphew minit bad ba nga dei ruh ban pynhap-sawar la ka jingkren khnang ba kan iabiang ka pylla bad ka kyrdan ki khynnah High School, ngan pyrshang mynta ban shu pruid-dak bad ban ai ruh tang ia ki mat kiba kongsan eh.

Haba ngi kren ngi khana shaphang ki mawbynna bad ki jingtei-nam u khun Khasi-Pnar, kum ka jaitbynriew ngi la dei toi ban klan ia ki nongshai ka pyrkhat ka pyrdaiñ sha kiei kiei ki jong ka Mynnor, namar nga hi nga shem ba ki mawnam mawbynna ki long ki matti-lyngksiar jong u Barim u Bajah. Ki pateng-bynriew kiba hadien kham ñiar ba kin tei kin pynieng ia kino kino ki mawnam mawbynna ki ban kren bad ki ban sakhi hakhmat ka pyrthei ia ka jinglong bad ia ka dur banylla jong ngi kum ka jaitbynriew. Ngi don shisha ki jingtei-nam kum u Mot Phran uba pynsah nam pynsah kyrteng ia ki kpa-tymmen jong ngi kiba la pha la ka jingim na ka bynta ki Syiem ki Patsha jong ka hima Bilat; u Mot jong u Tirot Sing ha Mairang ba la tei ha ka por jong ka Sorkar Assam. Hynrei kiba kum kine ki mot bad ki jingtei-nam kim dei satia ki matti banylla jong ngi kum ka jaitbynriew bad da ka jaitbynriew, wat la shisha ka jingthmu jong ki ka long ban pynsah nam ia ka kyrteng jong ki longkñi ki longkpa jong ngi bad ia ki kam radbah kiba ki la pyndep ba la ka bynriew. Haba ngi kren ngi khana halor kane ka bynta, ngam lah ruh khlem da kynjoh-ktien sha kitai ki maw kiba la pynieng hangtai ha State Central Library hadien ba ngi kum ka jaitbynriew ngi la ioh ia la ka jong ka Jylla Meghalaya. Ngam tip ruh kaei ka jingsngew shimet jong phi haba phi peit bad bishar ia kitai ki maw. Hynrei nga hi weibriew nga peit sha ki tang kum ki maw khyllah-sngi aiu-re, kiba dei ban rat dyngkhong shuwa ba kin ialam bakla ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki pateng ki ban dang wan sha kane ka bynriew haba ki ialap iariew lashai lashisngi shaphang ki mawnam ki mawbynna jong u khun Khasi-Pnar.

Ki mawbynna bad ki jingtei-nam u paid Khasi-pnar ki long, kumba nga la kdew shakhmat, kiba la thung la pynieng ha ka por ba ka Ri ka dang sotti, ha ka por ba ka niam ka rukom ka dang ieng-rasong hapdeng ki khun ki ksiew U Hynñiew-Trep, ha ka por ba ki riti ki dustur ki dang long ka maiñksiar ka maiñrupa kaba pynphuh pynphieng ia ka jaitbynriew. Lada ma ngi kiba im kiba khih ha kane ka juk kaba mynta ngin peit-khai bad bishar bniah ia kine ki jingtei-nam u Barim, khlem pep ngin shem ia ka spah ba la buhrieh kaba kren 'shaphang kiwei ki sngi kumno hyndai ka im ka Ri'.

Haba shu kren kyllum, ki mawbynna ki don arjait. Ia kito ki mawbynna kiba la thung

la pynieng ryngkat ka niam ka rukom thangiap la ju khot ki mawbynna niam lane ki mawniam. Ia kine ki mawniam la ju pynieng da ka kur ka jait mynba u paid Khasi-Pnar shibyndar ka pyrthei u dang ñiew kyntang ia ka tem-byrhuiñ lambyriong kaba ju khaloh ha lum Jynthang. U longshuwa Manshuwa, kumba nai iatip baroh, u ju sngewtynnad bad ju mihen ban iashong iasah bad ban iabuhai-shnong shikur shikur. Dei na kane ruh ka daw ba sa mih nyngkong eh ki hima-kur shuwa ba ngin tip shaphang ki hima-Raid bad ki hima-Syiem. Ka jingngeit banylla u khun Khasi-Pnar ka long ruh, ba kumba ngi iashong donburom shikur ha kane ka pyrthei Shongbasa, kumta ruh ngin ia im donburom shikur shikur ha dwar jong ki Blei. Dei na kata keiñ ka daw ba u Ñi u Kong u sa buh u sa seng ia ka niam ka rukom thang ap ba u sa lum u sa kynrong ia ki shyieng jong baroh ki kur ki jait kiba la iap ha ki mawshyieng bad ki mawphew ki mawkynroh shuwa ban leitlam le tbuh ia ki sha ka Mawbah ka Pepbah kaba long, ha ka jingshisha, ka dak ka syrwet ba, kumba ki shyieng ki iadon lang hapoh jong kawei ka Mawbah, kumta ruh ki mynsiem jong ki nongiap kin iabyrshem lang shikur shijait bad kin ia im donburom junom bhura hangtai ha shnong u Ñi Lurshai.

Namar ka jinglyngkot than eh jong ka por, ngan phai noh mynta sha ki katto katne ki mawbynna-niam kiba ki kpa tymmen jong ngi ki la thung ki la pynieng ha kylleng ki singmana jong ka Ri. La ju pynieng ia kine ki mawniam ha ka por ba ki rah bad ki kynrong ia ki shyieng sha ki mawphew ki mawkynroh bad khamtam eh sha ka Mawbah ka Pombah. Ki mawbynna niam kiba hakhmat eh ki dei kita kiba ngi khot 'ki Mawlynti'. Kine ki kynthup ia ki lai tylli ki mawshynrang kiba long ki mawtylli ba la shu stah malu mala, kawei ka mawkynthei kaba ki ju siang bad buh hakhmat jong ki mawshynrang. U mawshynrang uba hapdeng u ieng na ka bynta u Suitnia lane u Kñi nyngkong jong ka kur ka jait lane na ka bynta u kñi-rangbah duh jong ka ïing ka kpoh, katba ki artylli kiwei pat kiba kham lyngkot ki thew ia ki kñi kiba dang kham khynnah ka rta lane ia ki pyrsa. La ju tip ruh ia kine ki artylli ki mawshynrang kum 'ki maw-pyrsa'. Ka mawkynthei te ka dei hi ka mawkiaw bad ka ieng na ka bynta ka Ïawbei tynrai jong ka jait ka sieh lane na ka bynta ki Ïawbei tymmen bad ki ïawbei khynraw jong kano kano ka kpoh ne ka ïing. Ka jingdon jong kine ki mawlynti ka pynsuk ka pynjan ia ka leit ka wan na shnong sha u lum jynthang, bad hadien habud pat ki kylla long ki pruid-phang ia ka lynti ka syngkieng na ka bynta ki longdien, bad ki jaka shongthait ia kiba jrem kiba thait hapdeng ka iaid ka ieng.

'Ki mawkjat' pat ki long ki mawniam kiba la pyniong ha ka por ba leit rah ia ki shyieng sha ka mawbah. Hangne ki don shijur ki lai-mawshynrang kiba ieng hadien ki mawkynthei kumta ba, haba shu peit liak ia ki, imat kumba ki ieng hynriew tylli ki mawshynrang bad artylli ki mawkynthei. Kine ki mawkynthei hangne ki ieng kawei na ka bynta ki kur shynrang bad kawei pat na ka bynta ki kur kynthei. Kat kum ka jingbatai u Dr. Homiwel Lyngdoh, la khot Mawkjat ia kine ki mawbynna-niam namar dei hangne ba ki nongleit-on-shyieng baroh ki dei ban iuh kjat shuwa ba kin kiew sha ka jaka ba don ka mawbah Dei ha ki mawkjat ruh ba ka kut ka ksing ka lama, ka shadwait ka shadlynti, ka phur ka siang bad ka niam ka rukom jong u khunkha u khunlong baroh.

Kiwei pat ki mawbynna-niam ki kynthup ia ki maw-umkoi bad ki maw-klim. Ia ki maw-umkei la ju thung ju pynieng ha ka por ba ka kur ka jait ka pynsum ha ka umkoi ka umsham ia ki shyieng jong kito kiba iap ryngkat ka mynsaw ka mynsnam bad ka tyrut ka smer. La ju leh ia kane khnang ba kito baroh kiba ïap-mynsaw ïap-tyrut kin lait na ka byrsieh ka byrsang bad ba kin leit da kaba khuid kaba suba sha la u jong u Kñi u Ma, sha la ka jong ka Kmie ka Kiaw. Ki mawklim pat ki long ki mawniam ba ju pynïeng ha ka por ba ki kñia jingsang. Shu shim mynta ba kawei ka kynthei na ka jait A ka ioh tnga noh shawei hadien ba u tnga uba nyngkong jong ka (shu buh na ka jait K) u la iap noh. Khnang ban lait na ka klim ka ngat kaba lah ban pynbyrsieh ia ka jait ka khong, ki kur jong uta u shynrang na ka jait K ki ju shim ia ka jingsang na kata ka kynthei jait A ha ka dur u sbai, bad da une u sbai ki thied ia ki jingdonkam baroh kiba dei ban pynleit ha ka kñia jingsang, kaba ka jingthmu ba kongsan jong ka ka long ban pynkhuid ia la ka kur ka jait bad ia la ka ïing ka sem na ka sang ka ma bad na ka raibi jong ka klim ka ngat. Ki mawklim kumba long lem kiwei pat ki mawbynna-niam ha shikyrnud ka ri U Laitphew Syiem bad khat-ar Daloi ki don hi lai ki mawshynrang bad kawei ka mawkynthei. Ha ka por ba pynlong ia ka kñia jingsang, ia u dkhot u dkhai baroh la ju noh halor ka mawkynthei, katba ia ka ngab pat la ju sieh bad pynshong halor ki mawshynrang. Ia kine ki mawklim la ju thung harud lynti bad ki ïeng ruh kum ki maw-sakhi kiba pynbna hakhmat ka pyrthei ba la khuid ka sang ka byrsieh bad ka klim ka ngat baroh.

Ki jait mawbynna kiba ar dei kita kiba ngi khot ki mawbynna-nam lane ki mawnam. La thung la pynieng ia kine ki mawbynna na ka bynta ban pynsah-nam pynsah kyrteng ia kino kino kiba haïing hasem bad ki kur ki jait kiba la iap, lane haba ki khunkha ki khunlong ki buh jingkynmaw ia la ki meikha ki pakha, lane haba u khun u hajar u kwah ban buhnam buh kyrteng ia la ki Syiem ki Bakhraw, lane haba ka it ka hima ka pynsah jingkynmaw ia ki kam radbah jong ki Rangiapom bad ki Khlawait jong ka. Haba shu kren lyngkot, ki mawnam ki long ki maw ba la thung la pynieng kum ka dak ka shin ka ban pynsah pyrto ia kino kino ki jingjia kiba kham kyrpang bad kham kordor. La ju thung ia kine ki mawbynna-nam ha ki jaka iew, ha ki lympung dorbar, ha syndah ki lynti ki syngkieng lane ha kino kino ki jaka kiba kham kynjang bad kiba lah ban iohi na kylleng sawdong. Kine ki.mawbynna ki long shi jaka jaka. Don kiba ieng san tylli, lane hynñiew lane khyndai, khadwei bad tan ruh ia kata. Ki mawbynna-nam kiba kham bun shi jaka jaka ki long kiba la pynieng da ki kur ki jait bad da ki khunkha ki khunlong, bad ka jingdon bun tylli jong ki ka thew ia ka jingiar u tnum u tyndai jong kata ka kur ka jait bad ia ka jingroi parum pareh jong ki khunkha ki khunlong jong kata ka jait ka khong.

Kumba long bad ki mawniam, kumta ruh ka long bad kine ki mawnam, kata ba hakhmat jong ki mawshynrang ki thiah ki mawkynthei. Lada dei ka kur ka jait kaba pynieng ia ki, ki mawshynrang ki ieng na ka bynta ki kñi ki pyrsa katba ki mawkynthei pat ki thew ia ki iaw ki bei. Ha ki mawnam ba la thung da u khun u hajar na ka bynta ki Syiem ki Kmie jong ka hima, ki mawshynrang ki ieng na ka bynta ki kñi-syiem bad ki pyrsa-syiem katba ki mawkynthei pat ki jyllied ia ki ïawbei-syiem. Ki mawshynrang ba la thung la pynieng da ki khunkha ki khunlong pat ki thew ia ki thawlang bad ki khun kha bad ki mawkynthei pat ia ki meikha ki kiawkha. Ki mawshynrang kiba ha pdeng eh jong kine ki mawbynna-nam, la ki ieng na ka bynta u Suitnia ne kñi rangbah, na ka bynta u thawlang ne u kñi-syiem, ki don ha kliar jong ki ki kynja jaiñspong-maw lane ki shata. Ki mawkynthei pat ki long ruh ka tngeh lane ki jaka shongthait shongpyngngad na ka bynta kiba tlot kiba swai bad kiba la ban khia ka khoh u star hapdeng ka leit ka wan bad ka kamai ka kajih.

Ki mawbynna-nam ne ki mawnam mawkyrteng ki long kiba jrong tam bad kiba heh nam ruh na baroh ki mawbynna kiba don ha kylleng ka Ri u khun Khasi Pnar. Kine ki mawbynna ki don bun jait, hynrei kiba kham paw eh ki dei ki 'Mawksiar' kiba la ju thung ryngkat ka ksing ka dhah, 'mawkait' kiba pynpaw pyrthei ia ka nati ksiar hapdeng ki khunkha khunlong bad ki meikha pakha, ki mawkyrteng kiba ju pynieng uwei hadien uwei ter ter kum sha ki thaiñ Lakadong bad kiba ieng na ka bynta kito kiba la khlad noh na kane ka pyrthei shongbasa, ki mawjer-mat kiba ju thung man ba pyniap ia u nongshun u nongpen ha ka thma ka wait kum kito kiba don ha Pam-u-Kbar sha ki thaiñ Nongjrong, bad ki mawkynthei-shongkai kiba la shna khnang ban shong ki Bakhraw haba ki wan ban ia don bynta lem ha ka Iasiat ka Rongbiria kum kito kiba don ha Iewbah Sohra bad ha Iew Daija jong ki Syiem Madur Mashut hyndai.

Kiwei pat ki jingtei-nam u Barim ki kynthup iaki Palong lane ki kynroh maw kiba la shna khnang ban shongkai bad ban peit-khai ia ka jingitynnad jong ka pyrthei ka mariang kum ka Palong ka Ber bad ka Palong u Syiem Buh Singh sha ki thaiñ Sohra. Ki Kor pat ki dei ki mawshongthait kiba ju kham jyndei harud ki lynti ki syngkieng bad ha ki jaka iew khnang ba ki briew kin ioh ban shong jah thait shipor hadien ka leit ka wan bad ka kit ka bah kaba bun kyntien kwai. Ka Kor Nongpriang ha Sohra bad ka Maw Kyrhong ha Iew Shyllong (Laitlyngkot) ki dei ki nuksa ba hakhmat eh kiba batai ia ka jingkordor jong ki mawshongthait.

Ngam lah ruh khlem da jer kyrteng hangne ia ki katto katne ki mawbynna bad ki jingtei-nam kiba don ha shi-satah jong ka Ri bad kiba ngi lah ruh, lada ngi la tih-thai ia ka thymmei jong ki, ban lum bad kynshew halai ki lad jingtip ki ban nang pynriewspah ia ki khanatang bad ki khana-pateng shaphang la ka jong ka Ri bad ka jaitbynriew. Kine ki long ki Maw jong ki Syiem ha Nartiang ba la pynieng da u Lah Laskor bad u Mar Phalyngki, u Maw ka Ïaw-Ngir ha Mawmluh ba la thung da ki jait Dkhar, ki Mawbynna ha Laitkor ba la pynieng nam da ki Shala bad ki Kharkongor, ki Mawbynna ha Ïewrynghep (Nongkseh) ba la pynieng ha ka por jong u Ksan bad u Bor Manik, ki Mawbynna ha khlieh Ïewduh ba la thung ha ka por ba dang ieng rasong bha ka Pomblang Ïewduh mynba u Moit bad u Kyrshap ki synshar ia ka hima Shyllong, U Maw u Ir ha Iew Mylliem bad kiwei pat ki Mawbynna ba la pynieng da u San u Khadwei ha ka por u Syiem Ron Singh, u Mawlong Swer ha Mawmuthoh ba la thung ha ka por shuwa ba u Basan Swer un khlad jynduh na ka

hima Shyllong bad seng ia ka hima Sohra, u Maw-ia-smai ba la thung da u Buh Singh bad ki Hynñiew kur, u Mawseng ha Marngor uba ju long u maw shong-dorbar ha ka por ba dang kynthong bha ka nam ka kyrteng jong ki Syiemlieh, u Maw Samkiri hajan Mawrong ba la pynieng da ki Narleiñ, u Maw-Jap-Bor ha Law Jynriew ba la pynieng nam na ka bynta u Bor kum u Khlawait jong ka hima Shyllong, bad ki mawshongthait ha Sutnga kiba thiah hakhmat ki Laiphew tylli ki mawshynrang.

Nga tharai kane ka Kyrshem kan iahap jingmut ruh bad nga lada nga ñiewtang ba ka Bir u Makathiang sha ki thaiñ Narleiñ-Mawthoh, ka Thadlaskeiñ ba la tih da ki paid u Sajar Niangli, u mawlieng ha Paham Dieng syiar, u Maw Bishar-Syiem sha ki thaiñ Narleiñ, u Mawliehpoh bad ka khet jong ka Iong Saring, ka Jingkhang maw jong ka Jitlakhai, u Maw-Rapat sha ki thaiñ lynti Mawsynram, u Lum Mah Sngi sha jan u Lum Symper, ki kharai-iapom u Byrwa, ki kut-iapom u Byrwa, ki kut-iapom ha Nongbah ka raid Iapngar bad ha Narleiñ, ka Khoh-dung lane ka Trop ha ki riat Thangkharang bad ki dienjat u Ramhah ha kylleng sawdong jong ka Ri, ki Mawjymbuiñ ha Mawsynram bad hajan Lawbah, u Maw u Snai Kohlar sha ki thaiñ lum Iawpaw bad u Mawbynna jong u Ramhah sha ki thaiñ Rangthong-kine baroh ki dei hi ki jingteinam u Barim u Bajah kiba u la ai pateng ha ngi ki long-dien, ym tang ba ngin shu kynmaw burom ia ki baroh, hynrei khamtam eh ba ngin nang lum ia ki symboh-ksiar ka jingtip shaphang la ka jong ka Hyndai bad ka jinak bah kaba dap kaba shlei da kiei kiei kiba phylla bad kiba khynna ruh.

Ha kaba khadduh iatang jong ka jingkren jong nga, nga pynkynmaw pat ia ngi baroh ia kito ki kyntien shongsbai kiba mih na ka bor pyrkhat bad ka khlieh pyrkhien jong u Myllung khraw nam jong ka Ri :—

Ki dak baroh halor ki maw
La tap u ñiut ha lum ha khlaw ;
Ki khraw-jutang ki khraw-pyrkhat,
Hangne ki kren da kumwei pat.

(Ka jingbatai-ktien)

mainksiar -mainrupa—kaei kaei kaba kordor bad kaba long ka nongkynti jong u briew shimet ne jong ka jaitbynriew.

klan—ngam bad jngi ha ka jingmut-jingpyrkhat.

jyllied—ieng bad mih-bujli ha ka jaka kiwei pat.

tyngeh—ka jaka shongthait bad jaka rieh-tngen

nati-ksiar—ka jingiadei ba hajan tam.

peit-khai—peit bad pyrkhat bniah.

halai—bun phew jait.

jinak—ka ktien war sepngi bad ka mut hi ia ka hyndai bah.

pyrkhien—ba da pyrkhat bad pynshongdor bha, ba da pyrkhat arsien.

Ki kot ki sla kiba kyrshan ia kane ka jingthoh

Dr. H. Lyndoh—Ka Niam Khasi
—Ka Riti u Laiphew Syiem

H. Elias—Ki khanatang u Barim

P. Gatphoh—Ki khanatang bad u Sier Lapalang

Soso Tham—Ki Sngi Barim U Hynñiew Trep

H. Mylliemngap-Ka History ka Balang Nongkrem

Rash Mohon Roy—U Khasi Hyndai

Kynpham Sing—Khasi Heritage (Monoliths of Khasi Jaintia Hills,

Donbok T Laloo—Katto katne shaphang ki Mawbynna (Report of K.A.S. Study Team Circle Field 7 Research Works.

Ki Dak ki Shin Ha ki Jinglehniam ban lait na ka Jingban U Ksuid U khrei

— U Tralsing Mawthoh-Pongroop

Haba iakren shaphang ki "Dak ki Shin ha ka jinglehniam", ngi mut ia kito ki "dak ki shin" kiba la ju iapan ban pynpaw ha kaba 1) Shat pylleng; 2) ha kaba kñia syiar; 3) ha kaba kñia blang kñia masi, bad 4) ha kaba khan. Te shuwa ba ngin pyni da kumno ki "dak ki shin" ki pyllait ia u briew na ki jingban beiñ u ksuid u khrei, to ngin ia jied bad buh ryntih ia kito ki "dak ki shin" ha la ki jong ki bynta ba la ju pyndonkam ia ki.

1. **Ki dak ki shin haba shat Pylleng.**

Ki dak ki shin haba shat pylleng ki long ki shynrong pylleng hi ba lapynpaw halor jong ka diengshat. La tip ia ki da ki kyrteng bapher kat kum na ki jaka ba ki hap ne shong halor jong ka dieng-shat. Kine harum ki long ki dak ki shin":

1. **Ka Lieng.** Ka Lieng ka long ka shynrong pylleng kaba heh tam. Ka thiah da lyndang ne da ka liem hamar pdeng jong ka diengshat. Ka long syriem kum ka lieng kaba per ha sla jong ka um bad la khot ruh ia ka, ka "Kmie Pylleng."
2. **Ki Jinglar.** Ki Jinglar ki long ki shynrong pylleng kiba la pait pharia bad ki ba dem pyllup halor ka diengshait shaphang *kamon* na ka Lieng ne kmie pylleng.
3. **Ki Jingkem.** Ki jingkem ruh ki long ki shynrong pylleng kiba la pait pharia bad kiba dem pyllup halor jong ka diengshat, hynrei ki don shaphang ka liang *kadiang* jong ka Lieng, ne kmie pylleng

Ki jingkem bad ki jinglar ki long ki dak ba kongsan tam. Tang da kine artylli u nongkhan u jied ia ki daw bad u iapan na U Blei ban pynpaw la kita ki daw ba u jied ki dei ne em. Bad tang da kine ar u nongshat u iapan na U Blei ban pynpaw lada ka jingiasaid iathew ne ka nguh ka dem jong u ka la bha ne em. Bad u nongshat u lah ban pan na u Blei ban pyni ia ka daw kaba dei ne kaba bha ha kino kino na kine ar ki dak kat kum ba u mon. Uwei u lah ban ong, "Lada la bha ne lada ladei na kata ka daw wan da ka jingkem". Uwei pat u lah ban ong, "lada la bha ne lada ladei na kata ka daw wan da ka jinglar !"

Kine pat harum ki long ki "dak ki shin' ki bym don kam ban iapan man ka teng. Kiba don ki jingmut kiba neh kumba la buh bad ki pynpaw ia kaba rieh jong u briew haba don eiei ha lyndet jong u wat lada u nongshat u khlem kylli ne pan jingshai na U Blei ha ka shat ka kheiñ shaphang kata.

(a). Haba ka liang kam rkhiang hynrei ka don khangai hapoh jongka, kata ka pynpaw ia ka dak babha.

(b). Haba ka shynrong pylleng ka baheh ka taplup na rmiang jong ka lieng na shaphang shatei ne shaphang ka khlieh, kata ka pyni ba U Blei U la sngap bad pdiang hun ia ka jingkyrpad jong u briew.

(k). Ka shynrong pylleng ka baheh bad taplup ia ka rmiang jong ka Lieng na shaphang ka mon, ka pynpaw ia ka jingsngewbha jong U Blei ha ka jingiadei jong u briew ha ka Longkha. Kata, ka bha ka longkha.

(d). **Ka bar.** Ka shynrong pylleng kaba iasnohlang bad ka lup bad ka liem, ne haba ka pyrdet ne phai lyndet kawei ia kawei pat la khot ka "Bar". Ka bar ka pynpaw ba ia ka jingiaran ym pdiang ne la kyntait.

(e). **Sang longkha.** Ka shynrong pylleng kaba liem ne thiah lyndang shaphang kamon ka pyni ba don ka "sang longkha".

(g). **Bha longkur.** Ka shynrong pylleng kaba heh bad taplum ia ka rmiang jong ka lieng na shaphang ka diang ka pyni ia ka "longkur babha"

(ng). **Ka 'Leng ri-pap.** Ki shynrong pylleng kiba iakhleh lang khrui bad lup bad liem ha ka liang ka kamon ka pyni ba don ka sang ha ka longkha. Lada ka wan ha ka liang kadiang ka pyni ba don ka byrsieh ne ka sang ha ka longkur.

(h). **Ki dak sniew.** Ki shynrong pylleng kiba liem ne thiah lyndang shaphang kadiang ki pyni dak sniew.

(I). **Ki 'leng rah thang.** Ki shynrong kiba thiah lang ter ter shaphang kadiang ne shaphang kamon jong ka lieng lakhot ki "leng rah thang" ne ki "'leng iap" naba ki long kum ki lynti ba ialam sha jingthang.

(k). Ki shynrong pylleng kiba dem pyllup baroh arliang, sha kadiang bad sha kamon jong ka lieng ka pyni ba ym don hukum, ne ym don jubab eiei.

(l). Ki shynrong kiba thiah lyndang ha khmat ka lieng ki pyni dak sniew.

(m). Ka shynrong pylleng kaba liem ne thiah lyndang ha shadem ne ha rum ryndang jong ka dienashat ka pynpaw ba U Blei U sah ha ka jinglyngngoh, ne khmih lynti balei ba u briew um pyndep ia ka jingai jingkñia ainguh kat kumba u la teh la ka jutang bad U Blei. Kane ka long ka dak ba iap ang ne lyngngoh U Blei.

(n). Ki shynrong pylleng kiba dem pyllup baroh arliang, sha kadiang bad sha kamon jong ka lieng ka pyni ba ym don hukum, ne ym don jubab eiei.

(o). Ki shynrong kiba boi ia ka lieng baroh sawdong ki pyni ba don bun ki daw kiba pynshitom.

(p). Lada ym don shynrong eiei ruh kiba thiah shadien ka lieng, bad sha kadiang bad sha kamon, ka pyni ba ki don ha ka lyngngoh, bad ki khot ia kata ka 'leng kyntip.

Nalor kitei don sa kiwei kiwei pat ki dak ki shin ba ki nongshat nongkheiñ ki buh ban long ki dak ban tip kat kumba ki sngewdonkam. Ki dak ki shin bad ki jingmut jongki kumba la pyni haneng naduh (a) haduh (p) ki lah ban iapher na kawei ka thaiñ ha kawei pat ka thaiñ.

2. Ki dak ki shin haba kñia Syiar.

Ia ki dak ki shin la pynpaw ha u blei, ha u briew bad ha u rwieng haba kñia da u syiar. U rwieng u long ka bynta jong ka snier syiar kaba sdang naduh 'nierlong bad kaba iaid beit haduh haneng u sohpet shaphang ka, nierbah. Kumba lai kti eiei ha une u rwieng na neng, ka nierlong don ar tylli ki tnat snier. Ki mih synrop uwei na sha kamon bad uwei pat na ka liang ka diang kum ki artylli ki kait ba la buh synrop. U tnat ba sha kamon u kham jrong bad ki khot, "u blei". Uwei pat u tnat ba shaphang ka diang u long uba kham lyngkot, bad ki khot "u briew".

Nyngkong eh, ki nongkñia ki ia pan na U Blei, ba Un pynpaw ia ki dak ki shin ha "*u blei*" ha "*u briew*" bad ha "u rwieng" mynba kim pat pyniap ne shuwa ba kin pyniap ia u syiar. Ynda haba ki la pyniap ia u syiar, ki pied ia ka jingshong u syiar. Nangta dkhat ia u rwieng na ty n-rai ka 'nierlong. Ki bat ia u rwieng na ka 'nierlong ba la dkhat bad ki sei terter haduh ban da mih u sohpet shabar. Hadien kata ki dkhat ia u rwieng na ka jaka ynda la palat kumba lai ne saw kti shabar na u sohpet, bad ki pynthiah ha ka sla ha trai ka duwan ba buh ia u klong bad ki peit ia ki dak ki shin. Haba u nongkñia um imat bad um iohi bha, u shim ia u rwieng ha ka kti bad rah kham hajan ki khmat jong u. U bat ia u rwieng na tduh jong ka snier ne 'nierlong da ka kti kadiang, ne pynthiah ia ka bynta jong u rwieng ba u peit ha ka sla kti kadiang jong u. Haba u shem ba ki dak ki shin ki paw ne ki wan kumba ia pan, kata la bha bad u kyrkhu pynwai bad ai nguh ia U Blei. Lada ki dak kim wan paw kumba ia pan, u nongkñia u iapan dak biang.

Kaba ar. Haba ki dak ki shin kim paw ha u blei, ha u briew bad ha u rwieng kumba ia pan shuwa ban pyniap ia u syiar; u nongkñia u iapan pat na U Blei ban pynpaw ia ki dak ki shin sa shisien. Kane ka jingiapan ka ba-ar sien ka long ka jingiapan ban pynpaw biang ia ki shin ha "u blei, ha u briew" bad ha "u rwieng" ba la pynthiah ha ka sla hadien ba la pyniap ia u syiar. Ha kane ka sien, u nongkñia u iasaid u iathew, biang. U pynieng ia ki nia ki lynti. U wich ia u khaw ha ka um bad u sympat u khawiat ha "u blei, ha u briew ha u rwieng" ba la pynthiah halor ka sla, bad u iapan biang ia ki dak ki shin. Dei ha kane ka por ba u nongkñia u pyn lonkam ia kine ki ktien; "To ieng rangbah me u bynriew joit, ap jutang me U Blei na jrong lyngngai. To da kyrsih to da kyruiñ me u blei. To da kyrsih to da kyruiñ me u briew. To phai khmat me u blei, to phai khmat me u briew. To da iakdup to da iapiam, to da iathum da iawain, to da iadoh da iadait me u blei me u briew. Da weng ka thoh ka tar, ka kjap ka star shabar sohpet phar". Wei ym pat biang da kumta to da kyan to da pyrsad me u blei. To phai lyndet u meblei, to phai lyndet me u briew kum ka nia aitang kum ka nia iapan!" U rwieng um don jingim shuh naba la dkhat ia u na u syiar ba la pyniap. Pynban ha kane ka por u briew bad u blei ha u rwieng ki ia khih ia ksaid kum kiba im ban wan ha ka kyndon, ha ka jaka kumba la iatang kumba la iapan.

"*To ieng rangbah me u bynriew joit, ap jutang Me U Blei na jrong lyngngai*". Kine ki ktien ki pynpaw shai kdar ia ka dur jong ka jingbishar hok jong U Blei. Ha ka jingbishar, don u nongbishar uba shong ha khet uba sngap ia ki nia bad ki jingiasaid. U ai ia ka rai bad u pyntip uno uba

rem bad uno u ba ksan. Te don u nongiasaid na ka liang ka hok, ban don ruh u nongleh jubor bad u nongtian bishar bym hok. Kumta keiñ, haba u briew u shah ban beiñ ha ki bymman bad ha ki ksuid ki khrei, U Blei U khot ia u briew ban ieng rangbah, ban ieng da ka jingshlur ban iasaid ban iathew kat kumba shong ka nia namar ka hok. Te U Blei Uba sngap ia ki nia ki jutang Un ai ia ka rai bad ka jingbishar ka bahok. Ngi tip ba ka jingiasaid ha khmat ka jingbishar ha kane ka pyrthei, ka long kat kum na ki aiñ bad ki hukum. Ym lah ban iasaid pathar. Kumta ruh ha ka jingiasaid ha khmat U Blei, u nongkñia u shim bad u pyndonkan na ki ain bad ki hukum Blei ban pynrem ia ki bymman bad ia ki ksuid ki khrei kiba ban beiñ ia u briew.

Kine harum ki long ki dak ki shin :

1.	Ka kjap ka star.	Ia kano kano ka bynta ha u rwieng kaba paw sngur, ne u bym dap bha ka eit la khot "ka kjap ka star"
2.	Ka thung, ka bynthu, ka pyrsad, ka kyan	Ia ka jingat kum u pyrshen ba mih ha khmut jong u blei ne u briew la khot, "ka thung, ne ka bynthu, ne ka kyan, ka pyrsad u blei."
3.	Ka thoh ka tar ne ka braiñ ka briah	Ia ka dak ba thoh saw ne thoh lieh ha u blei, ha u briew la khot "ka thoh" "ne ka braiñ ka briah"
4.	Ka kad ka tar —	Ia kata ka bynta kaba pei ne kaba kad jong ka snur ba pyniasoh ia u blei bad u briew, la khot, "kaba kad ne ka ba tar".
5.	Pingdkoh—	Haba u blei ne u briew um jyrtieng beit bha, ne u ring, ia ka jinglong kaba kum ha kata ka dur ki khot "ring dkoh" u blei ne "ring dkoh" u briew.
6.	Lyndet u blei u briew—	Haba u blei bad u briew ki phai da ka ingdong uwei ia uwei pat.

Kitei ki dak naduh 1 haduh 6 ba lapyni haneng ki long ki dak ba ju pynpaw haba ym pat bha ka jingkñia ne ba dang don ki daw sniew.

Kine pat harum ki long ki dak ba pynpaw haba la bha ka jingkñia.

1. Bym don shuh ka kjap ka star,
2. Bym don ka thung, ka byrthu, ne ka pyrsad,
3. Bym don shuh ka thoh ka tar ne ka braiñ ka briah,
4. Bym don ka kad ka tar.
5. Ba jyrtieng bha u blei u briew,
6. Ba iadoh iadait u briew u blei. Kata haba u briew bad u blei ki ia phai markhmat bad ia kynduh lang.
7. Iapiam ia kdup u briew u blei. Kata haba u briew bad u blei ki ia phai markhmat bad ia kdup mlon.
8. Thnum u blei ia u briew. Haba u briew u dem ngon bad shaniah ha kjat u blei.
9. Phai khmat u briew u blei. Haba u briew bad u blei ki phai markhmat.

3. KI DAK KI SHIN HA U BLANG, U MASI BAD U SNIANG.

Ki Khasi ki kñia ia u blang bad masi da kaba lam lynti shuwa ia kata ka jingkñia da u syiar. Kine laitylli ki jingkñia, kata u Syiar, u blang bad u masi ki long ki jingkñia kiba kongsan hapdeng ki Khasi. Ia kine la pyndonkam ha ka jingkñia ainguh ha U Blei, ha ka jingiasaid bad ha ka jingpynkhuid. Ym ju kham don hapdeng ki Khasi kiba kñia sniang. La ju shem ba ia u sniang la pyndonkam ha ka jinglehniam leh rukom tang ha kaba ai bam nongiap. Don khyndiat ki iing kiba pyndonkam ia u sniang ha ka jingleh niam ia u phan u kyrpad.

Haba ki kñia blang ne masi ki peit ia ki dak ha u dohnud bad ha u tor. Kine harum ki long ki dak ki shin :

Ki dak babha.

1. Haba u ksang u dap-um bha ;
2) Haba ka lynti ksang ka paw shai bad ka beit bha :
3. Haba u sohpet u bha,
4) haba u shata u kweh u beit u bha.

Ki dak ki shin haba ym pat bha.

1. Kaba dam ksang, 2) kaba dam lynti ksang, 3) kaba dam sohpet, 4) Kaba pam ha ot, ba trud ba ksam,

5) kaba teh ba sur,
6. kaba pam na u shata, 7) kaba sei thylliej ksew u shata,
8. kaba kylla pyrdet ne lyndet u shata,
9. Sang soh-ummat - kata haba don ka dak ba pun um ha khmut u ksang jong u masi. Kane ka dak ka don tang ha u Masi.

Baroh ki dak kiba pynpaw ia ka jinglong kaba pher na kaba dei ban long, kita baroh ki long ki dak ki basniew.

KI DAK KI SHIN HA U TOR.

Ki dak ba bha.

1. Haba u at u siep bha haba kyan ne pyrsad ia u na u tangkro,
2. Haba ym don dak jngem, ne dak pyut ne dak siat eiei ha u.

Ki dak sniew.

1. Haba um at ne um siep bha haba kyan ne pyrsad,
2. Haba don dak jngem, dak pyut ne dak siat.

4. KA MAIT PYLLENG

Ia ki dak bha ne dak sniew ha 'ka mait pylleng la bishar na ka lup ne ka liem jong ka shynrong pylleng kaba hap ha ka khyñdew ynda haba lamait ia ka. Ka jingiapan ia ka lup ne ka liem ban ieng na ka bynta ka dak ba bha ne basniew ka long kat kum ka mon jong u nong-mait pylleng.

5. KA KHAN.

Ki Khasi ki ju khan ne wad daw da ki bun ki lad. Ki ladba ki ju kham pyndonkam ki long: Ka pylleng, ka shanam, ka ryntieh ba lapyrkhung ne pongdeng, u shat khaw, u riewhadem, u sbai, ki mawria, bad u mawkynjoh. Ki ju khan ne wad daw ruh da kiwei kiwei pat ki tiar kat kum ka mon bad ka jingibit jong u nongkhan hi. Haba ki dak ki wan kat kumba kylli ne iapan ha ka daw ba la jied, ia kata ki ong ka khan ka la kup. Hynrei haba ki dak kim wan kat kumba ia pan, ki ong ka khan kam kup.'

Ki dak haba khan pylleng.

Haba khan da ka pylleng ki buh tang artylli ki dak da kiba yn tip ia ka daw kat kum ka jingiapan. Wei. Ba ka pylleng kam pei bad u khaw un ngam hapoh ka khmut pylleng haba u nongkhaa u ñion ia u khaw da ka kti kmie ba la buh pynap ha ka khmut ka pylleng. Te haba ka pylleng ka pei bad u khaw u ngam haba ñion ha ka pylleng, kata hi ka longkawei ká dak. Ia kane ka dak ki khot, "shynroiñ riap." Ar. Ba ka pylleng kan ym peit haba ñion ia u khaw da ka kti kmie ba la buh pynap ha khmut ka pylleng. Ia kane ka dak ki khot "shan ngang".

U nongkhan u shim ia ka pylleng bad u kham ia ka ha ka kti kadiang. U pynphai ia kawei ka khmut jongka sha jrong, sha ka liang jong ka kti kmie. Kumta kawei pat ka khmut ne tduh ka phai shaphang shathie, sha ka liang ka kti khun. Nangta u shim ia uwei u khaw uba eh bha bad u bym don dak sa-or, ne bym don jingpait pdang eiei U buh ia une u khaw hamar ka khmut pylleng kaba don ha ka liang ka kti kmie kadiang ba kham ia ka pylleng. U da ban pynap da ka kti kmie kamon ia u khaw ba labuh ha ka khmut jong ka pylleng. Hadien kata u kylli u pyrthew, la ka wan blei ka jia blei, ne kup blei. Nangta u iapan ia ki dak ki shin, "shynroiñ riap" lada dei ka daw kat kumba la jied bad la iapan. Bad "shan ngang" lada ym dei ka daw. Ha kane ka por u ñion ia u khaw da ka kti kmie. Lada ka pylleng ka pei bad u khaw u ngam ha ka pylleng, te kata ka long ka dak, "shynroiñ riap". Hynrei lada ka pylleng kam pei haba u shon ne u ñion, bad u khaw um ngam, ia kata ka dak la khot, "ka shan-ngang".

Khan shanam

Don artylli ki dak ki shin haba khan ne wad daw da ka shanam. Wei. Ka jingaidak da kaba pynkhih pawang ne pynshad sawdong ia ka shanam ba la shu sdien da u ksai ha ka kti u nongkhan uba bat ia ka na tduh u ksai. Ia ka dak kaba khih pawang ne shad sawdong ki khot, "Sawang kram, ne sawang kdar, ne sawang kdoiñ."

Ar. Ka dak ka ba-ar ka long da kaba pynieng ne pynsangeh shisyndon shak na kaba khih pawang tang da kaba shu kren khlem ktah kti ia ka shanam. Ia kane ki ong, "Soh mynsiem, tiaw shong trai bat-mati slait."

Kino kino ki tiar kum ka tari, ne ka ryntieh ba la pyrkhung ne pongdeng, ne kino kino ki tiar ba lah ban teh da u ksai bad sdien ldui ha lyer, da kaba bat da ka kti na tduh jong u ksai, lah ban pyndonkam kum ki tiar khan ha ka juh ka dur kumba khan da ka shanam.

Sawang kram ne sawang kdoiñ" ka mut, to khih pawang laitluid, ne to shad pawang laitluid sawdong sawdong. "Sohmynsiem, tiaw shongtrai bat mati slait", ka mut to khia jing, shonglyngngeit sbak bad neh den ha juh haduh bym lah ban pynkhih kumba bat da ka kti kaba don bor khah.

Khan Khaw, ne riew hadem, ne sbai.

Ha kane ka jingkhan ruh ki pan dak ar jait. Wei. "Wan saw lyngkhuh sbak kumba ia pan." Ar. "Wan saw tdong iwei tir kumba iapan !"

U nongkhan u sot shi kham u khaw, ne u riew hadem, ne kumba san hali u sbai. U buh ia ki ha u prah ne u pdung. U pynkhih ia ki shane shatai da ka slati. Kata u pynpra ia ki da ka slakti nangta u khur bad u lum biang ha juh kumta shi kumta ryngkat ka jingjied daw bad iapan dak. Te hamar ba lakut jied daw bad pan dak u shim ne u sot ia uta u khaw ne riew hadem, ne sbai khyndiat katba ngat ha ka kti bad ong artad, "Wan saw, lyngkhuh sbak kumba iapan," ne "Wan saw, tdong iwei tir kumba iapan". Saw lyngkhuh sbak ka mut tang saw hi ym tam ym duna kumba ia pan. "Wan saw, tdong iwei tir" ka mut, wan saw bad tam i wei kumba ia pan. Kata ka mut, kumne: Lada kane ka daw kaba nga jied ka long kaba dei to ai ba u khaw ne u sbai ba nga sot un wan lyngkhuh ne wan kut tang saw sbak ha kaba kut jong ka jingjiew, ne un wan saw bad tam i wei ha kaba kut ong ka jing iew, "kat kum ba la ia pan. Ia u khaw ne u riew hadem, ne u sbai haba u la sot hadien ba la iapan dak, u nongkhan u ñiew. U khaw ne u sbai ba la sot, u lah ban ngat 16, ne 20, lane u lah ban ngat 17 ne 21. ñiew ia kine saw saw tylli shi sien ñiew. Lada phi ioh 16 ha kaba kut ka jing iew kan wan lyngkhuh tang saw. Lada phi ioh 17, ha kaba kut jong ka jingñiew phin ioh 4 bad tam i wei.

Khan maw kynjoh

Ha kane ka jingkhan, u nongkhan u shim ia u wei u maw uba heh katba lah ban rah ne kynjoh shiliang kti haba shong kynrong. U dei ban don jingbat na khlieh ba u nong khan u lah ban bat da ka kti, bad un jrong kumba shiphut tam ne duna khyndiat. Ki dak ba ia pan ha kane ka jingkhan ki long arjait, kumba la pyni harum :

1. "Per thor" kumba ia pan.
2. "Tiaw shongtrai bat ram-ew slait" kumba ia pan.

Lada ka daw ka hap ne ka wan ha ka jingiapan, "Tiaw shongtrai bat ram-ew slait", u nongkhan un ym lah da leilei ban rah ne kynjoh ia u maw wat lada u ialeh tyngeh katno katno ban rah ne kynjoh ia u maw. Te hadien ba u la iasaid iathew halor jong ki dak ba u la ioh ha shuwa, u nongkhan u sa iapan pat ha ka dak, "per thor" kumba iapan. Te hamar ba kut ka jingiapan "per thor" u rah ne kynjoh artad ia u maw. Lada la biang ka nia, bad la bha un tang shu ong pat, "per thor" kumba iapan bad un rah ne kynjoh, ha kata ka por hi u maw un lait war na ka jingkhia bad jingbat jong ka ram-ew. U maw un sting bad kynting thor shajrong ban bud ia ka kti u nongkhan kaba rah ia u shajrong.

Kumba leh ha kiwei kiwei ki jingkhan, ha kane ruh u nongkhan u leh kum juh. Nyngkong u kylli bad u jied shuwa ia ka daw. Nangta u pan ia ka dak. Te hamar bakut ka jingiapan dak u kynjoh ia u maw.

"Tiaw shong trai bat ram-ew slait" ka mut, to da khia bad shong skhem ha ka khyndew trait (kat haduh bym lah pynkhih), bad to bat phi ka mei ram-ew da ka bor radbah slait ba ym don ba lah ban pynkhih ne rah. "Per thor" ka mut, sting thor haba rah kumba lait na ka jingbat ne ka jingteh jingkhum.

KI DAK KI SHIN BAD KI KAM JONG KI.

Ha ki sla ba sha khmat ngi la dep jied bad jer kyrteng ia ki bun tylli "ki dak ki shin" kiba la ju pynpaw ha kaba shat Pylleng, ha kaba kñia syiar, kñia blang kñia Masi, bad ha kaba mait pylleng bad haba khan. Mynta pat to ngin ia peit bad ngin ia. kylli kaei ka kam jong kine "ki dak ki shin." Te kiei sha ki dak ki shin, bad kiei ki kam jong ki ? Kat kumba ngi la iohi na ka jingpyndonkam jong ki nongkia, bad ki nongshat nongkheiñ ngi tip bad ki sngewthuh ba ki dak ki shin ki long, "*ki thoh, ki dur bad ki jingkhih, bad la pynieng bad ba lapdiang ba long kum ki lad ban ai ia ka jingmut, jingsngewthuh bad jingtip ia u nongwad bad ia u nongpeit nongbishar ym ha Ki jingkren bi iohsngew d ki ktien hynrei da ka jinglong jong ki kum ba ki pynpaw.*" "Ia ki dak ki shin ha ka jinglehniam la pynkyrpang ba kin long ka ktien ne ka bynta, ne ka khubor ka jong U Blei hi da kiba un phah jingtip ne jubab ia ki jingkylli jong u briew. Ia kane laleh namar ba u briew um lah shuh ban iakren bad U Blei markhmat. Bad ba U Blei hi Um wan shuh ban kren ha u briew da ka ktien naduh ba u briew u la pynkyllon ia u Dieng Sohpet Bneng. Hynrei U la jied ban iakren bad u khunbynriew da ki dak ki shin ba u briew un iapan ha ki jingkñia, bad ha ka

shiat ka khan. Nangne ngi sngewthuh shai ba ki dak ki shin ki long tang ki lad (devices) ba u Blei u pynpaw ha u briew ba un tip ne sngewthuh mano ba pynshitom ia u, ne nangno ba wan ki jingjynjar ha u. Te haba u briew u la tip ia uta u nong pynshitom ne nongban bein, ne haba u latip ia ka daw nangno kita ki jingkordit ki wan, da kata ka jingtip kan pynlong ia u ba un nang ban ieng ha ka jingialeh ne jingiasaid jingiathew ;

Ki dak ki shin ki ai jingtip ia u briew ha ki ar bynta. Wei. ki iathuh ha u briew ia ka daw ba u wad. Ki pyntip ne iathuh ha u briew mano ba pynshitom ia u, ne nangno ba wan kita ki jingshitom. Ar. ki iathuh bad ki pyntip ha u briew ia ka jubab jong u Blei, lada u la pdiang hun ia ka jingiasaid ia thew ne em, kata lada ka jingkhia ka la bha ne ka jingiasaid jong u briew ka la biang ne em. Kata ban iathuh ha u briew ia ka jingiasaid jingiathew halor jong ka daw ba la shem ha shuwa ka la biang ne em.

Kane ka jingduwai bad jingkhot kyrpad jong u nongkñia kumba lapyni harum ka iathuh shai balei ba donkam ia ki dak ki shin. Bad ka pyni ne iathuh ruh ia ki kam ba ki dak ki shin ki trei. To ngin ia pule bad bishar bniah ia ki kyntien khnang ba ngi lah ban sngewthuh kumno ki dak ki shin ki trei kam.

KHAN PYLLENG

To sngew, to sngap Ah-Blei Trai kynrad,
'A' Ko Nongthaw ko Nongbuh ia ka Bneng ka Khyndew,
Kynkoo — Ko Nongthaw ko Nongbuh ia ka long bynriew man bynriew.
Ah Kynrad, naduh ba dkut u 'Sohpet-Bneng,
Naduh ba la dkut ka jingkieng ksiar ;
Ba la jrong joit ka Bneng,
Ba latbian noiñ ka Khyndew.
Ba da ki khmat ban peit ngam iohi shuh,
Ba da ki ktien ban ia kren,
Bad da ki shkor ban sngap ngam ioh shuh.

Mynta, Ah Kynrad nga wan ban kylli ban pyrthew,
'8 (1)' Da ka jengoh da ka lengsam,
Da u khun Binong u khun ka Blei.

U jied daw nangno ba wan ki jingeh, bad iapan ia ka dak — Ba long katne ka shoh ka ther,
Ba long katne ka pang ka shitom ha ka met u Nore
Na kano sha ka daw ?

Don pynban ka bijar ka buhkhoh na phi ka Blei Mo ?
Nangta sa wan ka shoh ka ther ka sympat ka kawiat katne.
Lada don ngan sa jied ia ka daw lait ia ka daw let mo.
Don ?
Haw da shynroñ riap,
Ong, "em ym don, dei na wei du khadei".
How da shan ngang, (u shon ia ka pylleng bad ka shan ngang) - ym don daw na ka Blei).

Oh kane don pynban na ka jong u ba shun uba pen te mo ?
U kem daw u kem dong ia ka lait ka let,
Nangta u khylliap u pynrem ;
U tian bishar ha u ksuid ha u khrei.
U da pynbat tyndaw nongiap sbak,
Ban pang ban shitom, ban iap ban duh !
Dei kata mo Trai Kynrad ?
How da shynroiñ riap ! (u shon ia ka pylleng. Ka pylleng ka shynroiñ riap. Kane ka dei ka daw na u nongshun)

Shi hajar nguh Trai Kynrad,
'K' Wei nga la lap ia ka daw eh ka daw kher,
Ka jingiasaid. Ba wan ka pang ka shitom katne ha katei ka lynti.
Mynta nga ieng ka said ka thew
Da u khun binong khun ka Blei.
Ah Kynrad, nga u khun bynriew nga bun shisha ka lait ka let,
Ha ka ktien ka thylliej, ha ka kren ka khana, ha ka leit ka wan.
Nga nguh nga dem khrup, to da

map to da isynei hi Maphi.
Wat thew ia ka lait ia ka let jong
nga u bynriew,
Uba bieit uba duna. Ah Kynrad
ym don briew uba biang.

Hynrei, mynta une uba iaid da
barieh da babum,
U bam wan ha bashit ha bashai,
To peit to bishar Maphi.

Toi Buh Maphi ia ki Aiñ ki Hukum Blei,
Buh Maphi ia ki syiem ki patsha
ia ki tymmen ki san.
Haba don ka lait ka let, ban ia
kren ban ia pynbeit
Da ka lynti ka basuk da ka lynti
ka bajem, kat kum ki hok ki lynti,
Ban sah ka ia bha ban sah ka ia
miat.
Pynban kat ia'kine ki hok ki lynti u iuh thom !
U da iaid pynban da ba rieh da
badum,
U leit mudui ha u kshuid ha u
khrei uba rem dorbar uba dam
dorbar,
Ban pynjot ia ka met ia ka mynsiem u Nore.

To peit, to bishar Maphi Ko
Blei Trai Kynrad,
Ban pynjot kine kat ia ka met
ka mynsiem
Ba ki khlem buh khlem thaw, te
ym don ka hok.
To ieng ialeh Maphi, to daiñ to
khet Maphi,
Ioh jot ka longbynriew.
Ioh duh ka nam ka burom ka
jongphi.
La sngew, la shah shkor Maphi U
Blei katta ?

'B (2)' La daiñ la khet Maphi ia ka nia
ka jutang u bymman ?
U Nore un ioh ka khiah ka nang ?

U Kylli bad pan ia ka dak lada la biang la bha ne em.

Ong Phi U Blei,
"La biang ka iasaid ka iathew katta,
Laduh la dam ka bniat ka tyngam u bymman.
U Nore un ioh ka khiah ka nang."
How da shynroñ riap !
Ong, "em, ym pat biang ka iasaid
ka iathew katta,
ym pat nang ioh ka shait ka
khiah."

How da shan ngang ! U shon ia ka pylleng. Ka pylleng ka pei pynban ! "*ka shynroñ riap*". U Nore un ioh ka khiah ka nang. U la lait na u saiteh u saikhum bad na ka jingban beiñ u ksuid u khrei).

'D' Shihajar nguh, ko Blei Trai Kynrad.
Kumba phi la suk la diangti,
Phi la law ia u saiteh ia u saikhum,
Ngin ieng ka duwai ka phirat.
Ka kynmaw ka kyndit miet sngi.

Ka nguh ka dem, pynwai.

To da loit keiñ ia ka shit ka
syang, ia ka shitom ka lanot
Naduh kane ka sngi naduh kane
ka la.
To da ai ba u Nore un biang ka
bam ka sa,
Ban biang ka trei ban biang ka
ktah,
Ban biang ka kamai ban biang
ka kajih,
Ban kyllep ban syrdep,
Ban biang ka ja ka dohkha,
Ban sah ka nam ka burom jong
phi U Blei,
U Nongthaw U Nongbuh.
Katta hoop Blei kynrad !

Ha ka ruid-phang (procedure) "Khan-pylleng" kumba la pyni rukom haneng, ngi iohi ba u Nongkhan u pyniabynta ia ka "Khan" ha ki 5 bynta Odajer (namely) "A", "B.1" "K", "B.2", bad"D". Ha ka bynta"A"u nongkhan u kynkoo bad u khot kyrpad ia U Blei. Ha ka bynta "B.1" jied ia ka daw nangno ba wan ki jingpang jingshitom bad ki jingeh, bad u pan ia ka dak ka ban sakhi la ka daw ba u la jied ka dei ne em. Ha ka bynta "K" u ialeh bad u iasaid iathew haba u lashem ia ka daw bad tip mano ba pynshitom ne ba wanrah ia ki jingkordit bad ki jingeh. Nangta ha ka bynta "B2" pat u kylli bad pan ia ka dak na U Blei ban pyntip lada katta ka jing'asaid jong u ka la biang, bad ban pyntip lada U Blei U labeh ia u nongshun uba pynshitom. Te ha ka "D" pat, u nongkhan u nguh u dem ha U Blei na ka bynta ka jingiarap ba u la ioh diang na u Blei.

Haba ngi peit bad ngi bishar bha na kaei ba ki tymmen ki san ki pyndep ia ka rukom ha ka shat ka kheiñ, ha ka kñia ka khriam, bad ha ka khan ka lub, ngi iohi ba ia u briew uba la shah ban beiñ ha u ksuid u khrei la pyllait da ka JINGIALEH bad JINGIASAID kat kum ki aiñ ki hukum U Blei. Ki "dak ki shin" ki long tang ki nongpynpaw bad ki nongpyntip ia ka jingshisha ne ki daw barieh ba u briew un tip ban ia leh. Lada u briew um lah ban iasaid ne ialeh kat kum ki lynti ki badei, ka jingtip ia ki daw kim myntoi eiei. Kumta tang da ki "dak ki shin" hi ym lah ban pyllait ia u briew na ki jingban beiñ u ksuid u khrei Namarkata, ka jingtip ne "ki dak ki shin" ki dei ban ia'd ryngkat bad ka jingialeh kat kum ki aiñ ki hukum U B'ei. Wat ia katta, "ki dak ki shin" ne ki jingtip ki long ka lad kaba nyngkong bad kaba kongsan eh ha ka jingialeh ban pyllait ia u briew na ki jingban-beiñ u ksuid u khrei, naba khlem ka jingtip u briew um lah ban tur bad ban ialeh ia u nongshun na kano ka liang.

Ka jingtip ka long kaba donkam ha ka jingialeh jong u briew ha ki bynta jong ka jingim jong u baroh. Ki shipai ki donkam ban tip ia ka lynti nangno u nongshun u wan, ne ban tip ia ka lynti nangno ban leit hiarthma ia u nongshun. Ki donkam ruh ia ka jingtip ban tip kiba kum kiei ki tiar u nongshun u don bad u pyndonkam khnang ba ki lah ban pyndonkam ne pynkhreh da ia ki atiar ki ban kham palat ka jingkhlaiñ bah ia ki jong u nongshun. Te kumta haba ki leh ia ka jingtip kaba biang ki lah keiñ ban jop ia u nongshun da kaba suk. Kumta, baroh ki briew hala ki jong ki jong ki kam ba ki shimti, ki don kam ka jingtip. Te haba ki leh kat kum ka jingtip, kata ka jingialeh jongki ka wan rah ia ka jingjop.

Ka jingtip ia ka jingshisha ka pyllait ja u briew na ki jingeh, bad ka wanrah ia ka jingjop. Kumta keiñ U Nongkñia, ne u nongshat nongkheiñ u don kam ia ka jingtip. Une u long u nongiasaid u nongiathew ha khmat U Blei na ka bynta ki briew kiba shah ban beiñ ha u ksuid u khrei da ki jingpang bad jingshitom. Lymda u tip ia U Blei bad ia ki jingshisha ba U Blei u pynpaw, u nongkñia um lah ban iasaid ban iathew. Hynrei haba u tip ia ki jingshisha, da kita ki jingshisha u ieng ka jingiasaid jingiathew. Bad U Blei Uba ioh sngew ia kata ka jingiasaid halor ka jingshisha U Pyllait ia u briew na kata ka jingban beiñ u ksuid u khrei. U Nongkñia u long kum u Riew-said ne u pleader uba dei ban iasaid ha khmat u nongbishar na ka bynta ki briew kiba shah ban beiñ. Une u Riew-said ne u pleader u donkam ban tip ia ki aiñ ki hukum. Da kata ka jingtip u ieng ban iasaid na ka bynta ia ki briew.

KIWEI PAT KI DAK KI SHIN

Don artylli ki tnat snier ha u rwieng jong u syiar. Ia u tnat uba shaphang kamon bad uba kham jrong la khot "u blei". Bad ia u tnat uba sha-phang kadiang ba kham lyngkot, ki khot "u briew". Hato une u tnat snier blei u dei u Blei da shisha, bad une u tnat snier briew u dei u briew da shisha ? Don ki briew ki bym sngewtynnad ne ki bym kwah ban batai ne pynshai ia ka jingmut jong ki dak ki shin ha ka jinglehniam namar ki long kiei kiei kiba kyntang. Ki sngew ba dei ban shim beit beit (literally) kumba la kren ne ong bad ym dei ia uno uno u briew ban batai ne pynshai da kumwei pat. Lada ka long kumta, ngi ladei ban ngeit ha uto u tnat snier ba la khot "u blei" u dei U Blei bashisha, bad uto u tnat snier ba la khot "u briew" u dei ban long u briew da shisha. Lada ngi ngeit kumne hato ngi tip ia ka jingshisba?

U blei bad u briew ha u rwieng jong u syiar um dei u blei da shisha, bad um dei u briew da shisha. Ki dei tang ki tnat doh snier. Kine kim lah ban trei, kim lah ban kren bad haba la iap u syiar ki pyut noh Kine hi kum ki tnat doh snier kim lah ban beh ia u ksuid u khrei uba ban beiñ ia u briew. U ksuid u khrei um tieng ia ki. Ngi dei ban tip ia ka jingshisha. Lada ngim tip ia ka jingshisha ngim lah ban lait na ka jingban beiñ jong u ksuid u khrei. Sngewnguh ia ka jingshisha, ba baroh ki khun Khasi kiba ngeit ha kane ka jingleh niam kñia ki tip bad ki sngewthuh ia ka jingshisha kaba don ha kine ki dak ki shin. Kumta kumba long kiwei pat ki dak ki shin kiba ngi la ia kren mynshuwa ba ki kdew ia kiwei pat ki jingshisha ba ngim lah ban iohi da ki khmat, kumta rnh, "u blei" bad "u briew" ha u rwieng jong u syiar ki kdew ia kiwei pat ki jingshisha ia kiba ngim lah ban iohi da ki khmat.

Ki dak ki shin kiba ngi la iakren mynshuwa kum ki thoh ki tar, ki liem ki lup, ka kjap ka star, ka brian ka briah, ka at ka thung, u pershen bad kiwei kiwei ki kdew ia ki jingjia, ia ki jinglong, ia ki jingleh kiba bha ne basniew. Ba kitei ki dak ki shin ki mut kumta lapdiang da baroh ki Nongkñia bad ki nongshat nongkheiñ jong ka Niam Khasi. U blei bad u briew kum ki tnat dohsnier ba snoh ha u rwieng jong u syiar pat ki thew bad ki ieng na ka bynta jong 'u ngut' ne 'u person' uba long u nongleh u bym

don markhmat bad uba ngim lah ban iohi. Kumta "u blei" ha u rwieng jong u syiar u long ka syrngiew ne ka dur ia uta U Blei bashisha. Bad "u briew" ha u rwieng jong u syiar ruh u long ka dur ba ieng na ka bynta u briew. Ki nongkñia ki shim ia kane ka dur khnang ban ioh tip ia ka mon jong U Blei ha Bneng kumno U leh haba u briew ha khyndew u iasaid u ia thew. Peit kum kane ka jingkylli. U Nongkñia u kylli ha U Blei ha jrong, u ong, "Lasuk ladiangti Maphi U Blei katta katta? Yn ioh sa ka khiah ka nang? "To ieng rangbah me u bynriew joit, ap Jutang U Blei na jrong lyngngai. To da kyrsih to da kyruiñ me u blei. To da kyrsih to da kyruin me u briew. To phai khmat me u blei, to phai khmat me u briew. To da ia kdup to da iapiam, to da iathum to da iawan. To da iadoh to da ia dait me u blei me u briew. Da weng ka thoh ka tar, ka kjap ka star shabar sohpet bak." Te haba u Nongkñia u iohi da ki khmat ba u blei bad u briew ha u rwieng ki ia kyrsih ki ia kyruiñ, kata ki ia khih ia ksar, ki ia phai khmat bad ka iapiam, da kata u tip keiñ ba U Blei ha Bneng U la pdiang hun ia ka jingiasaid jingiathew jong u, bad kata ka labiang ka labha.

Don bun bah ki pharshi niam ba ki kpa tymmen jong u khun khasi ki la kren da ki dur ba ngi lah ban iohi ha kane ka Pyrthei, katba ki mut ia kiwei pat ba kita ki dur ki ieng ban ai ka jinghikai. Da kane, ki kpa tymmen ki kwah ia ngi ban sngewthuh kham jylliew ia kata ka jingshisha kaba ngim lah ban iohi da kaba peit na ka jinglong jong kita ki dur kiba ngi lah ban iohi. U Dieng-sohpet Bneng u long u wei na kine ki dur ba ki kpa tymmen ki la kren ha ka pharshi jongki ba ngin ioh tip ia kaei kaba lajia ha kane ka Pyrthei. Lada phi ong ba u Dieng-sohpet Bneng bad u Diengiei ki long ki dieng bashisha, ki saiantist bad baroh ki riewstad jong ka Pyrthei kiba tip ia ka jingshisha kin rkhie beiñ. Pyrkhat ia kane. Kumno u Dieng-sohpet Bneng, ne u Diengiei uba mih bad suh-thied ha ka khyndew shak u lah ban pyniasnoh bad kiwei pat ki met Bneng ha jrong ban long ka jingkieng, katba ka Pyrthei bad kiwei pat ki met Bneng ki long kiba iakhih sawdong ialade bad kiba shad tawiar ia ka sngi? Hato, ha ka jingkhih bad jingtyllun ba radbah jong ka Pyrthei kine ki dieng kim kheiñ bad kdiah lyngkhot lyngkhai? Nalor kata don shibun ki jingeh kiba ka saian ka pynpaw ba kum kita ki dieng kin ym lah ban im haba ki ladei ban iaid pyrshah ia kiba bun ki aiñ jong ka mariang.

Nalor "u blei u briew", nalor u Dieng Soh-pet-Bneng bad u Diengiei don shibun ki pharshi niam ba ki kpa tymmen ki la kren ha ki dur. Katto katne tylli na kita ki dur pharshi phi lah ban shem ha ka kot, kaba kyrteng, "KI MAW-LYNTI KA JINGNGEIT U KHUN KHASI" da u juh u nongthoh.

Ka ain bad ka jingsynshar : Kumno ki ktah ia ka Nongpateng.

— R.T. Rymbai,. I.A.S. (Retd).

La buh ban kren ia kane ka phang hapoh artylli ki pud :

(i) ka por kumba shiphew minit ; (ii) ka jingkren kan hap bad ka bor sngewthuh kiba pule ha ki High School. Ka phang ka long kaba iar bad kaba thaiñ, bad don ha lyndet jongka kaba don kam eh ruh ia ka juk mynta ban shai bad kitkhia. Namarkata, nga sngew ba u pud nyngkong u la khim eh ban pynbiang ia u pud ba ar, uba kdup ia kaba kham donkam ia baroh ban sngewthuh thikna, khamtam ia kiba dangkhie dangsan. Namar kane ka daw nga kyrpad ia phi ban shah ia nga ban tap khyndiat ia u pud nyngkong ban kham biang ka bynta jong ka phang hapoh u pud ba ar. Kaba shisha ba ki nongsngap ki sngew-tynnat ia ka jingkren ba lyngkot. Ki iaroh ia ka da ki kyntien ba pynhun, "short and sweet". Hynrei don ki khep bym long ban pynlyngkot than ioh duh noh ka jingmut. Ka don ka khana ki Greek hyndai ia ka bym bit ban pynlyngkot jubor. U Procruster u dei u nonglute ba ai ling-basa ia ki nongleit jingleit. U don kawei ka jing-thiah ba kyrpang. Uno uno uba thiah ha ka uba jrong ban ia ka u shah shaiñ ki kjat jong u ban ia biang bad ka. U iap artad. Kane ka hikai ia ngi ba ym dei ban pynlyngkot tang namar ban lyngkot, wat la ka duh ka jingmut.

Ban sngewthuh khambha ia kane ka phang bad haduh katno ka kit jingmut nga sngewdei ban pynshai ia ki ktien kiba long ki kyrwoh ha u kynjri jong ka. Kita ki ktien ki dei kine : aiñ, jingsynshar. Ktah bad nongpateng.

Ka aiñ, haba kren kyllum, ka kynthup ia ki jingpyniaid ka sorkar ia ka jingsynshar khnang ba ka imlang sahlang kan ym kulmar, kan ioh shongsuk shongsaiñ; ki nongshongshnong kin lait na ka syier ka smiej ia la ka met ne ka jingim; kin lait na ka tieng ka sorsa ba ioh duh la ki hok halor ka trei ka ktah, halor ka khyndew ka shyiap, halor ki mar ki mata halor ka ioh ka kot, halor kiei kiei baroh kiba dei ki nongkynti jong ki; khang ban ym don mano mano ban ioh leh mon iano iano katba mon: ban shoh ban dat ban lehbor ban kheiñbor, ban thok ban tuh, ban byrngem byrsit, ne kino kino ki kam runar. Ba ka jingsynshar kan ym long kamkai ka sorkar ka buh jingpynap ba mano mano ruh kin ym ioh ban leh pyrshah ne pynkheiñ aiñ khlem da shah pynshitom. Ki sa ong ka aiñ kam burom iano iano ruh ba pynkheiñ ia ka, kam pher la ki heh ki khraw katno katno; ha khmat ka aiñ baroh ki ia ryngkat lang kajuh, ba duk ne ba riew spah; ka aiñ kam sngap iano iano ban ong ba kim tip ia ka, phi kren bieit ne kren stad. Ka long kaba donkam ban kynmaw ia kine ki kyntien ha la ka jingim, namar ka aiñ ka long ka jingiada ia kiba iaid beit bad ka jingsympat ia kiba iaid kdor. La katta pat ruh ym baroh ki briew kiba kohnguh aiñ, ym duh hi ki riew bymman ki bymñiewkor ia ka, ki bym tieng ia ka, kiba sngew ba ki lah ban shukor ia ka, kiba tharai ba ki ksangkti jong ka kin ym kot ia ki. Kita ki long ki nongpynkheiñ ia ka da ki kam runar bun jait jong ki; naduh kaba khraw eh kum ka pyniap haduh kaba rit eh ruh kum ka pynshoi bad pynshit ia kiwei.

Ba ka jingsynshar katkum ka aiñ kan iaid beit iaid ryntih ka sorkar ka thung ki nongbishar bad ki pulit kiba ka da siew tulop ban long ki atiar jong ka. Jar kiba sngew ba don ba leh be-aiñ ia ki ha kano kano ka rukom ba pynma pynmynsaw ia ki, ne ba shim ba knieh, ne thap shim thap knieh ia kaei kaei kaba dei ka hok kynti jong ki, ki lah ban leit iathuh ia ki pulit ne ban wan mudui beit sha ki nongbishar. Ki pulit ki tohkit bad ki wanrah sha khmat ki nongbishar haba ki lap ba don daw ban ngeit ba la jia kumba la wan lathuh ha ki. Ki nongbishar ki tim bishar ia ki shah mudui. Ki law bad ki pyllait ia ki shah mudui lada ki nongmudui kim lah ban pynsabut ia kaba ki mudui pyrshah ia ki; lane ki rai ban pynsaja ia ki katkum ba pynshong ka aiñ ba ki pynkheiñ lada ki nongmudui ki lah ban pynsabud ia ka mudui jong ki.

Ngi la ioh jingmut khyndiat ia ka aiñ bad jingsynshar ba pyniaid ka sorkar Phareng. Ngim shim noh pat ia ka jingmut ka ktien 'ktah' bad ka ktien 'nongpateng'. 'Ktah' ha kane ka ohang ka mut kumno ba ka aiñ bad ka jingsynshar ki pynkylla, pynpher ne pynbakla ia ka riti tynrai ka nongpateng. Ban ai nuksa: haba ktah da ka kti iaei iaei ka pynbit dak, ne ka pynphai pyrdet ia kata kaba ktah. Katba nangktah nangrben ka bit dak, ne nang pynphai pyrdet. Suki suki kata ka pynkylla syndon ia ka rong ne ka pynpyrdet ia ka dur paka nyngkong jong kata kaba la shah ktah. Ki longdien ki shim noh kum ka sap ka phong ba nylla ia kata kaba ki iohi kaba shu thoh dak ne kylla dur,. Ka "nongiohpateng" ka mut ia ka mar ka mata, ka deng ka kup ka kamai kajih, ka khyndew ka shyiap, kaei kaei ba ioh pateng na kiba ha ing ba ha sem ne ki ieh katkum ka riti naduh mynbarim kaba long pateng la pateng.

Ka aiñ bad ka jingsynshar kiba ktah ia ka nongpateng jong ngi, ha kane ka jingkren, ki dei kiba ki Phareng kila pynphrung naduh ba ki jop ia ngi 120 snem mynshuwa. Ki Phareng ki la leit noh la 35 snem mynta. Ngi la ioh la 30 snem kynthih ka jingsynshar da la ki District Council. Ia kine la ai bor kyrpang da ka Constitution ka Ri India ban pyniaid ia ka jingsynshar katkum ki riti jong ngi. La 12 snem ngi la ioh la ka jong ka State ba ka Sorkar India ka kohnguh ia ka jingkhih u paitbah ba tang ki bor ba pynkup ia ki District Council ym biang ban pyniaid ia ka jingsynshar katkum ka sap ka phong jong ngi, katkum ka jingangnud jong ngi ban khyllie bad pynim la ki riti ba kynsai kaba teh-song ia la ka jaitbynriew. Hynrei haduh kine ki sngi ka dang dei ki dak kti ki Phareng hi kiba sah tyngkreng ha ka jingpyniaid ia ka aiñ bad jingsynshar ia ka nongpateng. Kaba sngew iamrem shi rukom ba ka leit long kumne hapdeng ba ngi la ioh ka bor bad iktiar babiang ban ñiad bad pyndam noh ia kata ka dak, hapdeng ba ngi pisa lyng-a ba ka dangsah, hapdeng ba ngi pyrta la ka jingkwah ba kan khuid noh. Balei keiñ kumne ?.

Shuwa ban poi ki Phareng ka rukom pyniaid ia ka jingsynshar ha ngi ka long kat kum ki riti ba la tang la buh ki longshuwa. Ngim don jingthoh eiei ia ki; ngim don kot don sla kumno kumno ruh ia ki. Ngim don ki ing sheri ba don u nongbishar ban rai marwei katba u sngewdei, ne ki nongbishar ba ia bishar lang bad ka rai kiba bun ka longkam haba jia ba kim ia mynjur lang jrup ka juh. Ngim don ruh ki riewstad ban iasaid ha khmat ki nongbishar. Ki riewstad ki kdew ia ka aiñ bad ia ki rai ba mynshuwa kiba theh ka pylla, sha ka liang jong ki; ki sei ki sakhi ban pynsabut ia kaba ki ong; ki tai nia ban pynskhem ia kaba hok ka liang ba ki iashah;

ki pyni ka aiñ ka long kumta. La siew ia ki da ki manla ba donkam ia ki. Ka long ka pali jong ki ban ialeh pynjop katba lah ia ka liang na kaba ki la shim peisa. Kumta, ha khmat ki nongbishar ki pynksan la ka liang da ki nia bad ki aiñ ba ki kdew ba kyrshan ia ki. Kim wad ia ka hok ka sot ban kdew ha u nongbishar ka ban pynrem ia ka liang jong ki. Ki nongbishar ki sngap ia ki arliang mamla, ia ki sakhi jong ki, ia ka nia ba ki sei ha ka iasaid. Ki thew ki woh ia kita ban rai katkum ka aiñ ba ki pynshong nongrim halor kita baroh.

Ka bishar ki Khasi-Pnar kam long da ki nongbishar ba da siew da tda. Ki rangbah kur ki pynbeit ia ka ia kajia kiba ha ing ha sem katkum ka riti hok. Kiba tamsneng ki leit rah sha ka dorbar shnong. Hangta ki tymmen ki san ki btah ia ki ban wan ryngkat bi la u kñi. Ki shim ia ka mudui haba ki shem na ki nongmudui ki 'a pynlah ia kiba ha ing. Hynrei kim iehnoh khlem da kynjoh ktien ia u kñi ne ki kñi. Ki tymmen ki san ki wad ia ka duh ka dang ka iakajia ban lap ia ka hok ban rai katkum ka riti. Haba kim lah ki wad da u saiphla uba tip, u bym don liang shano-shano, uba kren ia ka hok katkum ka riti. Lada une ruh um lah ki tyrwa la ki mamla ki nud ne em ban .pynieng la ka hok da ka ngam um ne da kaba khem ia u nar saw bad kum kita kiei kiei ki kynja jingiatynjuh, ne kin smai ne em da la ka kur ka jait. Kane ka smai kam long kaba shu pynbud tuta khlem jingmut, kumba ki leh ha iing shari. Hangta u babu jong u nongbishar u ong ia u sakhi ne trai mamla ban pynbud ia u kumne, "Nga smai ban kren hok, tang ia ka hok, iarap ia nga Ah Blei". Kane ka la shu long kumba pyndep rukom ia ka aiñ lada lap hadien ba kren lamler khnang. Ki nongsmai kim da sngew eh ba ka ktah ia ka long rynieng jong ki ne ka kur ka jait jong ki. Ha ka smai jong ngi pat te ki da smai ia ka long-iing long-sem ka kur ka jait, ba kan duh jait duh khong lada jler. Kumta kim nud ia kane ka tynjuh ne smai lada ki kam thok, lada kim don shisha ka hok bad ki. Kane ka juh ka rukom ka long lada ka bishar ka poi sha ka dorbar Raid, ka dorbar Daloi, ka dorbar Lyngdoh ne ka dorbar Syiem. Da kumne ki longshuwa ki pyntylli ia ka iing ka sem, ka kur ka jait. Da kumne ki saiñdur ban shongkhet ka riti halor ka hok ka sot. Da kumne ki lum ki lang ia ka shnong ka thaw, ka raid ka hima ban ym pra ban ym phret ban ym shoh shaiñdoh ka riti bad ka rukom im. Kumta ruh ka jaitbynriew ka iong skhem ha la ka tynrai ba bha. Hangta ngi shem ba ka pyniaid ki Phareng ia ka bishar ka pher bak-ly-bak na ka jong u Khasi-Pnar hyndai. Ka bishar u Phareng ka long kat kum ka aiñ ; ka bishar u Khasi-Pnar pat ka long katkum ka hok.

Shen hadien ba ki la wan buhai shnong ha ka ri jong ngi ki Phareng ki shem ba ka riti kheiñ jait jong ngi ka pher na jong ki, la kumba lokg hi ka sepngi bad ka mihngi. Ki shim ia ka kyrteng u kpa kim don ka kheiñ kur kheiñ kha kum ngi kiba shim jait na la ka kmie. Ha ki, ka jingioh baroh ka long ha ka kti u kpa. Wat ka hok ka kynthei ruh ka leit noh sha u tnga tang shu la pynkyntiew kurim ia ka bad u. U nongioh pateng ia u kpa u dei u khun nyngkong. Ki Phareng kum ki nongjop kim patiaw ban wad ia u 'sai ksiar sai rupa' ba spaiñ ia ka riti ioh pateng jong ngi. Namar ba pher ka kheiñ jait jong ngi ki shim beit beit ba ka khatduh ka long ka nong ioh pateng. Kim salia ban ngam sha ki thwei pyrkhat u Khasi-Pnar ba pynkham ha ka khatduh kum ka nongbat nongksoh ia ka nongpateng ka bym pat shym la ai ne sam bynta, kat kum ka riti, ha ki kpoh ne ki khun ki pyrsa katba nangroi parum pareh ka kur ka jait, ne ka iing ka sem.

Ha kaba nyngkong ki nongbishar ki dei ki dohlieh suda ; ki riewsaid pat ki dohiong na ri thor. Ka shim jait bad ka ioh nongpateng jong ki ka long kum ki doh-lieh kajuh. Ki ruh ki shim la ka shim ba ka nongpateng jong ngi ka long mar khongpong bad ka jong ki. Ban pynsngewbha ia ki nongsynshar ki pynkhraw. Ki nongbishar bad ki riewsaid kim da sngewthuh ia ka ktien jong ngi ; lymne ngi ruh ia ka jong ki. Ka Sorkar ka thung ki nongbatai ktien ban batai ha ki nongbishar ia kaba ki ar liang mamla ki kren. Ki nongbatai ki dei ki dohiong na ri thor kiba tip malu mala ia ka Khasi-Pnar bad khyndiat khynsoit ia ka Phareng. Hynrei dei kine pynban kiba batai ha khmat ki nongbishar ia ka sakhi jong ki sakhi ia ka kam iap kam im ki nongialeh mokotduma.

Ngi la sngewthuh hi ba kaba ki batai kam lah phalang hok ia kaba ki sakhi ki kren. Ka jingtip ki riewsaid ka ktien Khasi-Pnar ruh kaba duna kumjuh, ne kham duna shuh shuh. Kaba ki batai ha khmat ki nongbishar ia kaba iathuh ne btah ki mamla jong ki ruh ka hap ha kajuh ka jingduna, ne ha kaba kham mynsaw ; namar ki sngew batip ialade. Ngi ju iohsngew ba ki ong "A little knownledge is a dangerous thing". Kane ka la urlong shisha shisha ia ki riti nongpateng jong ngi. Namar ki nongbishar haba ki shong bishar, ki pynshong nongrim ia ki rai halor kiei kiei kiba la kren ha khmat jong ki da

kita ki bym da tip thikna ia ka ktien jong ngi lymne ia ki riti. Hangne pat ka dei ka akor jong ngi hi kaba nangpynsniew shuh shuh. Ki ong ha ka Phareng. "All is fair in love and war". Ia kiba kiew ïinglieh ïingsaw ngi ju ong ruh ba ki ialeh thma. Kine, ban pynksan la ka liang, ki iathuh ia ki riewsaid bad ki buh ki sakhi ban sakhi tang ia kata ka ban pynbiang ia ka daw jong ki. Kim sngewpher shuh ban pynpyrdet ia ka riti hok ; namar ha ka mokotduma la kheiñ hok tang ia ka rai pynjop ki nongbishar. Bad kane ka nangkynshoit ia ki nongialeh bad ki riewsaid ban nang khyrwait ia ki riti kiba aili ia ki kumta, namar ym don jingthoh ei ei ia ki. Ngam sngew lah khlem da ai nuksa hangne haduh katno ka pynbakla ka batai satai ki tip shiliang ia ka ktien. Ha ka Thma ki Khai-Pnar hapoh ka jingialam u Kiang Nongbah ban beh ia ki Phareng la wan tohkit u Col. Haughton ia ki daw jong ka. U Col. Haughton u dei u Agent u Governor-General ia kine ki thaiñ jong ngi ha kita ki por U shem ba ki nongbatai ktien ki dei ki dkhar suda. U sngewthuh ba kim tip thikna ia ka ktien jong ngi ; u shem ba ki duna shuh shuh ia ka ktien jong u. Kumta um lah tip thikna ia kaba u wad, bad, ha ka kut lad, u thoh "The interpreters know little Khasi and less English". Ia u Major Rowlat ba long Deputy Commissioner naba sdang ka thma la sin "u Sahep Thangstieh" ba u thang beiñ ia ki stieh ba u ioh kem. U Haughton u thoh kumne, "the Deputy Commissioner was nicknamed 'Tungstee', the 'Shield Burner' ". U thoh "Tungstee" kumba kynnoh bakla ki interpreters jong u. Nangne ngi lah ban sngewthuh haduh katno ka riti nong-pateng kumjuh kiwei kiwei de ki la shoh patan.

Ka jait aiñ ba ki Phareng ki pyniaid ka dei kata kaba ki ong ka common law ; kaba pher na ka civil law; ba bud kiwei pat ki ri sepngi. Ka common law ka sdang nyngkong ha Bilat kumba 800 snem tam mynshuwa, mynba ki Syiem jong ka ki ai bor ia ki nongbishar jong ki ban rai ia ki mokotduma hapdeng ki raiot jong ki. Suki suki kine ki rai ki kylla long noh ki nuksa lam khmat ia kiba hadien ban bud. La ong ia ki ha ka Phareng, ki precedents. Hadien hadien ki riew pyrkhat aiñ ka ri Bilat ki pynkup noh ka bor aiñ ha kine ki rai kiba long ki precedents. Nangta ki nongbishar longdien, haba ki bishar ia ki mokotduma ba iasyriem kajuh kum kata kaba ki la ai rai ki longshuwa jong ki, ki bud ia kita ki rai ban pynshong nong-rim ia ki rai jong ki. Da kumne ki rai kiba ha shuwa ki long lynti iaid jong ki ïing bishar ba bud ia ka common law. Ki ri kiba bud ia ka common law ki long ka Bilat, ka America kaba buhai shnong nyngkong hi ki nong Bilat, bad ki ri ba ngi tip mynta kum ki Commonwealth countries kiba la laitluid na ka shynshar ki Phareng hynrei kiba dang iateh lok bad ka Bilat ha bun kiwei kiwei pat ki jingiadei hima namar ka jingroi bad jingshngaiñ jong ki. Ka India jong ngi ka long kawei na kita. Namarkata, ha kine ki ri, ki aiñ katkum ka common law kim dei kiba thaw ha ki dorbar thaw aiñ ; ki dei kiba shylluit na ki rai ka bishar khadar ki nongbishar ha la ka sngi ; ki dei ki Judge-made laws. Kumta ruh ha Bilat, ka thymmei jong ka, ia ka common law la khot ka "customary laws." ka aiñ ba mih na ka dustur pyniaid ki nongbishar. Ia ki riti jong ngi ruh la ju khot ia ki ha ka Phareng kum ki customary laws, hynrei kane ka la long kaba shu khot madei, namar ki pher ka bneng ka khyndew na kita ki customary laws ki Phareng. Ki jongngi ki long kiba la tang la buh ki longshuwa mynshuwa naduh hyndai kulong kumah ban iahap bad ka rukom im jong ngi ha ka kheiñ kur kheiñ kha ha ka ioh pateng, hiar pateng, ha man la ki tnad ka jingim ha ka imlang sahlang. Ka Parliament ha Bilat kam kham lushia ia kine ki aiñ ba thaw ki nongbishar da ki rai jong ki. Hynrei ha America ki dorbar thaw aiñ ki la nangthaw hi ki aiñ, bad ki aiñ ba ki thaw ki long ki aiñ ba ki nongbishar ki dei ban pdiang bad bud lada jia ba kita ki Judge-made laws ki ia tyngkhuh bad ki. Kane ka mut ba lada ki dorbar thaw aiñ jong ngi lyngba ki District Council ne lyngba ka State ki thaw aiñ ia ki riti kynsai jong ngi kita ki aiñ kin shong khet ha ka bishar. Ki khyndat noh ia kito kiba mih bad sah na ki rai ki nongbishar mynshuwa ki bym da don nongrim ha ki riti tynrai, ne ba shu shong kynrong ha ki.

Hooid, ngi la don ki paradoh parasnam kiba long nongbishar bad riewsaid ha kine ki laiphew, sawphew snem tam myntu. Ki kwah eh ban pynieng ia ki riti ba bha lada ki ioh ka lad babiang. Hynrei katba ia ka jingsynshar dang pyniaid hi ha ka lynti jong ka common law, katba ki dorbar thaw aiñ lyngba ki District Council ne ka State kim pat pynjari ia ki riti hok da ki aiñ ba ki thaw katkum ka bor ba la ai ha ki da ka Constitution, katta kiba rhah ki dang ioh hi ka kabu ban sei ia kito ki judge-made laws bad ki nia shu thaw ban khang lad ia ki nongbishar bad ki riewsaid ba thmu ban iaid beit. Ki don ki riewsaid kiba pyrshang haduh Hight Court ban khyllie ia ki riti ba la

shah khñiot, ne ban sait ia kiba la shah pynjaboh jabaiñ. Ki jingpyrshang kylluid-mynsiem ba donburom jong ki, ki pute noh namar ba ki liang pyrshah ki wad buit laiphew jait ban nangpynjngut ia kaba la jngut lypa. Ha ka thma ka ktien ha ïing shari ym duh hi ki nongmudui kiba shu mudui pharep, bad ym duh hi ruh ki shah mudui kiba shu sait pynksan. Te ki nongbishar ki shu ang-um bad kim banse khlem da shim ia ka jingiarap ki Judge-made laws. Ngi ioh ka sakhi ba khlaiñ tam ia kane na ki kyntien u M. C. Pathak, u Chief Justice ka Gauhati High Court mynshuwa. Ha ka por ba u dangbat la ka iktiar mynba u plie ia ka Circuit Bench jong ka Gauhati High Court ha Shillong ha u Nailur 1974 u ong, "In the State of Meghalaya we find various Customs governing various rights of the people. Some of these customs are gathered from the decisions during the British regime. It has come to my notice that the authenticity, applicability and binding character of some .of these customs are questioned by some experienced Khasi lawyers. Some of the customs which had been decided are doubted beyond their existence. When questions of customs arise in a case (in many cases they do arise) it becomes difficult for the court to know which of all the alleged customs have the sanctity, continuity and authority to have the legal force. I therefore, request the State Government of Meghalaya to consolidate the different customs and bring them in a Statute Book as laws of the State so that administration of justice may be smooth and satisfactory". Nangno pat yn ioh ka jingpyni kaba kat kane ; kaba wan na u khlieh duh ki ïing bishar ha ka thaiñ jong ngi, the north-east region ; kaba kyrpad bad kynto ia ki nongmihkhmat u paidbah ban leh la ka kamram kumba la aibor bad jied ia ki ba kin leh. Phra snem kynthih la leit naduh ba ngi iohsngew ia kita ki kyntien kyrsiew. Hynriew tylli ki sorkar ngi la ioh ha kine ki snem. Kim pat shym la leh ei ei ha kane ka liang. Baroh ngi dang shu ia shong lyngngaid. Ngi long, kum kita ki riew alhia ba thiah haruá ding. Ka ding ka la thap pur sha ki kjat ruh kim khie ban kynriah ia ki tyllaw : ki ap haduh ban da wan pynkynriah mano re. Ym pat don ba wan haduh mynta ban kynriah. Ki don tang kiba ap dngong ban nang tynruh ki dieng tyllaw ban pur ka ding naduh khlieh haduh kjat. Ar tylli na ki sorkar ba kham mynshuwa ki dei kiba tang da kawei kawei hi ka party, lai bad kaba mynta ki dei kiba da ki lai tylli ki party ba iasynrop, kawei pat kaba tang ar ki party ba iasynrop, kawei pat kaba tang ar ki party ba iasynrop ka ba tang shi por. Da kumne ba ka aiñ bad jingsynshar ki Phareng ki ktah bad nang iai ktah ia ka pateng. Ngi ngeit ba lada kane ka sorkar mynta kam sngew iohpor, kum kiba la leit ha shuwa jong ka, ban leh ei ei ha kane ka liang, ka sorkar ban wan hadien kan kynmaw kyndit.

Nga sngew, ba wat la ka long kumba la bun ktien than, bad sakma na ka phang, ngam bit ban iehnoh ne pynkut ia kane ka jingkren khlem da kdew ia u soh pyut ba mih na kaba ka aiñ bad ka jingsynshar ki ktah ia ka nongpateng. Ki la don ki khun kynthei kiba long ki khun khatduh, ba ngi khot ieit ka 'duh' ne i 'duh' kiba per ñianglong, kiba sngew ba ki badei ki nongioh pateng, ba ka nongpateng ka dei ka hok kynti jong ki, kiba nud ban dawa ia ka hapdeng ba im tamsneng ne im lyngkar katno katno. Kim tip ki klet ne kim kheiñ shuh ia ka riti hok ba ki long tang ki nongbat nongksoh ia kaei kaei kaba ki kñi bad ki kmie ki kpa ki bynta bad ki buh ban long ka nongpateng. Hynrei ki pynduh hok ia kita ki khun lada ki ryngkang ia ka hukum ïing, ne leh ki kam sang kam ma, ne iaid lyngkar, ne leh kino kino ki kam thala ba pynjah burom ia ka ïing kiba ha ïing kim sngewbha bad kim shah. Ki kam thala, kumba shu ai nuksa, ki long kum ka ia poi kha mon bad uba ha ïing ki shem ba u la kylla riewkai. Kane ka long bad u para Khasi-Pnar. Ban iapoi bad u khyllah jait lei la ka mon laitlan ki kynther iymbuiñ syndon. Ia kiba iapoi bad ki khyllah jait, ha ki por mynshuwa, kim ju ai jaka ha ki mawshyieng ne ki 'penbah mawbah ka kur ka jait hadien ka jingiap jong ki. Haba ki dangim ruh kim lah shuh ban shim bynta ha ki kam niam kam rukom. Kane hi ka la sloit lut ia ki hok jong ki baroh halor kiba dei ki jong ka ïing ka sem, ka kur ka jait katba ym pat sait khuid biang ia ki kot kum ka niam ka rukom ban pdiang pat ia ki ha ïing ha sem. Ki kñi bad ki kmie ki kpa ki lah ban pynduh hok ia kiwei kiwei de ki khun pyrsa ia kaba la sam la buh bynta ne la bujai ia ki lada ki shem ba kita ruh ki hap ha kita ki juh ki jingsniew akor bad jinglong. Ka long kumne namar ki kñi bad ki kpa, katkum ka riti janai, ki long kiba donbor ha la ïing la sem ha la ka kur ka jait bad ka kyntien jong ki ban synshar bad pyniaid la ka ïing ka sem, ka kur ka jait ha ka akor bad barom ka jinglong Khasi-Pnar paka ka long ka aiñ ba ha khlieh tam eh. Haba ki pynmih noh ia ka khatduh, bad ki pynduh hok ia ka, ki shim noh da ka hymmen ban long khatduh. Lada ka long ka khun marwei ki shim da ka khun ruit ba ia jan eh.

Hynrei ki rai ha ka nongrim ki Judge-made laws kiba iuh roit ia ki riti kynsai ka jaitbynriew

ki ai khyndew ia ki khun tamsneng bad ki nangshlur khlem raiñ ban leh katba ki mon namar ki ngeit ba lada ki leh kumno kumno ruh kin long ma ki hi kiba ioh lut ia ka nongpateng, bad baroh ruh ka jong ki kmie ki kpa. Ki don na ki kiba la nud ban ang bad dawa kam shah wat haba dang don ki kmie ki kpa. Ngi bna mynta ba don kiba king sawdong pyrthei, ki iashong badno, ki iasah badno ne ki im kumno ym don ba tip: ki iehnoh dak la ki kmie ki kpa ban sumar ban lum kiwei ha ka pang ka jhia bad jinglong tymmen jong ki. Hynrei kine kijuh ki tang shu ioh khubor ba ki la iap ki kmie ki kpa ki wan her mardor sha la ïing ban kam kynti ia baroh. Ki tang shu ioh pat ki phet noh bak sha bym don batip, ha bym don ba iohi ki im ki man kumno. Ka jinglong bad ka long Khasi-Pnar ha ki kam don shuh shi symboh khaw ruh lait tang ban dawa ba ki long ki khatduh ba don hok katkum ka riti ban iohlut. Kane ka laitlan ban pynkeiñ riti ba mih na ka rukom pyniaid ki Phareng ia ka aiñ bad jingsynshar ka buh ia ka jait bynriew Khasi-Pnar ha ka jingma bakhraw; ka la nangkyntur ia ka sha thmier jong ka riat. Namar lada ym don shuh ka akor longbriew manbriew Khasi-Pnar ha la ka riti ba pynneh pynsah ia ka ha la ka jinglong kynsai ba kyrpang jongka hi, hangno pat, da kumno pat ba kan dang neh dang khie. Ngi iohsngew man ka teng sawdong ka ri ba ki ia bynñiaw ia ka lawei jong ka jaitbynriew namar kine ki jingjia. Hynrei hapdeng ba la don ka bor ban leh ei ei ban jynrat ia kane kaba sniew ba smeh ba la wan rah u 'Kharlieh 'khariong ngi shu hun pynban tang ban ud ban khñium. Ngi kynnoh ia ka jingdum, ngim pat treh pat ban tbeh ia ka sharak ba la buh ha ki kti jong ngi Dei kane keiñ kaba nga ong haba sdang ka jingkren ia ka jingdonkam bakhraw kane ka phang kaba la pynlong ruh ia nga ban shim por kumne.

Ki Tiar Put Tiar Tem bad ki Ksing ki Dhah U Khasi

—Chosterfield Khougwir.

Mar iasdang lah ban kylli u ei u Khasi? Kumno u iapher na kiwei pat ki jaidbynriew? Haba jubab lyngkot, u Khasi u dei uta u Jaidbynriew uba ngeit ba u wan na bneng ha ka dur u Hynñiew Trep Hynñiew skum bad u wan shane sha pyrthei da ka Hukum Blei khlem don ka shongpap shongsang. Kumba buh u Blei ban manbynbriew thawbynriew hangne ha sla pyrthei u Khasi u pynroi ia la ka jaid ka kynja da kaba ia shongkha shongman kawei ka kur bad kawei pat bad suki suki ynda la ia kam sharum shaneng u rangbah u shim kurim sa na shabar ka ri. Haba u leh kumne u da phikir bha ba ka jaid ka khong ka dei na kpoh i Mei. U Khasi um nang ban pyrkhat ba u shim jaid na ka kynthei namar ia ka u ñiew kum ka tnga lane ka lok hynrei na i Mei, bad u bat ia kane ka kyrteng jaid kyrteng kur wat haduh ba un da khlad noh na kane ka pyrthei. Ia ka kynthei, kum ka kmie ki khun, u shim wat na dkhar na kling tangba ia ki khun jong u na ka u thaw da ka kur ka jait thymmai ka ban neh pateng la pateng. Kum u kpa u long u nongkha bad kumta ki khun jong u ki don ka jingiadei baroh arliang-ka liang ki kur kiba long shidoh shisnam bad ki kha kiba long ki nongai ia ka longrynieng manrynieng. Kumne u pyniaw ia la tnum u tyndai na ka jinglong Khasi nylla ka shongkha shongman para Hynñiew Trep sha ka jingiaroi ia pa ki khun ki ksiew lem na ki iawbei khynraw na ri thor. Kum u nongkha u ialeh hi thop ban pynneh pynsah ia la ka jaidbynriew kaba long Khasi Khara kaba tip ia ki kur na i Mei kaba tip ia ki kha na i Pa, kaba tip ia u briew bad kaba tip ia u Blei. U seng nongrim ia la ka ïing ka sem halor kane ka pyrkhat namar u sngewthuh biang biang ba ka long ka Hukum Blei naduh ba sdang kynthong ka jaidbynriew na u Sohpetbneng.

Kumba long ka jaidbynriew kumta ruh ki jingtem jingput bad ki ksing ki dhah jong u Khasi ki nangroi mian pa mian na kawei ka por sha kawei pat. Shuwa ia kane ngin kylla step shuwa da ka jer ia ki tiar put tiar tem lem bad ki ksing ki dhah u khun Khasi shi byndar naduh ba la ia tipbriew haduh kane ka por. Ngin phiah ia kine ha ki laitylli ki nur-ki tiar put, ki tiar tem bad ki ksing ki dhah.

Ki tiar put:— Ki Khasi ki don ka Besli, ka Tanglod, Ka Tangmuri ne ka Muhiri. Ka Shawiang, ka Sharati, ka NuNu, ka Sla bad Ka Mieng. Baroh na kine ki jingput la shna na ka siej lait noh ka put sla. Ia kine ki jingput ki ju sam thliew na pdeng ha ki ktang siej kiba la thad tyrkhong bha ha ka tdem ding halor ryngien. Ia ka Muhuri ki ju pyndonkam sa da u japung ba

la tip kum u thylliej khnang ban riewsur hadien ba la thep ia u ha khmut jingput. Ia ka Mieng ki pynriewsur da kaba bsiat ia u saisiej ha shyntur. Ka rukom pyndonkam ia kine ki tiarput ka da don da ka por bad ka jingjia. Ia ka Shawiang bad Sharati ju pyndonkam eh ha ka por sngewsih bad iapbriew. Ia kiwei pat ju put ha ki por kmen sngewbha ne ha ba iatem myllen ha ïing ha sem. Ia ka Muhuri ju pyndonkam eh ha lympung shad ha ryngkat ka ksing ka dhah ka kynshaw ne ka shalamen. Ka Nunu ka dei ka jingput siej ba ju put kai ki khynnah ap masi sha khlaw ha kaba ki pom ia ki siej bad khun stang ia ka snep najrong ban pynsah sa tang ia i snep iba stang kum u sla piat. Ynda buh ha shyntur ine i snep stang i ai sur kumba kynud u briew napoh mynsiem.

Ki tiar tem :— Ha ku liang ki tiar tem ngi lah ban jer shuwa hangne ia ki jingtem kiba don ksai bad kine ki long ka Duitara, Ka Marynthing bad Maryngod. Ka Duitara, ka Maryngod ki long ki jingtem saw ksai kiba na ki saimuka. La ju pyndonkam ruh da ki sainar bad ha ki jaka jaka ia ka Marynthing la ju tem ruh tang shiksai. Maryngod ka long kum ka Bela ne Violin ba ki da ot da ka ryntieh ba la teh da u tdong kulai.

Ki ksing ki dhah :— Ha ka tem ksing tem dhah ngi shem ba ki don ka Bom, ka Nakra, ka Tasar, ka ksing Shynrang, ka Ksing Kynthei. Ka Padiah bad ka ksing Dingphong. Ka Bom, ka Nakra bad Tasar ka long ha ka dur thlong ba la sur da ka snieh mrad kaba kham rben ba la thad sngi tyrkhong bha kum ka snieh masi, snieh 'siprut bad kiwei kiwei. Ki khlong thliew ia ka diengbah bad sur snieh najrong. Ia ka Ksing shynrang ki sur snieh masi ba kham rben shaphang kamon bad snieh blang ba kham stang sha kadiang. Shaphang kamon ki shoh sur da u dieng sha kadiang pat ki shoh da ka kti. Ka Ksing Kynthei ki Pyndonkam tang haba shad kynthei. Ka dur jong ka ka kham jrong padun bad sha kamon ki da pyndait laha da ka jri kaba la saiñ rben hapdeng bad haba tem ka sur ka long 'bong bong' kat haba hap ka kynnoh ha ka padiah. Ka ksing Padiah ka long kaba rit kat u shangkwai ba la khlong thliew ia ka dieng napdeng bad sur snieh nalor da ka snieh stang jong ki mrad kum ka snih Tyrpud, snieh Masi bad kiwei kiwei. Ia kane tem da ki siej ne ki dieng kiba la khud stang. Ka Ksing Diengphong ka don arjaid ; kawei kaba ki shna ha ki phong bad kawei pat na ki ktang siej. Kaba na ki phong ka long sawdong bad sting kat ban lah bat ha kti. Ka rukom shna ka long da kaba phiah bad phnieng ia ki snep bad kyrshan kulai pat ia ki [illegible] da ki kynja phong ne siej ban laitlyer napdeng. Kawei pat ka dei ka tyndong siej kaba shu khud ia ka snep bad puid thri na shiliang sha shiliang. Ia kito ki thri la shu ieh bad kynrong kulai ia ki lyngba ki jingkyrshan napdeng bad u kynriang. I don i thliew iba rit iba la pong napdeng bad haba padiah da ki siej ka sur ka riew sngewtynnad kumba riew na ka ksing padiah. Ki kmie Khasi ki ju pynshad kai ia la ki khun rit ha ïng da kaba synlar met da kane ka ksing shuwa ba ki khun kin shlur ban leit sha lympung shad.

Ki don kyrhai ki parom ki khanatang ki putiskam ki purinam kylleng kane ka ri Laiphew Syiem khad-ar Doloi kiba iathuh kumno u khun khasi u ioh bad pynwandur ia la ki tiar tem tiar put bad ia ki sur ksing sur dhah. Kat kiba lah ban lum kine ki khana tymmen ki iathuh ia ngi ba dei ka jingdonkam (necessity) kaba pynlong ia u Khasi ban wad bad lap (invent) ia kiei kiei bad ym tang katta u da pynwandur bad pynryntih ia ki ban biang ban bit ha man ki por baroh. Ngi iohsngew kumno u Syrmoh u Syrphin u pynshad ia u khun Khasi hadien ba la pyniap ia u thlen ha Rangjyrteh, kumno u Manik Raitang u pynpait dohnud dohnam ia ka mahadei lyngba ka sharati jong u bad kumno ka Duitara ka mih nyngkong na ki thymbrong ka kynthei kaba tem tang ban lait im na ka tyngam u khla bad kumno kam treh tem shuh hadien ba ka sheptieng ioh u wan dait ia ka. Ngi angbieit ruh ban sngap ia ki tymmen ki san haba ki iathuh shaphang ki nongtem ksing nongtem dhah ba ki kit ka Umiam haba ka sngew kumba la jop beit ha ka jingiapher thong jong ka bad ka Umkhen ban poi nyngkong sha Ri thor. Ki ksing ki dhah mynta ki sah ha Parin Shoh Ksing ha Bhoi Tyrso bad ki kylla maw. Ngin Sngewkyndit ba ka dei ka Pah Syntiew na krem Marai kaba hikai nyngkong ia ki kynthei Khasi ha shnong Bisi hajan Mylliem ban shad kynthei ha ki sur paidbah bad kiwei kiwei. Kine kiei kiei ki pynlong ia ngi ban pyrkhat ba pleng u Khasi myndai um shym leh ia kano kano tang dep bad u da shim ia ka Hukum Blei wat ha ka put ka tem. Kumta u pynbiang pynbit ia ki skir ki sker ha ka niam ka rukom kaba ngi ong ki ksing niam bad ia kiwei pat ha ka shad ka kmen kaba ngi ong ki skir shad ne skir Rong namar ia ka rong ka taw ym ju pynbyrsieh bad ka niam.

Ka jinghikai ka Mariang :- Ka mariang ka dei ka skul kaba hikai ia u Khasi ha ka put ka tem. Ngin sngewkyndit lei lada ia u thlong kba u pynlong Bom bad ka sur

riew dum dum jong ka iasyriem ia ka dungkba dungkhaw. Ka jingsadsñiuh ki kshaid ba rymphum ka iabeh ia ka sur ksing Mareh, ka jingiatakhuh ki lat lat um ha ki taphah maw ka iabeh ia ka Padiah kynthei bad teng teng haba ka sangoh ryngkhat ha ki maw ka pynmih ia ka ksing Dum Dum. Haba shong ha ïing bad pynleit jingmut ia ki jinghap ki umslap jrop jrop ha ki sladieng sngew kumba riew ki ksing Nalai bad haba ther u lapbah pat lada pynshahshkor bha ia ka sur sngew kumba mastieh u Kui. Ka jingtalaiñ wait khlek khlek ka Leilieh ryngkat bad ka kynjrain u pyrthat ka nang pynih shuh shuh ia ki sur haduh ban da sngew kumba kyrdem shad wat ha ïing hi. Haba bsiat ia ki thymbrong ki saimuka ka duitara khamtam ha ka por mynmiet, ka jingkyndeh jong ka haba sdang ka iasyriem kumba theh um na ki ktang siej bad haba la ih bha ki tymbrong na ka marynthing ne maryngod ym sngew iapher ei ei na ka jingtuid jai jai ka wah nalor ki mawramsong. Ka mariang, namarkata, ka kordor ha u Khasi ym tang ba ka pynkdang ia ka kpoh hynrei lyngba ki sur kiba pynjrem pynjahthait lyngba ka jingpasiaw ki dieng, ki sla ne ki jingpah ki sim ki doh ha khlaw.

Ha ka Ksing niam ngi iohi ia ki Shiphew Ksing ki Arphew hynñiew sur. Ha kine ki skit u Khasi u pyndep ia ka niam ka rukom kum ka Singmastieh, ka Singkhrop, Ka Kyrngaid Blang, ka Sing lynti, ka Sing tyngkoh, ka Ksing Duwan, ka Sing Mih. Ka Ksing kñia bad kiwei pat. Ki don ki khadar Skir Khadar dha kiba wan sawa ha ka Nguh Meikha Pakha, ka Phur briew lane ka ba thep Mawbah. Nalor kine don ruh byllai kyrhai ki ksing shad naduh ka Dum Dum, ka Nalai, Ka Padiah kynthei, Ka risa Paidbah ja Shadwait, ka Kynjoh Kha-skaiñ, ka krud Ksing puh Lyngkha ka Ksing Khleh, Ka Lymmuh, ka Kyntui, ka Malyngho, Ka Dong dong, ka Ksing Mareh bad kiwei kiwei. Nalor kane ka don ka ksing step ka ksing, lah bam ja, ka ksing shiteng sngi, ka ksing premmiet bad ka ksing shiteng synñia ne Tyngkoh. Ia kine ki pynkop pynhap artat ha ka phawar ka phadong. Katba nangiashem kawei ka por sha kawei pat u Khasi u nongpyniasoh sa ia ki Sur Bylla kiba u iohkylliang na kiwei pat khlem pynduh ia la ka jong.

Ha ka kylla miet shuwa ban iadong kwai khadduh, sngewlehraiñ namarkata ban ong ba u Khasi um don satia ki jingput jingtem la jong. Kam long ka ktien biria lada ong ba dei ma ngi ki trai ki bym kheiñ kor ia la ka jong. Hapdeng ki jingtyllun ka por bad ki jingwan tyllep ki sur na shabar Ri ki sur tynrai la jong ki shu syntuid noh sha ñiamra aiu-re. Ka daw ka long imat ha ngi ba ngim ieit bad kon ban wad bad pynbha ia ki. Ngi kham bang bad pynlut sngi, pynlut pisa pynlut tyngka ha kaba pule bad pynneh pynbha ia ka sur jong kiwei pat. Kam long ka jingpynrem haba nang ia ka jong kiwei pynban ka long ka jingpohdor kaba khraw haba ia la ka jong pat ym tip ei ei. Ka jingieit ka sdang na la ïing. Kumno ngin lehbha ia kiwei haba ialade tang ei ei ruh ngim don bad kumba shu ong noh wat ka khnai ka leit thylli ! Ngi don te la ka jong, tangba ngim treh pynroi pynsan. Ka 'salia' bad ka 'lehraiñ' ka la jur than ha ngi. Ym tang katta, ngi sngew 'civilized' lada ngi nang tem ia ki sur nongwei lane shad ha ki sur jong ki. Pynban lada tem ia ka ksing ne duitara Khasi ba iong ngaiñ ngaiñ sngewpohbriew bad sngew kumban pynrem mano re mano. Kane ka jingsngew ka don wat ha ki nongsngap ruh. I riewblei bad i khaiñ briew lada riam sut ne teh tai (neck tie) bad lada rwai jingrwai shoh mynsiem wat lada ngi tip ba kita ki dei sur ieit ri ne rwai trai ri (folk songs) jong ki nongwei na ri Phareng ne ri Dkhar. Hynrei ban tawah da ka ryndia, spong ka khor khasi ne shu boh dhara muka bad sa ka rwai shem mynsiem artat da ki sur khasi nylla ki nongpeit kin ong 'utei te u la dei u mynkñia' uba dei ban ia rkhie beiñ bad sheptieng wat ki khynnah khyllung. Kane ka jingsngew ka la tehmraw ha ngi bad shisyndon ngi dei ban weng bad bthat ia kine ki kynjri. Hato ym dei u Blei uba ai ia ka sap ka phong ha ka Jaidbynriew jong ngi ? Hato da kaba niewbeiñ ia kata ka sap kam dei ka jingñiew beiñ ia uta u nongai uba long U Blei hi ? I Babu Soso Tham bam kwai ha Dwar U Blei i ong ka ktien 'civilized' ka mut ba la tip briew. Ka jingtipbriew ka wan ha ka jaidbynriew namar kata ka jaidbynriew ka la ioh ia ka jingshai (civilization). Ngi iakren shaphang ka Indus Valley Civilization, ka civilization jong ka Nile Valley ha Egypt bad kiwei kiwei. Hato ngi ki khasi ngim la leit shaw ia ka Sngi kaba long ka Jingshai na krem lamet latang ? Haba kumta ei ba nud ban ong ba ngim pat shai. Ka jingshai ngi la ioh na u Blei Kynrad hi tangba ha ka iabrai ia ka jong kiwei ngi thap tap noh ia ka la jong ha u shang. Mynta ka dei ka por ba ngin khie biang bad ngin nym klet ia u Myllung Soso Tham haba u rwai :

'Jingshai ngi wad sawdong pyrthei,
'Jingshai ka Ri ngim kheiñ ei ei.

Ki Ain ki Dustur Ioh bad Hiar Pateng U Khasi

—Maurice G.Lyngdoh.

Na ki jingiathuhkhana pateng, ki Khasi naduh mynnyngkong ka sngi ki don tang kawei ka rukom ioh pateng. Hynrei katba nangiaid ki snem kane ka rukom ka la kylla pher ha la ki kyntoit-kyntoit bad ha la ki thaiñ ki thaiñ jong ka Ri. Ka jingiapher ka paw shynna eh hapdeng ki War, ki Pnar, ki Lyngngam, bad ki Bhoi-Mikir.

Ha kaba mynnyngkong u Khasi u shong u sah ha kawei ka jaka. Katba nangmih ki por, la don ka jingiakrih jaka nawei shawei. Ka daw kaba nyngkong ka long ka jingkhapngiah jaka namar ka jingmanroi jong ki. Kaba ar pat ka long ka jingbymseisoh shuh ka jaka. Kaba lai pat ka long ka jingleit buhai shnong sha kiwei ki jaka namar ka jingjop thma jong ki. Kaba saw pat ka long ka jingleit khaii-pateng na kawei ka jaka sha kawei pat. Bad kumta ter-ter.

Haba la ia krih bad ia shong la ki jaka bapher-bapher, ka rukom pyrkhat-pyrdaiñ, ka bor sngewthuh-shemphang, ka rukom imlang-sahlang, ka jinglong ha ka ioh ka kot, bad ka jingiakynduh-iashem bad kiwei ki jaidbynriew ha ka khaii ka pateng, ki lapynlong bad wallam ia ki rukom ioh bad hiar pateng bapher ha la ki jaka shong bapher ha ka Ri.

"Ka Spah" hapdeng u Khasi ka kynthup ia ka tyngka ka sbai, ka jingdeng-jingkup, ka ïing ka sem, ka bri ka khyndew, ka 'langkhynna ka 'sikhynna bad ka snap ka skor baroh. Lada kane baroh ka long kaba wanhiar pateng-la-pateng naduh ka kiaw nyngkong jong ka jaid lane naduh ka kmie nongkong jong ka kpoh, ki khot ia ka "Ka nongtymmen". Bad, lada ka long ka kamai shimet jong u briew ne ka briew katba dang shong samla, ki khot "Ka nongkhynraw". Ia kane ka Nongkhynraw pat kaba u briew ne ka briew ki kamai haba ki dang shong ha ïing kmie ne ïing kur ki khot "Ka kamai Ïing Kur" Ka Kamai baroh kaba u briew ne ka briew ki kamai ynda ki la mih ing bad lashong lasah bad la ki khun ki kti ki khot "Ka Kamai Ïing Khun". Ka Nongkhynraw pat haba ka la iakhleh bad ka Nongtymmen ka kylla long ka Nongtymmen. Ka Nongkhynraw pat ka bym pat ia khleh bad ka Nongtymmen ka kylla long ka Nongtymmen ha ka pateng kaba-ar jong ka Kpoh.

Ka khynthei, hapdeng ki khasi, ka long ka kmie jong ka kur na ka jaid. Ki khun ki ksiew jong ka baroh, shynrang bad kynthei, ki long shi kur. Dei ka khun khatduh kaba bat ia ka niam bad pyndep ia ki lehniam ha la ïing. Ka ïing jong ka kalong ka ïing-seng jong ka jaid ne ka kpoh. Ka khun khatduh ka long ka nongriiing ri-sem, ka Nongkynthup ia ki hynmen ki para baroh kiba dang shong ha ïing bad ia ki kur ki para baroh kiba shem jynjar shem lanot. Ha ka iap ka im dei ma ka kaba long ka nongkitkhia bad pynkhuid ia ka lut ka sep bad ka kynshew kyntiap ia u synñiang u bynhei baroh ha ka kano kano ka kam niam jong ka jaid ne ka kpoh. Dei ne kine ki jingkitkhia kiba ka dei ban kit ba u Longshuwa Manshuwa u labuh rukom ba ka khun khatduh ka dei ban long ka nongioh pateng ia ka Nongtymmen nongsan baroh.

U Shynrang baroh ka ïing-khun u long tang "u khun ki briew" bad tang "u shongkha". Ha ïing-kur u long tang u kñi u para, u hynmen, u khun u ksiew bad u long u kur uba donbok ban ia korbar ia ka kam-ïing kam-sem baroh. U kñi u long uba donbor shibun ha la ka jaid. U long u khlieh ka jaid ne ka kpoh la jong. U kpa pat u long u khlieh jong ka ïing la jong. Dei u kpa uba shong basah bad la ki khun ki kti bad uba bsa ba btiah ia ki ; dei u kpa uba shah sngi shah khriat, uba shah lyer shah slap bad uba kamai kajih na ka bynta la ki khun. Dei ma u lait na u kñi uba rangbah eh, ha la ïing-khun. Dei u kpa uba lum ba lang bad uba tei ia ka spah ka phew ha la ïing-khun.

Hapdeng ki Khasi Nongphlang kiba shong ha ki Hima Lum Khasi. Ka jingri jingsumar ia ka Nongtymmen Nongsan ka long ka khun-khatduh-pa-ka khun-khatduh jong ka jaid ne ka kpoh pateng-la-pateng. Ka khun khatduh kam ioh bynta ei ei na ka bynta ialade shimet hynrei ka long ka nongri nongsumar bad ka nongpyniaid ia ka spah ka phew jong ka jaid ne ka kpoh. Namarkata, ka khun khatduh kam lah ban die ne ai sngewbha ia kano kano ka nongtymmen khlem da ia kohnguh lem ki kñi, ki hynmen kynthei ne ki kur kynthei baroh. Lada ka khun khatduh ka iap khynraw ne iap khlem khun, ka Nongtymmen ka hiar pateng noh sha ka hynmen khatduh jong kane sha ka khun khatduh jong ka hynmen khatduh jong ka, bad kumta ter-ter. Lada ka khun khatduh ka leh ia kano kano ka "sang", kum ka shongsang ne kano kano ka jingleh kaba kam bit shuh ban pyndep ia ki niam ki rukom ka ïing-seng, kam lah shuh ban long ka nongioh pateng, bad ka Nongtymmen ka hiar pateng noh shawei ter ter. Laba ka khun khatduh ka dang rit eh kawei na ki kmie-san ne

ki hynmen kynthei jong ka ki ri ia ka bad ka nongpyniaid ia ki kamka khatduh baroh ryngkat bad ka buit ka bor u kni, u hynmen, u para lane u khun ksiew, haduh ba ka khun khatduh kan da san bad tip briew ban shimti ia ka kam. Ki kni ki long tang ki nongsynshar nongpyniaid bad napdeng jong ki dei ban don uwei u kni rangbah u ban pyniaid da kaba iasngewthuh lang shikur. Ia ka nongtymmen lah ban iasam tangba dei ban da ia mynjur lang shikur. Dei tang ki kur kynthei kiba donhok na ka bhah jong ka Nongtymmen Ki shynrang kim ioh bynta ei ei. Ki kur kynthei kiba bat ia ka Nongtymmen kaba ym pat iasam ki don ka jingkitkhlieh ban ri ban sumar ban bsa ban btiah ia ki kur shynrang kiba hap ha ka lanot ka shipa. Ki khasi ki ngeit ba ka long ka bym dei ban die-duh ia ka Nongtymmen kaba ki kmie ki kpa tymmen ki lasei bor da ka kamai hok jong ki ban tei ia kata ka Nongtymmen khlem iatip bad iamynjur lang shikur shijait.

Ka Nongkhynraw pat ka long ka kamai shimet jong u shynrang ne ka kynthei kiba dang shong samla ha la ling kmie ling-kur. Ki nongkamai katba ki dangim ki lah ban ai ei ei sngewbha ia ka Nongkhynraw hano hano katba ki mon. Ki lah ruh, ha ka por ba kin sa iap, ban ais ngewbha ha ki kino kino da ka Jingbthah Ktien. Kane ka long ka rukom kaba ju don pateng-lapateng hapdeng ki Khasi namar u Khasi u dang bat bha ia ka ktien bad ka hok bad kiba dangim kim ju pep ban pyndep pynbiang ia ka juban ne 'Ka ktien u nongiap' kaba labthah da u ne ka nongiap. Ha ka por ba ym pat don jingthoh bad ba ka pyrthei ka dangbat hok ia ka ktien ba kren, ka jingkren ki nongiap ka teh shibun. Kawei pat ka long ba lada ka kamai samla ba u ioh ka long na ka kam kaba u trei ryngkat bad la ki kmie ki kpa, kata ka kamai kam long ka jong u shimet hynrei jong ka ling hi. Ka nongkhynraw barobor ka leit sha ka kmie jong ka ling. Lada jia ba iap noh ka kmie, lah ban pyniabynta ia ka Nongkhynraw da lingiamynjur lang shipara. Hynrei lada ym don jingsam ia kata ka spah Nongkynraw, ka khun khatduh ka bteng ban ri ban sumar ia kata ka spah hadien ka jingiap ka kmie.

Ka Kamai-lingkhun-ling-tnga :— Pat ka long ka kamai kajih kaba u briew u ioh hadien ka jingshongkha shongman jong u. Ia kum kane ka kamai u nongkamai um don hok ban leh mon ia ka khlem iatip lang bad la ka tnga. Lada jia baiap u nongkamai uba don la ki khun ki kei, ka kamai jong u ioh ka tnga bad hiar pateng sha ki khun kynthei. Kano kano ka khun kynthei pat kam lah ban lehmon ia kane ka kamai khlem iatip iamynjur lang baroh shipara kynthei bad shynrang. Lada u nongkamai um don khun ha ka por ba u iap, ia ka kamai jong u ioh ka tnga bad ki kur marshiteng.

Hapdeng ki War ka jingpyniaid ia ka Nongtymmen ka pher khyndiat. Ia ka Nongtymmen-bym-pat-iasam, u nongri nongsumar jong ka um lah ban die ne aiwai ne buh bynda. Ia ka Nongtymmen kaba la iasam, uno uno ne kano kano kiba ioh la ka bhah ki lah ban leh mon katba ki sngewbit tang ia ka bynta ba la aibhah. Lada jia ba u ne ka nongiohpateng ia ka nongtymmen bym pat iasam u iap, kata ka nongtymmen ka hiar pateng sha ki khun kynthei bad ki khun shynrang bad kumta ter ter sha ki khun ki ksiew baroh. Lada jia ba u nongioh pateng u iap khlem khun, ka tnga jong u kam donhok ia kata ka nongtymmen bad ka phai noh sha ki kur u nongiap.

Shaphang ka Nongkhynraw ki khun baroh shynrang bad kynthei ki iaioh bynta mar-ryngkat. Ka kamai Nongkhynraw ka hiar pateng sha ki kmie ki kpa bad haba kim don shuh maki ki ia ioh bynta ki para shynrang bad kynthei baroh. Lada ym don para trai ki ioh ki kur ba iajan na ka liang ka kmie ne u kpa.

Ia ka kamai ling-khun ling tnga dei ban da iatip lang shitnga. Lada jia ba u nongkamai um don khun ha ka por ba u iap, ka kamai jong u ioh ka tnga bad ki kur marshiteng Lada jia ba u iap haba u ladon khun, ia ka kamai jong u dei ban sam mar-ryngkat hapdeng ki khun shynrang bad khun kynthei. Katba ka kmie ka dang im ka bat bad pyniaid ia kata ka kamai jong u tnga tangba kam lah ban lehmon khlem iamynjur lang ki khun shynrang bad kynthei.

Hapdeng ki Pnar, ka rukom ioh pateng ia ka Nongtymmen ka long kumjuh hi kum hapdeng ki Nongphlang. Ka jingpyniaid ia ka nongkhynraw ruh ka iasyriem ia ki Nongphlang bad tang khyndiat eh ka don jingiapher hangne hangtai. Lada ki kmie ki kpa ki pynbiang baiseng baidang ia ki khun samla shynrang ne kynthei jong ka ling kata ka kamai khynraw jong ki ju dei ka jong ka Kmie ne ka khun khatduh jong ka ling ne jong ki kur. Kim donhok ban dawa ne lehmon ia kata ka kamai. Ka kamai lingkhun ling-tnga pat ka pher bak-ly-bak na ki Nongphlang. U kpa u kamai ym na ka bynta ka tnga bad ki khun hynrei na ka bynta ki kur. Lada u shynrang u leit shong ryngkat bad la ka tnga bad ki khun, ka tnga bad ki khun jong u, ynda u iap, ki lah ban ioh ia ka

kamai jong u baroh lane marshitong bad ki kur jong u. Ki kur ki lah ban dawa ia ka kamai u khun ne u kur na ïing ka tnga ne ki khun jong u bad ki khot ia kane ka "Beh-Khih".

Hapdeng ki Lyngngam, ka Nongtymmen bad ka Nongkhynraw kaba bun ka hiar-pateng sha ka khun khatduh bad kiwei kiwei ki khun kynthei ki iaioh bynta tang mar khyndiat-khyndiat ki khun shynrang kim don bynta ei ei ruh em.

Hapdeng ki Bhoi-Mikir, ka Nongtymmen bad ka Nongkhynraw baroh ka hiar pateng sha ki khun shynrang kiba iasam iaka spah ka phew baroh mar katjuh katjuh hapdeng jong ki ki khun kynthei kim don bynta ei ei bad ka tnga ruh kumjuh. Haba iap ka kynthei, ka spah ka phew baroh ka leit sha u tnga ; bad, ynda iap u shynrang, ka hiar sha ki khun shynrang jong u. Lada u shynrang um don khun shynrang, ka spah ka phew baroh ka hiar pateng sha u kur shynrang uba jan eh bad kumta ter ter pateng-la-pateng.

Khatduh iawai, haba don kiba iapduh khlem kur khlem jaid khlem tnga khlem khun ha kane kano ka hima, ki Syiem long syiem jong kata ka hima ki pynthang pynring ia kita kiba iap bad ki pynbuh mawshyieng kat kum ka rukom ba ju don. Ia ka kamai ki nongiap baroh ioh ki Syiem. Lada kita kiba iap ki don ki khun-kha, kita ki khun-kha ki thang ki ring ia ki bad ki shim ia ka kamai jong ki baroh. Tangba ia ki shyieng jong ki nongiap ki leit ai sha ki Syiem namar ym ju don rukom hapdeng ki Khasi ba ki khun-kha ki lah ban ri ia ki shyieng ki kpa, lait tang hapdeng ki War. Ki Syiem ki shim ia ki shyieng bad ki pynbuh maw shyieng. Ki jingai baroh kiba ki khun-kha ki dei ban ai katkum ka rukom ki shim ki Syiem.

Katto katne Shaphang ka Ktien bad ki Ktien Khun (Dialects)

—E. Weston Dkhar.

Ki riewstad kiba laduriap bad wad jingtip thikna bha shaphang ki ktien bapher bapher jong ka pyrthei, ki jwat ban pynkut nia bad ai ka jubab kaba shai bad ba pynhun ba mynno ka ktien ka sdang bad ha kano ka rukom ka sdang. Ban pynïeng ïa la ka nongrïm ki sei artylli ki Theory. Ki ong ba ka ktien ka sdang mih pyrthei nyngkong da kaba u briew u pyrthuh mawsawa, na ki jingsawa kiba u ïohsngew ha ka mariang ne na ki jingsawa kiba u briew hi u pynmih haba u trei u kam bad u ïaid u leng. Ban pynskhem ïa kane ka nongrim u pyni da kine ki nuksa kumno u briew uba nyngkong u pyrthuh ïa ki jingsawa kiba u ïoh-sngew ha ka mariang kiba u u pynwan ïa ki ha ki ktien bad ba kita ki ktien ki sah haduh mynta ha ka litereshor. Mynta, to ngin bishar bniah ïa kine ki ktien harum — "tdiat", "iat-iat", "wung", "taïñ", „bum", "hum", "plum", "wia", "wiaw", "tdok-tdok", "jraiñ" bad bun kiwei pat kiba kum kita kiba la bsuh ha ka ktien jongngi. Kine ki long ki kyntien pynbud maw-sawa na kaei kaba u briew u ïohsngew ha ka mariang ne na ki jingsawa kiba mih na ki jingtrei jingkam jong u. Ka Theory kaba ar ka long ba ka ktien ka mih na ka jingpyrthuh pynmih jingsawa jong ka shyntur haba u briew u pynkhih ïa u thylliej, ki bniat, ka rymmiang shyntur, ki kti ki kjat, bad ki shympriah kti jong u ha kaba u pyrshang ban batai ïa kaei kaba ka jingmut jingpyrkhat jong u ka kwah ban batai ba kiwei pat kin sngewthuh ïa u. Shim nuksa ïa kum kine ki ktien — "shler", "pding", "her-her", "der-der", "ther-ther", "mer-mer", bad kiwei kiba u briew u da don-kam ban batai ïa ki ryngkat da kaba u pyn-khih de ïa ki kti ki kjat, u thylliej, ki bniat bad ka rymmiang shyntur. Bishar pat ïa kine ki kyntien harum - "tdam", "tham", "jram", "ham", "kram" bad "thlam", bad bun kiwei pat ki kyntien kiba la long ka bynta jong ka ktien jongngi kiba la mih na ka tei ka thlong ka thymmei kaba ar.

La pynskhem ba dei na kitei ki thlong ki thymmei ba suki suki ki mih jin 1500 tylli ki ktien kiba pher bapher ha ka pyrthei ba la kren da ki briew kiba pher bapher satlak ka pyrthei. Hynrei kawei ka jingshisha ka long ba ha kaba mynnyngkong ka don tang kawei ka ktien bad tang kawei ka thymmei. To ngin ïa bishar ïa kine ki ktien harum kum ka nuksa. Ka ktien "Pa" ne "Kpa" ha ka ktien khasi; ha ka ktien phareng ki ong "father", ha ka ktien Greek ki ong "Peter"; ha ka ktien Latin "Pater"; ha ka ktien Sanskrit "Pita"; ha ka ktien Bangla "Barba" ne "Pita"; bad kumta ter-ter. Ka ktien "Ma" ha ka Hindi, ki

ong "Mata" ha ka Sanskrit; "Maatar" ha ka greek; "mutter" ha ka ktien German; "Mat" ha ka ktien Russia; "mother" ha ka ktien Phareng bad "Mei" ha ka ktien Khasi. Kane ka pynshisha ba baroh ki briew ha ka pyrthei ki wan na ka juh ka thymmei bad ki kren ia ka juh ka ktien ha kaba mynnyngkong. Suki pa suki katba ki nangroi, ki nangsaphriang nangsaphret; bad ha kane ka jingsaphriang saphret jong ki kylleng ym tang ba ka ktien ka kylla, hynrei wat ka dur ka dar ka rynieng ka ryniot, ka maiñ ka maia ki kylla bad ki pyniapher iwei na iwei pat katba nongiaid ki por: namar ki jingkylla kiba bun kiba don ha ka sla mariang, kum ka jingshit jingkhriat, u slap ka lyer, ka jinglong ka jaka, ki lum ki wah, ka bam ka dih bad kiwei.

Haba phai sha ka ktien Khasi, ym pat don riewstad uba lah ban batai kumno bad mynno ka ktien khasi ka sdang. Hato ka long kaba shisha ba ngi ruh ngi hiar pateng na kajuh ka thymmei bad kiwei pat ki jaitbynriew ka pyrthei? U Khasi, kumba u long haduh mynta um pat lah ban pdiang ia kane ka jingshisha ; hynrei u pynksan da ki mawkynroh ka saiñdur pyrkhat ba ngi ngi long ka jait bynriew kaba kyrpang kaba don la ka ktien kaba kyrpang. Ban pynieng ia kane ka nongrim u iathuh kumne ha ki khanatang jong u. Hadien ba U Blei Trai kynrad u la lah thaw ia ka pyrthei ryngkat bad kiei kiei baroh kiba don ha ka ; khatduh eh u la kut jingmut ban thaw - ia u briew, ha ka dur jong u hi. Kumta, u la thaw shijur ki dew byrtha briew, kata kynthei bad shynrang bad thang ia ki hapoh pajwa. Hynrei namar ba U bun kam, u la kum klet ia ki hapoh ding bad ki la sdang ingkhong; bad na kine mih u Thawlang bad ka Iewbei Negro. La ong U Blei u la sngewsih bad u la buh biang sa shi-jur ki dew-byrtha briew hapoh ka ding. Ha kane ka kynti pat, namar ba U tieng ioh ba ki ingkhong kumba mynshuwa, u la sei noh kham kloi na ding katba kim pat ih bad ba ka dew-byrtha ka dang lieh blait blait. Na kine mih pynban da u Thawlang bad ka Iawbei phareng. U Blei Trai kynrad um shym hun satia ia kane; bad kumta u la buh biang sa shi-jur ki dew-byrtha hapoh pajwa. Ha kane ka kynti ruh U Blei u la sei noh ia ki na ding katba kim pat da ih bha bad na ki mih u Thawlang bad ka Iawbei China kiba lieh stem kmur kmur. Kane ruh kam pynhun satia ia U Blei Trai kynrad ba kumta u la buh biang sa shi-jur ki dew-byrtha briew hapoh ka pajwa. Ha kane ka khep pat kine ki shi-jur ki kham ingkhong khyndiat bad ki kham iong bad na ki mih pat U Thawlang bad ka Iawbei Dkhar. U Blei Trai Kynrad u la sngewsih eh ia kane ba um shym ioh satia ki shi-jur kiba kat ka jingmang jong U. Ha kane ka kynti, da kaba phikir bha u la buh sa shi-jur ki dew-byrtha briew hapoh ka pajwa; bad la ong ba ha kane ka kynti U Blei u la ioh ki shi-jur kiba la ih bha kiba long thik katkum ka jingmang jong U, kiba saw-bthuh lam byrtem, kiba biang ka rynieng ryniot thik katkum ka jingkwah jong U. Da ka jingkmen u la thaw sa Khatsan jur bad pynlong khathynriew jur. La ong ba ia kine U Blei Trai kynrad u la ieit kyrpang. Katba ia kitei kiwei pat ki bynriew kiba u la thaw mynshuwa u la pynsaphriang kylleng ka pyrthei ban buhai bad pyndap ia ka: katba ia ki khathynriew jur pat u buh kyrpang ia ki ha bneng ryngkat bad U ha ka jingsuk bad jingkmen. La ong ba ngi ki hynñiew Trep hynñiew Skum ngi dei kata ka bynta jong kita ki khathynriew Trep khathynriew Skum ha bneng kiba la wan hiar sha kane ka pyrthei lyngba ka jingkieng ksiar nalor u Sohpetbneng Te, namar ba ia ka jingkieng ksiar la pom noh thoi da u nongshun iong u khathynriew Trep khathynriew Skum ki Hynñiew Trep Hynñiew Skum ki la hap ban sah ha kine ki lum lyngkhoit; ban pynlong ia ki ki kper-soh kper-syntiew.

Kumta, naduh dang kynthong ka pyrthei bad naduh danglied ka bneng u khun Khasi Khara u la don la ka ktien kaba ki iasngewthuh lang salonsar naduh na bneng haduh ha khyndew. Kum ka jaitbynriew ngi long kawei bad ngi kren ka juh ka ktien naduh mynnyngkong. Hynrei ym don ba tip pat kaei ka ktien kaba nyngkong kaba u Khasi u kren. Ki kyntien ki long kum ki sla ha u dieng, te, lada katto katne na ki ki hap noh, kiwei pat ki sla ki mih bujli ha ka jaka jongki. Hynrei ngi da ngeit skhem, ba kata ka ktien kaba u 7 Trep 7 Skum u kren ha kaba nyngkong ka don ka im hi hapdeng jong ngi u khun-Khasi Khara.

Ki riewstad jong ka juk mynta, kiba la pynleit jingmut bad bishar bniah ia ki ktien ki ong ba ka ktien Khasi ka don ka jingiadei kaba jan bad ka ktien Amwi bad ka ktien jong ki Kmer ka Combodia. Hynrei haduh mynta pat ngim ioh ki sakhi satar kiba biang bad kiba pynhun ban pynshisha pat la ngi ngi wan na Combodia sha kine ki lum Khasi, ne nangne ki khun ki ksiew u 7 Trep ki leit buhai sha ki thaiñ Combodia. "Ka ktien", ong ki riewstad," ka long kaei kaei kaba kyntang ka sei la ka long rynieng na ka jingim hi - na ki jingkordit bad ki jingkmen, na ki jingkwah jong ka bad na ki jingiwait. Kawei pa kawei ka ktien ka

long ka ling bakyntang ha kaba ïa ka mynsiem jong kito kiba kren ïa ka la pynkyntang."

Nalor kine putet, kine ki jingwad bad ki khanatang, la ki ïeng ha kano kano ka kyrdan; ki kren ïa ka juh ka jingshisha ba ngi ki khun Khasi Khara ngi dei ka juh ka jaitbynriew bad ngi mih na ka juh ka thymmei; kaba mut·hi ngi kren ïa ka juh ka ktien. Ka long kaba·bakla shibun ban ong ba u Khyriem U Pnar, U Bhoi U War um dei u pait Khasi baïar. La ngi don shibun ki ktien khun, hynrei ngi long kawei ka jaitbynriew: la ngi don shibun ki hima bad ki ilaka, ka juh ka ri: ka ri Khasi shi snieh ha ka pyrthei. Lada don kiba pyrkhat da kumwei pat; kum ïa kata ka jait jingpyrkhat la pdem ïa ka da ki nongwei ban pynpait pynpra ïa ka jaitbynriew: bad da ki riewsniñ hima kiba thap tang ïa la ka myntoi; kam pher la ka jot ka ri bad ka jaitbynriew.

Te, katba u pait Khasi Khara u la nangbun, la nang ïa saphret kylleng kine ki lum Khasi ban pynlong ka ri pyngngad ki Laiphew Syiem bad khatar Doloi. La pher ka synshar ka khadar, la pher ki dustur ki riti, la pher ki it ki hima; ngi long ka juh ka jaitbynriew. Naduh Rondi haduh Kupli, naduh Lum Meikha haduh Rupa tylli, ngi kren ka juh ka ktien. La teng teng ka paw byrngut byrnget hangne hangtai i kumba ngi kren ki ktien kiba pher bapher hynrei ynda la bishar bniah la pynsabut ba baroh kine ki ktien ki mih ki sei na ka juh ka thymmei. Ka jingmih jong ki ktien-khun kaba pynïapher na kawei ka shnong bad kawei pat, kawei ka hima bad kawei pat, ka long tang namar ka jingïapher ha ka trei ka ktah, ka rukom synshar khadar, ka jinglong jong ki jaka bad ka mariang sawdong jong ki, ka suiñbneng bad ka rukom thung rukom tep bad ka rukom pyrkhat pyrdaiñ bad ka kheiñ kur kheiñ jait ki mih ki bthei katkum ki jinglong ki jaka. Hynrei kine ki ktien khun baroh ki mih phniang mih symbai na ka juh ka thymmei - ka Ktien Khasi. Dei namar kata ka daw ba ym shym la don satia ka jingïasngew pher hapdeng jong ki namar ki dang ïasngewthuh ïa kajuh ka ktien bad ki dang ïabud ryngkhit ïa ki juh ki dustur ki rukom. Baroh ki dang ïa sngewthuh ia ka sur ka besli ka tangmuri bad ka ksing ka dhah; bad katba ki dang ïasngewthuh, ïa ka jaitbynriew yn dang teh-song mlon kawei.

Lada ngi phai sha ka history jong ka thoh ka tar kaba long ka briew-khmat jong ka jaitbynriew; imat ba ha ki spah snem kiba mynshuwa ka ktien Shella ka long ka ktien kaba paitbah ki briew ha ka ri Khasi ki sngewthuh: bad dei kane ka daw lehse ba ha ka spah snem kaba khatkhyndai ba ki nongwei bad ki Missionary Khristan ki shim ïa ka kum ka ktien thoh ktien tar kaba nyngkong ha kaba ia ki Gospel la pynkylla Khasi. Kawei ruh ngim dei ban klet ba ka ktien Shella ka la long ka ktien ·thoh ktien tar naduh ka khathynñiew spah snem. Ngim tip la kane ka long kawei na ki ktien kiba nyngkong ïa kiba la kren ha Ri Khasi: hynrei ka khana pateng ka iathuh shai ba ki Shella (Shala) ki wan na Jaiñtiapur ha ka khatarspah snem ne. Hadien ka jingkyllon jong kane ka nongbah ki Shella ki phet ïap sha Batau, nangta sha Shangpung, nangta sha Mawryngkneng, nangta sha Laitkor (mynba ki Nongkrem ki dang shong shnong ha Umlung ha ki ranab u lum Rapleng), nangta sha Pomshella, nangta sha Bynther, nangta sha Nonglwai, nangta sha Kyrdem Khla bad Sohrarim, nangta sha Mawmluh (Lum-khluit) bad khadduh ha Pynter (Laitkynsew)bad ki sa saphriang kylleng ka Shella Confederacy. Bad ynda la bishar bha ïa kane ka ktien la shem ba ha ka la khleh milai ïa kiba bun tylli ki ktien khun ki ba ki briew ki kren ha ki sawdong jong ka ri Khasi. Ka lah eh ban long kata ka daw balei ba la jied ïa ka ktien Shella kum ka ktien thoh ktien tar kaba nyngkong eh ha ri Khasi; ne ka lah ban long ka daw ba shuwa ka jingwan ki nongwei bad ki Missionary, dei tang ki Shella ha ri Khasi baroh kawei kiba la nang ban thoh ban tar bad kiba la don ka jingïadei ïajan kaba khah khah bad ki dkhar Bangla.

Hadien ba ki hima Khasi ki la hap hapoh ka British East India company; ïa ka Headquarter jong ka Sorkar Company la rah ha Saitsohpen (Sohra); bad ryngkat bad ka ka wan ka niam Khristan ha ka dur jong ka Welsh Calvinistic Presbyterian Mission. Ki Missionary ki la wan rah ïa ki skul bad jingpule bad ki la thoh ha ka Roman Script ne dak Roman ha ka ktien Sohra - Mawmluh - Mawsmai, ha ka jaka ka ktien Shella ha ki dak Bangla. Lehse, ki shem ba kane ka ktien jong kine ki lai-shnong ka long kham jlieh kham jem bad ba bun na ki briew ha kata ka por ki sngewthuh ïa ka; ne ki thoh ha kane ka ktien namar ban pyndonkam ïa kita ki kot ha ki skul kiba don tang ha kine ki shnong. Ka jingpyndonkam ia kane ka ktien ruh ka lah ban long namar ba ka Sohra ka long ka Headquarter jong ka synshar bishar ka Sorkar Company bad jong ka Mission ruh. Lehse dei namar kata ka daw ba ka ktien Sohra ka sa saphriang ha baroh sawdong ka ri ryngkat bad ka thoh ka pule Khristan (Christian Education), bad ka kylla long ka literechor u Khasi. Hynrei kawei kaba ngi dei ban kynmaw ba ka hima Sohra ka mih na u Basan Swer; bad u

Basan Swer ha kaba mynnyngkong u long ka bynta jong ka hima Nongkseh (Hima Shillong). Bada ka long kumta kane ka ktien ruh ka la khleh milai bad kiba bun kiwei pat ki ktien khun. Kawei ruh kaba ngim lah ban klet ba ka history ka iathuh ba ia ka shnong Mawmluh la pynlong bad buhai da ki Khatsawphra kiba wan bylla kit nar ha Synrangjyrteh sha kad Bholajonj bad Pynthorkhmah-Ranikudam ; ba kine ki kren ia ka ktien Nongkhlaw ; bad ki Nongkhlaw pat ki dei ki pait u Sajar Nangli kiba wan na Jaiñtia ban seng hima ha ki lum Khasi. Ka ktien Sohra-Mawmluh-Mawsmai katkum ka jingwad bniah ka don tang kumba 10,000 kyntien duna. Mynta pat ngi thoh ngi tar ha ka ktien Khasi, ia kaba la bynshet bad sengnongrim ha ka ktien Sohra-Mawmluh-Mawsmai bad ia kaba la pynriewspah jin haduh 1,25000 tylli ki kyntien ia kiba la pyndon-kam mynta ha ka thoh ka tar Khasi.

Ka Riam ka Beit bad Jingdeng-Jingkieng U Khasi-Pnar

— H.S.Nongbri. M.A.

Ka riam ka beit, ka kup ka sem jong kano kano ka jaidbynriew, ka long ma ka, ka nongda-nongri ia ka 'raiñ-ka rem jong ka jinglong briew. Khlem ma ka, ka jaidbynriew ka sah bad noh ha ka jinglong dum ba ia ryngkat kyrdan bad ka jinglong riewkhlaw ne jinglong mrad hi. Dei ka riam ka beit, ka kup ka sem kaba kyntiew ia ka burom jong ka jaid bynriew. Dei lyngba jong ka ba kiwei pat ki thew ia ka jinglong 'riewshai, jinglong don-akor bad ia ka burom jong ka jaidbynriew. Dei lyngba jong ka ba lah ban ithuh bad sngewthuh ia ka pyrkhat pyrdaiñ jong ka jaidbynriew. Ka pynphuh pynphieng ia ka dur ka dar bad khamtam ia ka maiñ jong u ne ka briew. Ka long ruh ka tarajur ba thew ba woh ia ka ioh-ka kot jong ki briew. Da kaba peit thuh bad bishar ia ka riam ka beit, ka deng ka kieng, lah ban ithuh uno u rit uno u khraw, uno u khun binongkhun bishon, uno u kup shiliang-u sem shiliang. Ki jingdeng jingkieng pat ki long ki rong ki rup ba pynitynnat, ba pynwan dur bad pyni-lup ia ka dur ka jong u ne ka briew. Ki long ki sakhi ba kdew ia ka jingstad pyrkhat ha ka trei ka ktah bad ia ka jingtbit jingpnah ba sani bha ha kaba pynwandur ia kita ki jingpyrkhat ha ki jingdeng jingkieng.

Naduh hyndai-hynthai, u Khun Khasi Pnar u la don ka riam ka beit bad ki jingdeng jingkieng ba i phuh-i phieng bad i don burom. Ka riam ka beit hi ka long kaba i-don burom, i-donakor, khamtam ka jong ki kynthei ka long ka ba ri ba da ia ka burom ka bormet jong ki bad ia ka jong ka jaidbynriew hi. Ka long ma ka, ka nuksa ba paw shai tyngkreiñ bad ba pynkyrpang ia ka jaidbynriew Khasi Pnar na kiwei pat ki jaidbynriew ha ka pyrthei. La ka riam ka beit jong ki kyntoit bapher-bapher ka don ka jingiapher malu mala, namar la pynlong kumta kat kum ka jinglong ka mariang bad jinglong ka suiñ bneng ha ka shit-ka khriat ; hynrei ka riti ba la seng u longshuwa ka dei hi ka juh ; kumba la pynshisha u myllung.

"La pher u dkhot, kawei ka niam
Ka shad-ka kmen, Shirong ka riam."

<u>Ka Riam ka beit ki Shynrang</u> :—

Ha ki por hyndai ki shynrang ki ju phong da ka jymphong (jingphong) kaba khlem ryndang (Colar) bad khlem kti. Na ka kjat kane ka jym phong ki don ki 'sai syrdoh ba la pynnoh khnang shadien bad shakhmat. Nangta ki shu slieng da ka jaiñ-slieng ba la pynskhem ha u 'saipan' ba skhem ha ka syngkai. Ki pynnoh ia kata ka jaiñ shadien bad sha khmat. Haba ki leit shanoshano, sha ki 'lat ne ki dorbar-dorsha, ban ym i khlem akor eh, ki ju pien da ka jaiñ kaba lyngkot haneng khohsiew kaba ki khot ka Shympiar. Wat haduh mynta hi, sha ki nongkyndong, dang don kiba pyndonkam ia ka, khamtam haba trei ba ktah ha ki lyngkha ne ha khlaw ha btap. Ki ju pyndonkam ia ka jaiñkup kaba long ka ryndia tlem. Ia ka khlieh ki tap da ka tupia jaiñ ba pynnep na khlieh ba don ki jaiñ ban tap ia ki shkor. Ha ki por ba mynshuwa eh, ki shynrang ki ju iehnoh ia u shñiuh u ba jrong haduh ki tyrpeng. Hadien-hadien ki khi ia u bad buh u 'ñiuh-trong ne 'ñiuh-iaw-bei na shynrong khlieh ban neh ban eh la ka rngiew ka bshi. Naduh kine ki por kynja ia uno-uno uba ieh noh jrong ia u shñiuh ki khot ne sin ia u u Nongshoh-noh-tlang. Ki sngew sarong ruh ban iehnoh u 'ñiuh tmaiñ u bajrong. Kynja uba khlem tmaiñ, ki kheiñ poh bad ñiew beiñ ia u.

Hadien katba nangiaid ki por, la mih ki jingkylla ; ki iohnoh ia ka Jaiñ-Slieng bad ki pyndonkam ia ka Bohkhaila, ha ka jaka ka jymphong

ki pyndonkam ia ka Soptiler ; ha ka jaka ka tupia, ki pyndonkam da ka jaiñspong. Ha ki kam sngewbha bad leh kmen ki spong bad boh da ki jaiñ rem jaiñ kordor kum ka Kemkhap bad Jaiñ khor. Lah ban ong ba ia kine ki rukom riam la shu bud na ka riam ka beit jong ki 'riewthor ba ia mar jan. Ka jingkylla kaba kham jur, ka long hadien ka jingwan kiew ki Phareng bad ka jinghikai ki Sahep Missionary ha ki skul bad ki iingmane. Suki-suki, khamtam kito ki ba la ioh jingnang jingstad na ki Skul ne da ka jingiadei-iajan bad ki Phareng ki la iehnoh ia ka Bohkhaila bad pyndonkam ia ka patlun poh, patlun lyngkot bad patlun jrong (panteloon), banian, soptiler, putoi (Waist Coat) Sweater, Shnakud, (China Coat) bad Over Coat.

Ki pyndonkam ruh ia ki tupia (felt-hat) pel-hat bad 'Saiteh pdot (Neck-tie). Nangta ruh ki sop muja bad phong juti. Dang don hangne-hangtai kiba bohkhaila, spong bad kup ryndia, hynrei phong muja-juti bad ka Shnakud. Kine ki riam ki beit nongwei ki kylla ha ki rukom suh jong ki kat ka mon bad ba fashion jong ka juk.

Ki Jingdeng-Jingkieng :

Ha ka liang ka deng ka kieng, ki shynrang ki ju deng Sohshkor. Wat haduh mynta dang lah ban iohi ha ki 'riew-tymmen bad khamtam sha nongkyndong. Kine ki Sohshkor ki long da ka ksiar bad ka rukom shna ia ki ka pher na ka jong ki kynthei. Ki deng ruh ki sati ksiar ha ki kam khawai dawai ne haba ki leit shano-shano. Ha ka Shad ka Kmen ki deng u kynjri ksiar ne rupa bad ki ju deng u kpieng ksiar shi wat. Hadien ka jingwan ki Phareng, ki rangbah bariewspah ki ju pyndonkam ia ki budam ksiar, budam rupa ban pyndait ia ka soptilor. Ia kine ki budam la pyndait lang ha u Kynjri ksiar ne rupa. Ia ki kti Sopti ruh ki pyndait da ki budam ksiar ne rupa (Cuff-link). Kiba la kham long 'riewshai bad ba-don-ba em ki deng baje thep pla bad pyndait ia ka ha u Kynjri ba ki pynpur ha ka putoi. Katba nanglaid ki por kine ki jingdeng jingkieng ki la nangjah noh, mynta hi ym ju khamdon shuh kiba deng Sohshkor ne pyndonkam baje thep pla Ha ka jaka ka baje thep pla ki pyndonkam da ka baje Kti. Kaba dang sah mynta ka long sa tang ka Sati Ksiar ba dang kynrei ha Sor ne ha nongkyndong.

Ka Riam ka Beit ki Kynthei :

Ha ka liang ka riam ka beit ki kynthei, lah ban ong ba ka riam Khasi Pnar ka long kaba idonakor bad ba idonburom tam. Ka riam ki Kynthei, ka da, ka ri la ka burom ka ajot jong ka jaitbynriew. Ka pyni khia thew ha ka thid ka ieng, ka shong ka sah. Dei kane kaba kongsan eh bad kumta ki long kñi long kpa ki ju sneng ia ki khun ki pyrsa da kine ki ktien.

"To pynmlien ban nang na la ling nyngkong ;
Da kumno ban kup da kumno ban sem,
Da kumno ban da la ka raiñ ka rem ;
Da kumno ban phong da kumno ban spong,
Da kumno ban sad ne ban khyllong."

Ha ki por myashuwa ki Kynthei ki ju phong ka Sopti jynsur ka Sopti Kti bad ki piem ka jaiñpien Halor jong kine pat ki kyrshah shiliang da ka jaiñ kyrshah haba trei ba ktah ne haba shong ha iing ha sem. Ka jaiñkyrshah ba ki ju sngew tynnat ban pyndonkam ka long da ki jaiñ thoh riaw ne thoh rew. Sha ki thaiñ Jaintia, Shella bad Lyngngam ki ju pyndonkam da ki jaiñ thoh kyrwang. Haba ki leit shano-shano ne sha ki kam sngewbha sngewmiat ki ju pyndonkam da ki Jaiñsem Muga bad Dhara. Kine ki long kiba rem bad ba kordor, ki pyndonkam ia ka Tapmoh khlieh kaba long ka Ryndia Stem ; nalor ki kup ka jaiñkup da ka Ryndia Tlem. Ia ki kjat ki sop da ki sopjat da kaba shu kyllaiñ da ki Joiri. Yn da ki la riam bha katne, hynrei kam biang khlem da kieng ia ka iarong ha kaba ki thep ia u kwai u tympew, ban ia ithuh lok ithuh jor sharum shaneng. Nalor kine baroh ban i shongkun ki ju kup ka 'Nupni haba mih ban leit sha iew-sha hat ne sha ki lat ne kam sngewbha. Kim ju tip ka blouse, ne skirt ka frock ne sari Kine ki long ki riam nongwei. Ki kheiñ kor bad sumar bha ruh ia u shñiuh ba un long uba jrong.

Hadien ka jingwan ki Phareng ka riam ka beit ki Kynthei Khasi Pnar ka la kylla bak lybak. Ki pyndonkam ia ka blouse, ka Skirt, ne frock, bad kiwei-kiwei. Ki pyndonkam ia ki jaiñ Tapmoh khlieh merina, biola, phlaten bad kiwei kiwei. Ki jaiñkup ki pyndonkam da ki jaiñ sarot ba bun rong ia kiba ki pyniahap rong bad ki jaiñ tapmoh khlieh ; Ki jaiñsem ki pyndonkam da ki jaiñ nylon, satin, taffeta bad kiwei-kiwei. Nalor nangta ki phong muja, juti bad ha ka jaka ki 'Nupni ki pyndonkam da ki Shatri Jaiñ. Ha kine ki por kumba 10 ne 15 snem ba lalah ki la jehnoh syndon ia ki Tapmoh Khlieh bad shu sem tang ka jaiñsem bad tawah da ki jaiñ tawah (Shawl) ne mufler. Nangta ki phong da ki coat ne Sweater. Don ruh kiba iehnoh syndon ia ki jaiñsem bad shu phong tang da ki frock ne skirt bud blouse Ha kine ki san snem ba la lah don ruh ki ba phong da ki patlun. Don ruh kiba sari bad shuphong da ki blouse ba

ia suh ha kata ka rukom ba paw lut ka doh bad la ka nañ karem ruh ym da shuh. Nalor nangta ki lah rong ia ka khmat kakhmat bad khap ia u Shñiuh kum u Shynrang.

KI JINGDENG-JINGKIENG :

Ha kaliang jong ki jingdeng jingkieng, ki kynthei Khasi Pnar naduh byndai hynthai ki ju deng ki Khaila ksiar bad lynglyrneng. Ia ki khaila, wat la ki duk ki thngan katno katno ruh ki ialeh ban kynshew-kyndiap ban ioh ia ki. Haduh mynta mynne ki ju sam shkor ia ki khun kynthei haba ki dang rit bad pyndeng da ki Sohshkor rupa kat bym pat ioh da ka ksiar. Kiba don badap, haba ki leit shano-shano ha ki kam sngewbha bad ki 'lat, ki deng kpieng ksiar bad kynjri ksiar. Ki deng ruh ki sati bad khadu ksiar. Ki sati ba ju kham pyndonkam lang kynthei bad shynrang ki long ki Sati kyllaiñ, w t la ki don ki Sati ha kiwei pat ki dur. Kiba kham don-kham-em bad ba leh riewshai, ki pyndait u broshipin ksiar (brooch) haba ki suh tiwah ia ka tapmoh khlieh. Wat haduh mynta mynne ruh ki dang pyndonkam ia ki sati bad khadu ksiar. Ha kane ka juh mynta pat ym ju kham don shuh kiba deng khaila, deng kpieng ne lynglyrneng, lait sa tang ha ki por shad por kmen. La iohi ba ki deng da ki Sohshkor dkhar, kpieng bilor bad bun ki jingdeng nongwei. Kiba la kham leh 'riewshai ki deng baje kti bad kieng ki pla snieh (hand-bag).

Kumta, ka riam ka beit, ka kup ka sem bad jingdeng-jingkieng u Khun Khasi Pnar, ha kine ki snem ka la kylla na kaba ju don ju long naduh mynshuwa. Ka jingkylla ka la long namar ba iajan bad ba iakhleh bad kiwei pat ki jaitbynriew. Ka jingkylla ruh ka la long na ka jingkylla kajuk na ka jingnang thoh-nangpule jong ki khun ka ri, kaba la rung ruh shaduh nongkyndong. Ka jingdon jong ki Cinema ka la nangpynstet ia ka pyrthuh bad ka tynneng ia ka riam ki tynshop bad bula cinema. Dei namar kata ba ki Longshuwa jong ngi, kiba la iohi lypa ia ka ban sa jia, ki la maham had sneng da kine ki ktien :

"Kane ka phuhmut-phuhmat mangkarong,
Long ka kpait thaw jot la tynrai la jong."

Hynrei wat la bun ki jingkylla katne, dang don hi ka snap kaba dang pyneh rngiew ia ka jaidbynriew, khamtam ha ka riam ki kynthei. La riam 'riewshai katno katno, hynrei ki dang pyndonkam ia ka jaiñsem lane jaiñpien, la ka long da ka nylon ne dhara. Kaba dang lah ban iohi shai ia ka riam, ka kup, ka deng, ka sien ba iphuh-iphieng u khun Khasi Pnar ka long ha Lympung Shad. La shisha ka riam ka beit jong kano-kano ka jaitbynriew ka kylla kat kum kajuk, hynrei kata kam dei ban da ktah eh ia ngi kat ban klet noh, ban da, ban ri ia ka akor, ban sah ban neh ka burom ka jaitbynriew kumba la buh la seng u 'ñi u kong. Kumta la sngewdei han kyntu ba u shynrang um dei ban kyntu ba u shynrang um dei ban iehnoh shñiuh kum ka kynthei, bad ka Kynthei ruh ban khap Shñiuh kum ka u shynrang. Ki Kynthei ruh ym dei ban sem jaiñsem ha khohsiew. Kine ki long khyndiat kiba dei ban pyrkhat khnang ba ka akor kaba long ka burom bad kaba wanrah ia ka Nam ka Jaidbynriew bad ba ka Jaidbynriew hi kan ym jah lngaid noh ha ki umsaw ba phaloh jong ka por. La ka ksiar ka rupa ka pynphuh pynphieng ia ka dur ka dar, hynrei ka Akor ka burom keiñ ka long ka deng ka kieng ba kordor tam ha khmat u briew u Blei. Namar kata ki ktien u myllung kiba long kumne harum, ki pynrhem ia ka mynsiem ieit ri u Khun Khasi Pnar :

"Shi khrum ka bneng, u paid byllien,
Shi snieh Pyrthei-kawei ka ktien ;
Pyllun ka Ri-kajuh ka Niam,
Ban paw ka rong-shirong ka Riam ;
Hangno ha Pyrthei don Riti,
Ba kum ka jong ka Ri jongngi."

Ki Parom bad Ki Jingiathuh Pateng

— Donbok T.Laloo.

Ha kylleng ka ri u Hynñiew Trep, lada ngi minot ban wad, ngin shem ba bun bah ki jingiathuh pateng shaphang ka rukom im, ki jingmlien bad rukom pyrkhat pyrdaiñ jong ki longshuwa manshuwa jong ngi, ba la ju iathuh pateng la pateng lyngba ki puriskam purinam, ki iathuh-tang ne khana-tang bad ki parom. Baroh ngi sngewthuh bha ia ka jingmut jong ka ktien Puriskam bad Purinam, bad ngi lah ban ong ia ki kumne Pur-i-skam lane Puri-skam, Pur-i-nam lane puri-nam kaba mut ia ki jingiathuh khana kiba la shu mutdur lane ringdur lane saiñdur da ki nongiathuh bad ba kata ka khana ka la pur la par kylleng ka ri. Bunsien kum kine ki jait khana ngin lap ia kiei kiei ki bym sngewlah long ne ngeit. Kat kum ka bor pyrkhat ne sngewthuh jinglongbriew. Nalor kata ngin lap ruh ia kiei kiei kiba iadei bad ki blei ki dken ne ki puri ki ksuid, bad ki kam khyllah ne kam phylla ba kita ki nong iathuh ki la bsiap ne bynrap ha kita ki jait khana. Kumjuh ruh ngi sngewthuh bha shaphang ka jingmut jong ka ktien 'thuh-tang ne Khana-tang. 'Ha ka ktien Pnar khana ka mut iathuh ; namarkata, thuh-tang ne khana-tang ka mut kaba iathuh ia kano kano ka da don jutang lane kaba la iatang iapung ne kaba kyntang. Nalorkata, ka mut ruh kaba iathuh ne khana ia ki jingjia kiba la jia tang lane kino kino ki jingiathuh kiba shongnia bad ki bym dei ki Puriskam. Ka ktien Parom pat, ka mut kano kano ka jingiathuh khana lait noh, ia kano kano kaba kyntang ne iatang kaba ngi ong 'Ka Jutang' ha ka juh ka por ruh ngim sngewdei ban ong parom ia ka History, hynrei ka khana pateng. Kitei khyndiat ki jingbatai ki long tang ban shu ia sngewthuh kyllum ia ki kyntien kiba ngi ju pyndonkam na ka por sha ka por.

Ia ki Parom, ki Puriskam Purinam bad ki khana-tang la pynneh pynsah ha ka ri u Hynñiew Trep da kaba shu iathuh pateng la pateng, bad ki leh ia kane da kaba shu rwai ryngkat ka duitara sawdong ka lyngwiar dpei, lane da ka phawar ka laho laham, lane da kaba shu iathuh khana beit kumba ngi ju kham iohsngew kynrei. Kane ka jingiathuh khana pateng la pateng ka iai pur iai sawa na kawei ka shnong ha kawei pat sha kylleng sawdong ka ri, tad haduh ba la poi ka juk thoh juk pule. Dei lyngba ki Parom, ki Puriskam Purinam bad khana-tang ba ngi lah ban sngewthuh khambha shaphang ka rukom pyrkhat ka niam ka riti dustur, ka rep ka riang, ka put ka tem, ka imlang sahlang bad kiei kiei kiba iadei bad ki longshuwa manshuwa jong ngi. Ban shu ia pur khyndiat, hato ym dei lyngba ka khanatang shaphang u Hynñiew Trep Hynñiew skum, ka Krem Lamet Latang, U Rang 'iarkhad, u Synriang bad kiwei, ba la pynpaw shai tyngkreiñ ia ka rukom pyrkhat, ka niam ka rukom, ka riti ka dustur jong ki khun u Hynñiew Trep ? Hato ym dei ka Parom jong ka Dienglei ba ngi ioh jingtip shaphang jong ka rep ka riang ? Hato ymdei ka Parom jong ka jingshad ki laiphew mrad ba ngi sngewthuh shaphang ka put ka tem ? Bad hato ym dei mo ka Puriskam Purinam shaphang ka Nam, ba ngi iohi ia ka imlang-sahlang ki khun ki ksiew u Hynñiew Trep Hynñiew Skum? Namarkata, ngim lah ban len ba ki Parom ki Puriskam Purinam bad ki Khana-tang, ki pynpaw shai bad iarap ia ngi ban sngewthuh ia ka bor pyrkhat bor sngewthuh jong ki longshuwa jong ngi, halor ki jingmaïa jong ka jingim, ka jingïap, ka jingieit bad jingsngewsih. Dei na kata ka daw ba ngi shem, ba ka Khana-pateng jong ki ri bapher bapher, ki shong nongrim ha ki khanatang bad ki Parom.

Haba ngi bishar bniah ia ki Parom, ki Puriskam Purinam bad ki Khana-tang, ngi shem ba kim dei tang ban shu pynbyrngia hynrei ki dei khamtam ka lad da kaba ngin lah ban ioh dih ia ki umpohliew jong ka jingtip bad jingshem phang ha kiei kiei baroh kiba don hapoh ka iylli, bad shabar jong kata ka jylli kata ka jaitbynriew. Nalor kata ngi shem ruh ba ki dei ki lad ba bha tam ban sneng ban kraw da ka rukom kaba suk ban kynmaw, kaba jem ban sngewthuh, bad kaba sngewtynnad ban sngap. Kum ban shu shim nuksa ia ka Parom shaphang u Lum Kyllang bad u Lum Symper. Hato kam dei mo ka jingiathuh khana kaba suk ban kynmaw, kaba jem ban sngewthuh, bad kaba sngewtynnad ban sngap ? Hynrei ha ka juh ka por ka sneng ka kraw pat, ba ym ju bit ban iashoh iadat shipara ba ioh sa sah jit ka nam ka kyrteng ha anich pyrthei. Shuh shuh ngi shem ba ki Khana tang, ki Puriskam Purinam bad ki Parom ki long ki lad kiba ktik jubor bad ai mynsiem ia ki nongsngap ban leit peit leit jngoh ia kum kita ki jaka ba iasnoh bad kita ki jingiathuh khana. kumta, da kaba ki nong sngap ki leit peit da la ki khmat, kin lah ban kham sngew thuh kham bha ia kaba ki shu mut dur tang ha ka jingpyrkhat. Ngi lah ban ong namar kata, ba ki

Parom ki Khana-tang, ki iarap ba ngin peit bad iohi, ban sngewthuh ia kaba ngi la peit bad iohi bad ban kynmaw ia kaba ngi la peit la iohi bad sngewthuh. Ha kane ka juk thoh juk pule lei lei, ngim lah ban len ba ki Parom bad Khanatang ki long ka lad ban kham pynriewspah la ka ktien, kumba ka long ruh ka lad ba bha tam ban hikai ia ki khynnah, namarba ki siat beit phliak ha ka jingpyrkhat ne jabieng ba iai saiñdur jong ki khynnah.

Ha kaba kut, ngim banse ruh ban kubur ia kawei ka jingshisha, bad kata ka long ba haduh mynta hi, ngim pat lah ban buh lut ha ki jingthoh ia baroh ki Parom, ki Khanatang bad ki Puriskam Purinam. Kane hi ka dei kawei na ki daw bah balei ki Parom, ki khana tang bad ki Puriskam Purinam jong ngi ki shu sah bad long lyngkhot lyngkhot kumba ngi iohi ia ki. Namarkata, kum ki trai it trai hima, trai raid trai jaka kiba ju pyrta jam ba ngi ieit la ka ri bad ka jaitbynriew, ngi la dei ban ialum ialang noh mardor ia baroh ki Parom, ki khanatang bad ki puriskam purinam ha shuwa ba kin jah rngai noh, namar ryngkat ba ka jingwan kiew ka juk thoh juk pule, ha ka ri u Hynñiew Trep, la wan ruh ka mynsiem ñiew beiñ ñiew poh, ka mynsiem kheiñ mulot ia kiei kiei kiba dei la ki jong, bad kane ka jingsngew ka la teh mraw ia ngi haduh ba ngi la kheiñ kordor palat ia ka jingstad kaba ngi shu thied, bad iuh kyrthai pat hapoh sla jat ia ka jingstad jong ki longshuw. kaba ngi ioh lyngba ki khanatang ki parom bad ki puriskam purinam. Na kata ka daw lah ban ong ba uno uno u bymtip la ki khanatang, ki Parom bad Puriskam Purinam un kylla long u Nongshet kylla ia la ka jong ka jaitbynriew.

Ka Jingkylla ha ka Longbriew Manbriew bad ka Imlang Sahlang

—B. Chedrack Jyrwa.

Ka mynnor ka dei ka mynnor kumba ka hynnin ka dei hi ka hynnin. Ka mynta kam lah long ka hyhnin, kumba ka hynnin sha ka mynta. Ki jingkylla ki long kum kaba ia kylliang miet. Ka pynthei hato ka kylla ne tang ka longbriew manbriew? Wat ki rong jingieit shong per ki ju kylla. Kumta ruh ki jingkylla ha ka longbriew manbriew bad ka im-lang sahlang kam lah ban sah hajuh. Hynrei kiba kumno ki jingkylla ym lah ban ñiewtang hangne.

Haba shu kren beit ia ki jingkylla, ka longbriew manbriew bad ka imlang sahlang ha ka mynta ka la kham pher na kaba ka long ha ka mynnor. Na kine ki jingkylla, ngi iohi ba ka mynnor ha ki katto katne ki liang ka kham bha banjia ka mynta. Ki don katto katne ki jingbha kiba ka mynnor kam shym kot pyrkhat. Hooid ngi ju sngewsarong ba ka mynnor ka la buh ki Mawnongrim kiba thikna bha, na ka bynta jong ngi mynta bad dei hangta ruh ba ngi pynshonglyngngeit ia ka jingsngewshngaiñ bad ka jingshaniah. Ngim lah ban len ba ki jingkylla jong ka por ki iarap ia ngi ban peit thuh bad peit ngor ioh ngi shu ia tynneng khlem sngewthuh. Ha ka juh pat ka por, ngi dei ruh ban da thew da woh ne bishar sani, ba ioh lehse ka jingkylla ka wan ryngkat bad ka jingkyrkhu ia ngi. Ngim dei namarkata, ban pynkhim jingmut lupa ne pyrkhing than lada ngi dei ban ia iaid ryngkat bad ki jingkylla jong ka por ioh ngi sah than shadien ha ki liang ba pher jong ka jingim, ha ka jaka ba ngin ia iaid syndah bad ka.

Kumba ong u Eklashastis, 'Ka don ka por ia kiei kiei baroh'. Ka don ka por ba ngin pyrkhing, ka don ka por ba ngin pynsynjor ia ki jingpyrkhat jong ngi, kat kum ka jingkylla khlem da shah phyrnop ha ka jingsngew ba khlem da pyrkhat. Ngi lah ban bishar ia kaba dei bad kaba lait, ym da don kam ban pynlut por hangta. Kumta ruh ka jingkylla ha ka longbriew-manbriew bad ka imlang-sahlang, ka dei ban ioh jaka kaba kham kyrpang ban pynshongnia. Ngim lah ban shu khapbrip haba ngi ia tyngkhuh bad ki jingkylla. Namar lyngba kine ki jingkylla, la saiñ dur ia ka longbriew-manbriew bad ka imlang-sahlang. Ngin nym lah ban long ki briew kiba paka ha ka longbriew manbriew, lymda ngi ia kyrshut bad ki jingkylla kiba ngi ia pasngoh man ka teng.

Balei ka don ka jingkylla ha ka longbriew-manbriew bad ka imlang-sahlang? Ka jubab ia kane ka long namar ba ka jingkylla ka dei ban pyndep ia la ka kam kum ka jingkylla jong ki

Aiom. Hato ngi lah ban khangkhyrdep ia ka jingkylla? Ka jubab kaba shai ka long em! Haba kumta ka longbriew-manbriew bad ka imlang-sahlang ka lah bad khapbrip la ki khmat kata ruh ka long kaba eh. Ngi hap ban ia iaid ryngkat bad ka tang ba ha ka lynti kaba dei.

Haba ia nujor bad ka longbriew-manbriew ne ka imlang-sahlang ha ka mynnor, ngi lah ban ong shisha ba ka don ka jingiapher kaba khraw. Ka long, namar ba ha ka mynnor ka don ka jingshida, shisur jingmut, ka hok bad ka jingshisha. Ka juban hok ka dang ieng rasong ha man la ki kam bad haman la ka ktien ba ki kren. Ka phlan duman ka hangamei bad kren banang-batip kam pat ioh jaka ha u tnum u tyndai jongno jongno. Ka sneng ka khraw na ki tymmen ki san, ka dang ioh ka jaka kaba kyrpang ha ki rympei bad habar kumjuh. Ki briew ki dang kup ia ka jingsngewrit kynthop, naduh ka ktien haduh ki kam. Ka mynsiem khwan myntoi bad ka mynsiem sngewstad pohia kam ju soh thied. Kim ju kyikieh laplah ruh ban kheit ia ki soh khlem pat dkut sohpet, ki da ap iai shah, haduh ba ka por ne ka ia kan da biang. Katba mynta pat ka don ka jingbymlah ap ba ka kylla jong ki kan da 'poi. Hynrei ki kynrup laplah wat ia ka bym dei hok ka jong ki ruh, tang ban ioh ia kaba ki thmu. Dei kane ka rukum longbriew-manbriew kaba la aibih wat ia ka imlang-ka sahlang ba synlar jong ngi, kaba la wan rah ia ka jingkylla kaba khraw. Ka pyrkhat ka pyrdaiñ ka sdang ban shong per bad shong kynrong, kaleh bym suitñiew ruh ia ka jingsneng - jingkraw kaba shongsbai jong ki riew shemphang. Kim ñiewtang ruh ia ki jingkyntu kynpham kiba shongkun, namar ba kim sngewmyntoi. Ki pyrkhat ba kaei kaba ki leh ha la ka jingñiew ki long kiba biang suda. Ki duh thiah duh dem ruh na ka bynta kata. Ki da klet ban khyllie la ki khmat ban peit ia ki jingma kiba ap ia ki. Kumta ki jingkylla ki wan, bad ym lah ban khang ia ki.

Dei namar ba ngi long ka daw ha ka imlang sahlang, ba ki wan ki jingkylla. Kane ka dei ka tynrai bah jong ka longbriew-manbriew. Lada ngim shym long ka daw, ym don ba ioh ban kdew kti ne kynnoh ia ki jngkylla. Dei ruh lyngba ka rukom im, ka rukom riam, ka rukom kren, ka akor-ka burom bad ka shong ka sah ha ka imlang-sahlang kaba long ka daw jong ki jingkylla jong ka longbriew-manbriew ha ka imlang-sahlang. Kumno la ia nujor ia kane? La ia nujor ia kane da kine ki jingkylia. Ka jingstad, ka jingnangkiew, ka jingnangroi shaphrang ha ki liang bapher - bapher ka long sa kawei pat ka daw kaba wan rah ia ki jingkylla ka longbriew-manbriew ha ka imlang-sahlang. Kine ki jingkylla ki long ki jingkyrkhu ia ngi kum ka jaitbynriew lada ngi long kiba adkar ha kaba pyndonkam ia ki, hynrei ha ka juh ka por kin kylla long ki nongshun ne ka jingtim lada ngi bakla ban pyntrei kam ia ki.

Balei ngi ong, ka pyrthei ka la khyllah ? Hato ym dei namar ba ngi long ka daw ! Balei ka pyrthei ka ioh kynnoh, lymda ngi long ki soh pdung jong kita ki kam. Lada ngi phikir lada ngi husiar bad ngi peitngor, kine ki jingkylla kin long ki mawpun lynti ki ban ialam ia ngi sha ka jingmanbha. Ym don kawei ruh ka jingkylla kaba khlem jingmut. Hynrei ka shong ha ngi kumno ngi thew ia u diengpruh, ia kita ki jingkylla. Ka long briew-manbriew bad ka imlang-sahlang ki ia iaid ryngkat. Kumta lada kawei ka kylla, kawei kam lah ban sah ha juh. Na kata ka daw donkam ban ia pynbiang ia kine baroh ar ba kin wan dur ha ka rukom kaba dei. Ki jingkylla ki long kiba ngim lah ban khang, ki wan ki leit katba ki mon. Ngim dei ban khapbrip la ki khmat ne set la ki shkor haba ngi iohi ne iohsngew ia ki. Hynrei ngi dei pynban ban long kiba peitngor, ban bishar bad pynshong nia, la kita ki jingkylla ki ktah kumno ia ka longbriew-manbriew ha ka imlang-sahlang. Lada ka jingkylla ka ktah ia ka akor ka burom ba nylla jong ngi, ngi hap ban phikir bha ioh ka ktah ia ka longbriew manbriew ba shida jong ngi. Ka jingphikir ka long naba donkam bha ha kane ka juk jong ki jingkylla. Hynrei ha ka juh ka por pat, ngi hap ban iabeh ryngkat bad ki jingkylla ba ngin nym bieit ne sah ha ka lyngngoh, haba ki jingkylla ha ka imlang-sahlang ki la nang iaid shaphrang.

Balei kine ki jingkylla ha ka longbriew-manbriew ki wan? Katba ka pyrthei ka nang stad bad ka nang iaid shaphrang ha ki liang baroh, ki jingkylla ruh ki iaiaid markrung-markrung bad ka. Dei na kane ka daw ba ngim lah ban kiar na kine ki jingkylla. Kaba ngi lah ban leh ka long tang ba ngin ialam ia ka imlang-ka sahlang ha ka lynti ka ban nym ktah ia ka longbriew-manbriew kaba synlar jong ngi. Lada ki jingkylla kim ktah ia ka imlang-sahlang, ym don jingma ei ei ba ngin iapynthuh bud, hynrei lada ki long da kumwei pat ngi la dei ban husiar bad phikir bha ba kin nym ioh ban pynkhongpong ia ka longbriew-manbriew ha ka imlang-sahlang jong ngi. Ki jingkylla ki dei ban wan hynrei kim dei pat ban ktah ia ka longbriew manbriew bad ia ka imlang-sahlang jong ngi ha kano kano ka rukom. Ki jingkylla kiba pynstingthew bad kiba

pynhiar dor ia ka longbriew-manbriew kim dei ban ioh kabu ne ioh jaka ha ka imlang-sahlang jong ngi kum ka jaitbynriew ioh ka pynbyrthit ia ka kun ba nylla kaba ngi la don baroh shikatta. Lada ka jingkylla kam ktah eiei ia ka longbriew-manbriew ha ka imlang-sahlang, kam don jingktah eiei ia ngi kum ka jaitbynriew.

Kum ki Nongthoh kane ka pateng, ngi dei ban pynphalang ia kane ha ka jaitbynriew, khnang ba ki jingkylla kim dei ban ktah ia ka longbriew-manbriew bad ia ka imlang sahlang, kaba ngi la ioh pateng na ki longshuwa-manshwa jong ngi.

Published by the State Institute of Art and Culture, Meghalaya, Shillong, and Printed at NLICS Printing Deptt. Mawkhar.